

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1901

ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ :

Τῷ 1884, ὁ Λασκαράτος διέμεινεν ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἰμποροῦμεν νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἦτο ἡ πρώτη φορά, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπισκέπτετο τὴν πρωτεύουσάν ὡς Λασκαράτος. Καὶ ἄλλοτε, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν του, εἶχεν ἔλθῃ ἐδῶ, κ' ἐν φύλλον μάλιστα τοῦ περιφήμου τοῦ «Λύχνου» ἐτυπώθη εἰς τὰς Ἀθήνας τότε ὅμως ἦτο ἐξόριστος, φυγὰς, περιπλανώμενος, ἢ δὲ φήμη του οὔτε τόσο ἀγαθὴ, ἀλλ' οὔτε καὶ τόσο ἐξηλωμένη. Τῷ 1884, τὰ πράγματα ἦσαν πολὺ διαφορετικά. Οἱ διώκται καὶ οἱ συκοφάνται εἶχον καταπονθῆ καὶ σιωπήσῃ τὰ ἔργα τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ φιλοσόφου εἶχον διαδοθῆ καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑπτανήσου ἡ μεγάλη φυσιογνωμία, μετὰ τὴν πῶσιν τοῦ κοινοῦ, τὸν ὁποῖον ἀνήγειραν περὶ αὐτὴν αἱ πρῶται διαμάχαι, ἀπεκαλύφθη καὶ ἤρχισε νὰ ἐπιβάλλεται τὰ πάθη εἶχον κατευνασθῆ, καὶ ἦτο σχεδὸν ἰδραιωμένη ἡ δόξα ἐκείνη, ἡ ὁποία θὰ περιβάλλῃ αἰωνίως τὸ ὄνομα τοῦ Λασκαράτου. Κ' ἐνθυμοῦμαι τὴν ἀποθῆσιν, ἡ ὁποία τοῦ ἔγεινε τότε εἰς τὰς Ἀθήνας. Βέβαια δὲν εἶχον ἀναγνώσῃ ὅλοι τὰ «Μυστήρια τῆς Κεφαλλονιάς» καὶ τὰ «Στιχοურγήματα». Ἀλλ' ὁ «Καυγᾶς μεταξύ Ἀγαμέμνονος καὶ Ἀχιλλέως», τὸν ὁποῖον εἶχον ὄλαι αἱ ἀνθολογίαι, ἦτο ἀρκετὰ γινώριμος εἰς τὸ κοινόν, καθὼς καὶ μερικὰ ἄλλα σατυρικά ποιήματα. . . Ἐπειτα ἦτο ὁ παλαιὸς ἀπόλογος τοῦ ἀφορισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐκινούσεν ἀκόμη τὴν περιέργειαν. . . καὶ οἱ παλαιοὶ λόγιοι, οἱ ὁποῖοι εἶχαν μελετήσῃ

τὸν Λασκαράτον περισσότερον. . . καὶ οἱ Ἑπτανήσιοι, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐγνώριζαν ἐκ στήθους. . . Ποτὲ δὲν εἶδα τὸ κατάστημα τοῦ «Παρνασσοῦ» τόσῳ γεμᾶτον, ὅσῳ τὴν ἐσπέραν ποῦ ἐπρόκειτο νὰ ὀμιλήσῃ ὁ Λασκαράτος. Καὶ αὐτὸς ὁ Παράσχος, ὁ τόσο δημοφιλῆς, θὰ ἐξήλευσε τὸ πολυάριθμον καὶ ἐκλεκτὸν ἐκεῖνο ἀκροατήριον, τὸ ἀσφικτικῶς συναστιζόμενον εἰς τὴν αἴθουσαν, εἰς τὰ δωμάτια, εἰς τοὺς διαδρόμους, ἀκόμη καὶ ἔξω εἰς τὸν δρόμον. Καὶ ὅταν παρουσιάσθῃ εἰς τὸ βῆμα ὁ ἰσχνὸς καὶ ὑψηλὸς ἐκεῖνος γέρων, μετὰ τὴν ἀγαθὴν καὶ εἰρωνικὴν φυσιογνωμίαν, μετὰ τὴν γρυπὴν μύτην καὶ τὴν κάπως κυρτὴν ράχιν, ὁ ἑπτάνησιος ἀριστοκράτης μετὰ τὴν παλαιοῦ συρμοῦ ρεδιγύοταν καὶ μετὰ τὸ ψηλὸ καπέλο εἰς τὸ χεῖρ. — τὰ χειροκροτήματα ἀντήχησαν ὡς βροντὴ καὶ εὐθὺς ἔπειτα ἔγινε τόση σιωπὴ, ὥστε ἂν δὲν ἤκούετο τὸ πέταγμα τῆς μίας, ἤκούετο ὅμως. . . ἡ φωνὴ τοῦ Λασκαράτου, ἡ ἀδύνατη καὶ βραχνὴ ἐκείνη φωνούλα, μετὰ τὴν ἰδιόρρυθμον κεφαλληνιακὴν προφορὰν. Ὀμίλησε μετὰ τὴν συνήθη του χάριν καὶ πρωτοτυπίαν διὰ τὰς «προόδους τῆς Κεφαλλονιάς ἐδῶ καὶ πενήντα χρόνια» ἔπειτα, ἐπειδὴ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ ἐφάνη πολὺ σύντομον διὰ τόσῳ μεγάλῳ ἀκροατήριον, — παθίῳ, ὅπως εἶπεν, ὅ,τι καὶ ὁ σχολαστικὸς τοῦ μύθου, ὁ ὁποῖος, ὅταν ἀπέθανε τὸ μικρὸ τὸν παιδί, ἐντρέπετο νὰ το παρουσιάσῃ, ἐπειδὴ ἔβλεπε πολὺν κόσμον εἰς τὴν κηδείαν, — παρέτεινε τὴν ἀπόλαυσιν, ἀναγνώσας καὶ μίαν μικρὰν «Ποιητικὴν», μετὰ τὴν ἰδίαν χά-

ριν και πρωτοτυπίαν συντεταγμένην. Περιττόν νὰ εἶπω, ὅτι τὸ ἀκροατήριον ἐκρεμάσθη ἀπὸ τὰ χεῖλη του, και ὅτι κάθε φράσις, κάθε λέξις, διεκόπτετο ἀπὸ χειροκροτήματα και ἀπὸ γέλια. Μετὰ τὸ ἀνάγνωσμα ἐκείνου, και μεθ' ὅσα ἔγραψαν περὶ αὐτοῦ αἱ ἡμερησίδες τῆς ἐποχῆς, λαβοῦσαι ἀφορμὴν νὰ διηγηθοῦν τὴν ζωὴν του και νὰ ἀναδημοσιεύσουν πολλὰ ἔργα του, ὁ Λασκαράτος ἔγινε τόσο δημοτικὸς εἰς τὰς Ἀθήνας, ὥστε μίαν ἡμέραν, ἀναγνωρισθεὶς καθ' ὁδόν, συνωδεύθη ὑπὸ τοῦ πλήθους μὲ ζητωκραυγὰς, ὡς εἰς διαδήλωσιν!

Ἀναγινώσκων κατ' αὐτὰς τὰ συγγράμματα τοῦ Λασκαράτου και μελετῶν τὴν μακρὰν και περιπετειώδη αὐτὴν ζωὴν, ἡ ὁποία ἐσβέσθη πρὸ ὀλίγου, — μὲ τὰς ἀγρίας καταδρομὰς, μὲ τοὺς ἀφορισμοὺς, μὲ τοὺς λιβέλλους, μὲ τὰς ἐξορίας, μὲ τὰς φυλακίσεις, μὲ τοὺς ἐμπυτυσμοὺς, μὲ τὰς βαναύσους ἐπιθέσεις τοῦ ὄχλου, — ἰσταμάτησα ὡς εἰς ὅσιν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν αὐτὴν ἀποθέωσιν. Ὑποθέτω, ὅτι ἡ ὀλιγοήμερος διαμονὴ τοῦ Λασκαράτου ἐν Ἀθήναις ὑπῆρξεν ἡ εὐτυχέστερα περίοδος τῆς ζωῆς του. Πρώτην φορὰν θὰ ἐλάμβανε τοιαύτην ἰκανοποίησιν ὁ παλαίμαχος ἀγωνιστής, πρώτην φορὰν θὰ εὐρίσκετο ἐν μέσῳ πλήθους, τὸ ὅποιον εἶχε δι' αὐτόν, ἀντὶ ἐμπυτυσμῶν και ὕβρεων, ζητωκραυγὰς και χειροκροτήματα. Ὁ κατηγορηθεὶς ὡς ἄθεος, διότι ἐπάταξε τὰς προλήψεις κ' ἐσατύρισε τοὺς κατήλους τῆς θρησκείας ὡς ἀνθεθνικὸς και ἀφιλόπατρις, διότι ἐπολέμησε τοὺς ἀγύρτας και τοὺς λαοπλάνους ὡς ἀμαθῆς και χυδαῖος, διότι ἔγραψεν εἰς τὴν γλῶσσάν του κ' ἐκτύπησε τὸν δασκαλισμὸν μὲ ὄλην του τὴν δύναμιν, — ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὁ πολεμηθεὶς και ἐκδιωχθεὶς πανταχόθεν, και ἀπομονωθεὶς ὡς σκύλος ψωραλέος, και ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ φίλων και συγγενῶν χάριν τῶν ἰδεῶν του, ὁ εὐρεθεὶς μακρὰν τῆς πατρίδος και τῆς οἰκογενείας του, ὁ κινδυνεύσας κάποτε και νὰποθάνῃ τῆς πείνης μετὰ τῶν ἰδικῶν του, διότι και αὐτοὶ οἱ πωληταὶ ἤρνούντο νὰ δίδουν τρόφιμα εἰς τὸν ἀφωρεσμένον, — διὰ πρώτην φορὰν τότε εἰς τὰς Ἀθήνας ἔβλεπε τὴν τελικὴν νίκην, τὴν ὁποίαν εἶχε προφητεύσει. Ναί! ἡ μεταβολὴ εἶχεν ἐπέλθῃ ὀριστικῶς, και ὁ πολεμιστής, ὁ ὅποιος εἶχε τὸ θάρρος νὰ τὰ βάλῃ μὲ ὄλους, ἐνίκησεν. Ἄν τὸν ἐδίωξεν ἄλλοτε ἡ μικρὰ πατρίς, ἀλλὰ τῷ ἤνοιξε τὰς ἀγάλλας τὸ πανελλήνιον ἄντι τῶν ὀλίγων φανατικῶν ἐχθρῶν, οἱ ὅποιοι ἐξηρέθιζον τοὺς ὄχλους ἐναντίον του, εἶχε τότε χιλιάδας φίλων και θαυμαστῶν ἄντι τοῦ μίσους και τῆς χλεύης, τὸν περιέβαλλεν ἡ λατρεία και ὁ θαυμασμός, ὁ ὀφειλόμενος εἰς τὴν χρηστότητά του, εἰς τὴν εὐκρίνειάν του,

εἰς τὸ θάρρος του, εἰς τὴν μεγαλοφυίαν του.

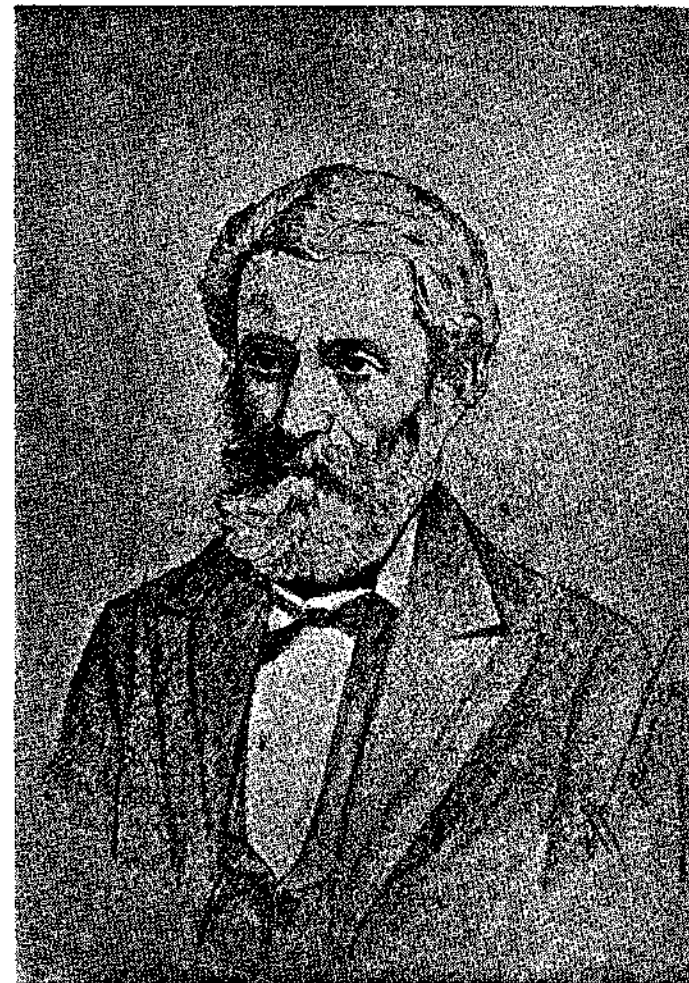
Διότι δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι μία ἀπὸ τὰς μεγαλειτέρας, τὰς ἐπιβλητικωτέρας μορφὰς τῆς ἑπτανησιακῆς παρακμῆς και τῆς ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως ὑπῆρξεν ὁ Λασκαράτος. Τὸ ἀρνούνται ἴσως ἀκόμη μερικοὶ λόγιοι συμπατριῶταί του, και μερικοὶ ἄνθρωποι παντοειδῶν προλήψεων ἄλλ' ὁ ἀναγινώσκων σήμερον ἀπαθῶς και ἀμερολήπτως τὸ ἔργον του, ὁ λησμονῶν πρόσωπα και ἐνθυμούμενος μόνον ἰδέας, εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ καταπλαγῇ πρὸ τῶν λάμπων τοῦ ἐρευνητικοῦ, τοῦ φιλοσοφικοῦ, τοῦ ἀληθῶς ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ πνεύματος, τὸ ὅποιον, ὡς φάρος ἀνάπτόμενος ἐπὶ βάσεως ἐκ γρανίτου, ἐδραιοῦται κ' ἐκείνου ἐπὶ χαρακτήρος τόσο ἰσχυροῦ και ἀκάμπτου, ὥστε μόνος αὐτὸς θὰ ἦτο ἱκανὸς νὰ κινήσῃ εἰς θαυμασμόν. Εἰς ταῦτα, ἂς προστεθῇ ὡς ὠραία ἀνθήσις, και ἡ εὐφυΐα ἐκείνη, ἡ γνησίως ἐντοπία, ἡ ὁποία προσδίδει εἰς πᾶν ὅ,τι ἔκαμεν ὁ Λασκαράτος, — πρᾶξιν εἴτε σύγγραμμα, σατυρικὸν ποίημα εἴτε φιλοσοφικὸν πεζογράφημα, — τὴν ἰδιόρρυθμον, τὴν ἀμίμητον, τὴν ἀσύλληπτον και τόσο χαρακτηριστικὴν ἐκείνην χάριν.

Ὁ Ἀνδρέας Γ. Τυπάλδος Λασκαράτος ἐγεννήθη τὴν 1ῃν Μαΐου 1811 εἰς τὸ Ληξοῦρι τῆς Κεφαλληνίας, εἰς τὴν «ὠμορφην χωροπούλαν», καθὼς τὸ ὄνομαζει ὁ ἴδιος,

Ποῦ βρέγει στὸ γιαλὸ τὰ ποδαράκια της,
Μὲ τὰ βουνὰ τοῦ Ἀργοστολίου στὴ μούρη,
Κ' ὀπίσωθὲ της ἔχει τὰ βουνάκια της...

Ἡ γέννησίς του ἐσημειώθη μὲ τὸ ἐξῆς ἐπεισόδιον: Ἀπὸ τὸ προηγούμενον βράδῳ, ἡ μητέρα του εἶχε συμφωνήσῃ μὲ τὰς φίλας της νὰ ὑπάγουν στὸ Μάη. Τὴν ἄλλην αὐγὴν, ἡ ἀγαθὴ ἀρχόντισσα εὐρέθη πολὺ στενοχωρημένη, ποῦ δὲν ἤμποροῦσε φυσικὰ νὰ χαρῇ τὴν διασκέδασιν ἐκείνην. «Ἡ φιλενάδες της ὄμως, — διηγεῖται αὐτολεξεί ὁ ποιητής, — εἰς τὴν ἐπιστροφή τους ἀπὸ τὸ Μάη, ἐφέρανε και μοῦ ἐρρίζανε ἀπάνω μου ὄλα τὰνθια ὅσα εἶχαν ἀπὸ τὸν κάμπο.» Ἀληθινά, ποιητικώτατον τὸ προοίμιον αὐτὸ τῆς ζωῆς του! Μὲ πόσῃ πικρίαν θὰ τὸ ἐσυλλογιζέτο τὰς ἡμέρας τῶν ἐμπυτυσμῶν, ἂν δὲν εἶχεν ἐνδόμυχον τὴν πεποίθησιν ἐπὶ τὴν νίκην, ἂν δὲν ἐπίστευεν ὅτι τὰ ἄνθη τοῦ λίκνου ἦσαν οἱ οἰωνοί, τὸ προμήνυμα τῶν ἀμαράντων ἀνθέων τοῦ τάφου!

Ἡ οἰκογένεια Τυπάλδου Λασκαράτου εἶνε ἐκ τῶν εὐγενῶν οἰκογενειῶν τῆς Κεφαλληνίας, τῶν ἐγγεγραμμένων εἰς τὴν Χρυσὴν Βίβλον. Ὁ ποιητής ὀμιλεῖ κάπου διὰ τὴν παλαιὰν αὐτὴν «χρυσοβι-

Ἀνδ. Λασκαράτος

Η ΘΗΜΩΝΙΑ

Ἐγὼ εἶμαι ἡ βλογημένη θημωνιά,
Ποῦ ἀπὸ χροσᾶ πωρόνομαι δεμάτια
Ἐνα μονάχα μῆνα τῆ χρονιά,
Μὰ μὲ ζηλεύουν κάστρα καὶ παλάτια.
Ἐγὼ εἶμαι ἡ βλογημένη θημωνιά!

Ἐμένα δὲ μὲ χιτίζονν μὲ λιθάκια,
Μὲ χρώματα, μὲ ξύλα, μὲ νερά
Μὲ στήνονν λιγερὲς καὶ παλληκάρια
Μὲ σιάχνα, μὲ τραγούδια, μὲ χαρά,
Κι' ὁ ἰδρὼς μὲ ραίνει μὲ μαργαριτάρια.

Ἐγὼ εἶμαι τῶν ἀνθρώπων ἡ κυψέλη,
Ποῦ κρύβω τὴν ἀτίμητη τροφή,
Ποῦ κάθε χρόνο ἡ μάνα Γῆ τοὺς στέλλει
Μέσ' ἀπ' τὰ σπλάχνα μὲ στοργὴ κρυφῆ,
Γλυκύτερην ἀκόμα κι' ἀπ' τὸ μέλι.

Λάμπω ὄσ' ἡλιος, λάμπω ὄσ' φεγγάρι,
Καὶ σέρνω σκιάβα ἐμπρὸς μου τῆ Ζωῆ
Μὲ τὸ χροσόξανθό μου τὸ σιτάρι,
Ποῦ λαχταροῦν ρηγάδες καὶ λαοί,
Καὶ μὲ λατρεύουν ὄσ' προσκνητάρια.

Ἐγὼ εἶμαι ἡ βλογημένη θημωνιά,
Καμάρι τοῦ γεωργοῦ καὶ περηφάνια!
Τῆς κόρης του φυλάω τὴν παρθενιά,
Καὶ νυφικὰ πλέκω γι' αὐτὴ στεφάνια.
Ἐγὼ εἶμαι ἡ βλογημένη θημωνιά!

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΗΣ

ΑΙ ΑΘΗΝΑΪΚΑΙ ΚΑΛΛΟΝΑΙ

ΤΗΣ ΠΑΡΕΛΘΟΥΣΗΣ ΓΕΝΕΑΣ

Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν αἱ Αὐστριακαὶ ἐφημερίδες, ἀναγράφουσαι τὸν ἐν τινι Οὐγγρικῷ μοναστηρίῳ θάνατον μιᾶς μοναχῆς Εὐγενίας, ὑπενθύμιζον ὅτι ὑπὸ τὸ ἄσημον αὐτὸ ὄνομα καὶ ὑπὸ τὸ μοναχικὸν ῥάσον ἐκρύπτετο γυνή, ἡ ὅποια ἄλλοτε ἐπαιξε σπουδαιότατον πρόσωπον ἐν τῇ κοινωνικῇ ἱστορίᾳ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ γυνὴ αὐτή, Εὐγενία Καλλιμάχη, ἦτο κόρη τοῦ ἀξιωματικοῦ Καλλιμάχη καὶ τῆς ὑψιφώνου Καικηλίας Ρόδη, τῆς πρώτης Ἰταλίδος τραγωδιστρίας, ἡ ὅποια ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ εἰς τὸ πρῶτον παρὰ τοὺς Ἁγίους Θεοδώρους ξύλινον θέατρον. Ὁ Καλλιμάχης ἔλκων τὸ γένος ἐξ ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας τῆς Βλαχίας ἐτέλεθη τόσον ἐκ τῆς καλλονῆς καὶ τοῦ ἄσματος τῆς χήρας καὶ ὠρίμου ἤδη ὑψιφώνου, ὥστε δὲν ἐδίστασε νὰ τὴν νυμφευθῇ, πρὸς μέγα σκάνδαλον τῶν οἰκοκυραίων τῆς ἐποχῆς, οἵτινες ἠνάγκασαν τὸν Καλλιμάχην νὰ παραιτηθῇ τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ φύγῃ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου, ὁ ὅποιος ἀπασχόλησεν ἐπὶ μῆνας τὴν Ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν, ἐγεννήθησαν δύο θυγατέρες, ἡ Ραλλοῦ καὶ ἡ Εὐγενία. Καὶ ἡ μὲν Ραλλοῦ ἀπέθανε νεωτάτη, ἡ δὲ Εὐγενία κατόπιν περιπετειᾶς ἐρωτικῆς, ἡ ὅποια ἔκαμε διάσημον τὸ ὄνομά της ἐν Βιέννῃ, ἐκλείσθη εἰς μοναστήριον καὶ ἀπέθανεν ἄγαμος. Ἡ Εὐγενία Καλλιμάχη εἶχε κατέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τῆς ἀδελφῆς της κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1856, κατώκησαν δὲ εἰς οἰκίαν τινὰ κειμένην ἐπὶ τῆς σημερινῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων. Ἡ καλλονὴ τῶν

δύο ἀδελφῶν καὶ τὸ σπινθηροβόλον τῶν πνεύμα εἴλκυσαν εἰς τὰς αἰθούσας τῶν τὸν ἐκλεκτότερον Ἀθηναϊκὸν κόσμον. Καὶ οἱ ξένοι δὲ οἱ διερχόμενοι ἐξ Ἀθηνῶν, τὴν οἰκίαν τῶν ἀδελφῶν Καλλιμάχη ἐθεώρουν ὡς μίαν βασίλιν εἰς τὴν μικρὰν ἀκόμη καὶ ἀνεπίδεικτον πόλιν. Τὸν Νοέμβριον τοῦ 1856 ὁ διεθὴν ἐξ Ἀθηνῶν γάλλος λόγιος Γουσταῦος Σεμινάρ, γράφων τὰς ἐντυπώσεις τοῦ ἐκ τῆς πόλεως, δίδει τὴν ὠραιότεραν εἰκόνα τῆς ἐκτάκτως ὠραίας ἐκείνης γυναικός, ἡ ὅποια τότε μόλις συνεπλήρωσε τὸ εἰκοστὸν τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας της.

«Ἡ δεσποινὶς Εὐγενία Καλλιμάχη, γράφει, καίτοι κόρη Ἑλλήνων, γεννηθέντος ἐν Ρουμανίᾳ, καὶ Ἰταλίδος, εἶναι ὁ γνησιώτερος τύπος Ἑλληνικῆς καλλονῆς. Ξανθὴ, ὠχρὰ σχεδόν, συμπαθοῦς ὁμως μᾶλλον ὠχρότητος, μὲ ἐλαφρὸν ἐρύθημα εἰς τὰ ἄκρα τῶν μῆλων τῶν παρειῶν, φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς νὰ κατατρυχεται ὑπὸ πυρετοῦ. Καὶ τῷ ὄντι πυρετὸς ἐνεργείας καὶ δράσεως καὶ ζυμώσεως πνεύματος καταναλίσκει τὸ ὠραῖον ἐκεῖνο σῶμα καὶ ἐξωτερικεύεται διὰ βλέμματος, τὸ ὅποιον θέλγει καὶ κοιμίζει. Ἡ κόμη της ἐκτενισμένη κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον — ἡ δεσποινὶς Καλλιμάχη εἶναι ἡ μόνη δυστυχῶς ἐν Ἑλλάδι, ἣτις ἀκολουθεῖ εἰς τὴν κόμμωσιν τὰς παραδόσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν πρωτοτύπων — εἶναι ξανθὴ, ὡς στάχυν, ὡς δὲ περιβάλλει τὸ πρόσωπον, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εἶναι λευκὸς μαργαρίτης τῶν Ἀντιλλῶν περιχλεισμένος ἐν τὸς χρυσοῦ δακτυλιδίου. Μία μελανὴ ταινία ἀνακρατοῦσα τὴν κόμην ἐξαίρει καὶ τὸ ξανθὸν

Εὐγενία Καλλιμάχη.

τῶν τριχῶν καὶ τὸ λευκὸν τοῦ προσώπου. . . Οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς εἶναι γαλανοί. Δὲν ἔχουν ὁμῶς τὴν γλαυκότητα τῶν Παρισινῶν μας, οὔτε τὴν ἀτονίαν τῶν γυναικῶν τοῦ Βορρά. Εἶναι μάτια γαλανὰ μὲ ἀποχρώσεις πρασίνους, μὲ ἕν ἐκτάκτως μαῦρον κέντρον, τὸ ὁποῖον κάμνει τὴν ἀντίθεσιν καταπληκτικὴν. Εἰς τὸ βλέμμα τῆς περικλείεται γλυκύτης ἄπειρος, ἀλλὰ καὶ μία μεγάλη τρυφερότης καὶ σπινθηροβόλον πνεῦμα. Εἰς τὸ πρόσωπόν τῆς δίδει ἐναλλάξ τὸ βλέμμα τῆς ἔκφρασιν Βυζαντινῆς ἀγίας καὶ ἀδελφῆς τοῦ ἑλέους καὶ διαδόλου ἐτοίμου νὰ πειράξῃ, νὰ δοκιμάσῃ. Τὸ ἀνάστημά τῆς εἶναι τὸ ἀνάστημα τῶν ὠραίων τύπων τῶν Ἑλληνικῶν ἀναγλύφων. Ὑψηλὴ, μεγαλοπρεπὴς μὲ στρογγύλους τοὺς ὤμους, μὲ τὸν λαιμὸν γλυμμένον ὑπὸ ἀριστοτεχνικῆς σμίλης, ἔχει εὐκρινῆσιν Παρισινῆς καὶ εὐκαμψίαν χορευτρίδος. Καὶ καθὼς ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ ἀρχίζει ἡ ἐλαφρὰ καμπύλη τοῦ στήθους διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς ὄσφιν ζηλευτῆς λεπτότητος, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι δὲν εἶναι τυχαῖον πλάσμα τῆς φύσεως ἢ δεσποινίς Καλλιμάχη, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀριστοτεχνήμα, εἰς τὴν κατεργασίαν τοῦ ὁποίου ὠρίμως καὶ μὲ ἐμπνευσιν ἐδόθη ὁ τεχνίτης.

» Καὶ ἐνῶ τοιαύτη εἶναι ἡ μεγαλειτέρα, ἡ μικροτέρα εἶναι: ἐπίσης ὠραία. Ἡ δεσποινίς Ραλλοῦ δὲν διαφέρει σχεδὸν ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν τῆς. Τὸ ἴδιον βλέμμα, τὰ ἴδια χαρακτηριστικά, καὶ μόνον παχύτερα κάπως τὰ χεῖλη προδίδοντα τὴν Ἀνατολικὴν καταγωγὴν. Ἡ δεσποινίς Ραλλοῦ εἶναι μᾶλλον καστανή, ἀλλ' ἀχνῶδους ἀποχρώσεως καστανῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τῆς προσδίδει ἄτι τὸ ἐξόχως ἰδανικόν, τόσο ὠραία ἀντιτιθέμενον πρὸς τὴν σφριγῶσαν γενικῶς ἔκφρασιν τῆς νεανικῆς τῆς καλλονῆς».

Ὁ γάλλος λόγιος προσθέτει καὶ ἄλλας ἀκόμη λεπτομερείας ἐπὶ τῶν χαρακτηριστικῶν τῶν δύο ὠραίων αὐτῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι ἐμάγευον διὰ τῆς καλλονῆς τῶν ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ πνεύματός των. Κατὰ τὴν αὐτὴν πάντοτε πηγὴν αἱ δεσποινίδες Καλλιμάχη ὠμίλου τελείως τέσσαρας γλώσσας, ἦσαν δὲ καὶ καλλιτέχνιδες εἰς τὴν μουσικὴν, καθ' ὅσον δὲ αἱ πληροφορίες εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἀκριβεῖς, εἰς τὴν αἰθούσαν τῶν Καλλιμάχη ἠκούσθη διὰ

Φωτεινὴ Μαυρομηχάλη.

πρώτην φοράν «ἡ Προσευχὴ τῆς Παρθένου» τῆς Μπαδερζέβσα, κατ' ἐξοχὴν δημοτικὴ ἔπειτα σύνθεσις εἰς τὰς Ἀθήνας, μὲ τὴν ὁποῖαν γενεαὶ ὄλαι νεανίδων ἐκινίσθησαν. Ἡ Ραλλοῦ μάλιστα ἦτο διακεκριμένη ἀρτίστρια, ἴσως δὲ ἀπέμεινε καὶ ἡ μόνη ἐκτοτε ἐρασιτέχνης διὰ τὸ ὄργανον τοῦτο.

Τὸ ἀθόρυβον τέλος τῆς Εὐγενίας Καλλιμάχη, ὑπανθυμίζει μίαν ἐποχὴν, καθ' ἣν αἱ Ἀθηναῖαι ἦσαν ἀκόμη μικρὰ καὶ ἄσημος πόλις, ἠρίθμουν ὁμῶς καλλονὰς αἱ ὁποῖαι φαίνεται ὅτι ἐξέλιπον διὰ παντός. Ἡ παρατήρησις τοῦ Δελάρὸς ὅτι ὅσον προχωρεῖ ὁ κόσμος ὄλαι αἱ γυναῖκες θὰ γίνουσι εὐμορφοὶ, καμμία ὁμῶς δὲν θὰ εἶναι ὠραία, φαίνεται ὅτι ἤρχισεν ἐφαρμοζομένη καὶ ἐδῶ. Τὰς ἐπιβλητικὰς καλλονὰς τῆς πρώτης δυναστείας, πρὸ τῶν ὁποίων ἀπέμεινον κατάπληκτοι οἱ ἐκτιμηταὶ τοῦ ὠραίου, διεδέχθησαν αἱ εὐμορφοὶ τοῦ 1870· τὸ κέρδος εἶναι μεγαλειότερον κατὰ ποσότητα διὰ τῆς γενικεύσεως ἐκλυστικῶν χαρακτηριστικῶν καὶ εὐχαρίστων ἔκφρασεων· κατὰ ποιὸν ὁμῶς αἱ ὠραῖαι ὑπολείπονται ἐπαισθητῶς τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ παράδοσις διηρώριζε πραγματικὰς καλλονὰς.

Τὰ χρονικὰ τὰ ὀλίγα καὶ δυσεύρετα τῶν σχεδὸν ἀνεξερευνήτων χρόνων τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Βασιλείου μέχρι τοῦ 1862 δὲν κατεδέχθησαν σχεδὸν νὰ ἀπαθανάτισουν τὰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι ἔτυχον ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς ἐξαιρετικῆς αὐτῆς εὐνοίας. Ὁ στρατηγὸς Ραλλῆς διηγείτο χαρακτηριστικὸν ἀνέκδοτον, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει κάλλιστα πῶς ἐσκέπτοντο οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης.

Εἰς τὸ περίφημον μέγαρον τοῦ Μιχαὴλ Βόδα, τὸ ὁποῖον ἐπὶ δέκα ἔτη ἐγένετο περιζήτητος ἐστία πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς συγκεντρώσεως, ἐδόθη ἔσπερος, εἰς τὴν ὁποίαν παρέστησαν καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ Γαλλικοῦ πλοίου ὁμοῦντος ἐν Πειραιεῖ. Εἰς τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ πλοίου τούτου, ἐπιφορτισμένος καὶ μὲ τὴν ἀνταπόκρισιν ἐφημερίδος τινὸς Παρισινῆς, ἐσκέφθη νὰ περιγράψῃ τὸν χορὸν, μὲ τὴν ἀδεξιότητα δὲ πρωτοπείρου δημοσιογράφου παρέσυρε τὸν Ράλλον εἰς γωνίαν τινὰ καὶ ἤρχισε νὰ σημειῶνῃ τὰ ὀνόματα τῶν ὠραίων τὰς ὁποίας ἐκεῖνος τοῦ ἔλεγεν. Ὅταν ὁμῶς οἱ προσκεκλημένοι

σύζυγοι, ἀδελφοὶ ἢ ἐν γενεῖ συγγενεῖς τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπρόκειτο νὰ συμπεριληφθοῦν εἰς τὸν κατάλογον τοῦ Γάλλου ἀξιωματικοῦ, ἀντελήφθησαν τὴν πρόθεσιν τοῦ, μετέβησαν παρὰ τῷ διοικητῇ τοῦ πλοίου καὶ ἀπήτησαν παρ' αὐτοῦ νὰ διατάξῃ τὸν ἀξιωματικὸν νὰ μὴ γράψῃ τι, ὅπερ καὶ κατωρθώθη. Καὶ ὁ μακαρίτης Ράλλης προσέθηκε πάντοτε ἀποφθεγματικῶς, ὅταν ἐτελείωσε τὴν διήγησιν τοῦ ἀνεκδότου.

— Διότι τότε, βλέπεις, ἤμεθα πολὺ ἄγριοι. Δὲν θέλαμε νὰ βάλουμε τῆς γυναικῆς μας ἡ ἐφημερίδες. Τώρα εἴμεθα πολὺ ἡμεροί, παρακαλοῦμε τῆς ἐφημερίδες. . .

Ἡ παράδοσις ὁμῶς ἡ διὰ ζωῆς διέσωσε τὰ ὀνόματα τῶν ὠραίων τῆς ἐποχῆς, εἰς ἀπομνημονεύματα δὲ καὶ ἐπιστολάς καὶ ἔγγραφα κατασπείρονται πληροφορίες πολυτίμοι διὰ τὸν ἀκούραστον μελετητὴν τῆς ἐποχῆς.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι διὰ τὰς καλλονὰς τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν πρώτην ἰδίως περίοδον τῆς πρωτεύουσας, καὶ τὰ δύο στοιχεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖτο ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία, καὶ οἱ ἐπήλυδες φαναριῶται καὶ ἡ ἐντοπία φυλὴ συνεισέφεραν ἕξ ἰσού.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἑλληνικῶν ἡγεμονικῶν οἴκων τῆς Βλαχίας, ἡ παράδοσις διέσωσε τὸ ὄνομα τῆς κόρης τοῦ Αὐθέντου Ἀλέκο βόδα Σούτσου, τῆς νεαρᾶς Ραλλοῦς, ἡ ὁποία ἦτο τὸ καύχημα τῆς ἐκπτώτου αὐλῆς, ὅταν ὁ ἡγεμὼν ἐκεῖνος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Δομνίτσα Ραλλοῦ ὑπῆρξε τύπος καλλονῆς καὶ ἀριστοκρατικῆς λεπτότητος, ὅταν δὲ κατὰ τὴν τρομερὰν πυρκαϊὰν τῆς Πόλεως ἀπωλέσθη καὶ ἡ ὠραία εἰκὼν τῆς Δομνίτσης Ραλλοῦς, τὴν ὁποίαν εἶχε γράψῃ ὁ γάλλος ζωγράφος Σεβαλιέ, ἡ ἀπώλεια ἐκεῖνη ἐθεωρήθη μεγίστη, διότι ἡ Ραλλοῦ, νυμφευθεῖσα, ὑπέστη κατὰ τὸν τοκετὸν τῆς τῆς αὐτῆς τρομερὰν ἀλλοίωσιν ὡστε δὲν ἀνεγνωρίζετο πλέον. Περὶ τῆς Ραλλοῦς ταύτης λέγεται ὅτι τὴν ἠγάπησε παραφόρος ὁ γραμματεὺς τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας Μπωρπαίρ, ἀνὴρ προκεχωρητικῆς ἡλικίας καὶ πατὴρ πολλῶν τέκνων, ὅταν δὲ ἡ Δομνίτσα ἐνυμφεῖσθη, ὁ Μπωρπαίρ ἀπαρηγόρητος ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπό-

λεως, μὴ τολμήσας ἐν τῷ μεταξὺ οὐδὲ κἄν τὸν ἐρωτᾶ του νὰ τῇ ἐκφράσῃ, ἀφωπλισμένος ἐκ τῆς ἀφελείας καὶ τῆς ἀγαθότητος τῆς ὠραίας κόρης, ἥτις οὐδέποτε ὑπώπτευσεν τὸ πάθος, ὅπερ ἀκούσιως εἶχεν ἐμπνεύσει.

Ὁ Ραγκαβῆς εἰς τὰς συγκεχυμένας ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ἀναφέρει δύο Ἑλληνίδας ἐκτάκτου καλλονῆς, αἱ ὁποῖαι διέλαμψαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Βουκουρεστίου, τὴν κ. Ζήγγαν Φλωρέσκου θεῖαν τὴν Δώρας δ' Ἰστρία, καὶ τὴν κ. Γκίκα, ἡ ὁποία ὄχι μόνον διὰ θαυμασίας καλλονῆς ἀλλὰ καὶ διὰ σπανίου σπινθηροβόλου πνεύματος καὶ διὰ μορφώσεως ἐκτάκτου διέγραψε φωτεινότερον σημεῖον εἰς τὴν μεγάλην καὶ ἐνδοξὸν ἐκείνην ἐποχὴν τῆς τελευταίας ἐν Ρουμανίᾳ Ἑλληνικῆς ἡγεμονίας. Δυστυχῶς ὁ Ραγκαβῆς εἶναι συντομώτατος εἰς τὰς περιγραφὰς του, ἀκολουθῶν δὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς προσπαθεῖ νὰ πνίξῃ τὸν καλαισθητὸν ἄνθρωπον, τὸν ἐκ φύσεως θαυμαστὴν τοῦ ὠραίου, ὑπὸ τὴν ἐπίπλαστον σοβαρότητα τοῦ ἔπειτα πολιτικοῦ καὶ διπλωμάτου.

Ὅταν αἱ Ἀθηναῖαι ἐξελέγησαν ὀριστικὴ πλέον πρωτεύουσα τοῦ κράτους καὶ ἡ αὐλὴ ἐγκατεστάθη ἐν αὐταῖς, ἡ πόλις δὲν εἶχε φήμην καλλιγύναικος. Ἡ περίφημος Θηρεσία Μακρῆ, ἡ κόρη τῶν Ἀθηναίων, ἥτις ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Βύρωναν τὸν ὠραῖον ἐκεῖνον ἔμμετρον θαυμασμόν, ὅσον καὶ ἂν ἦτο ὠραία, δὲν ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὴν φήμην τῆς πόλεως. Ὑποθέτω μᾶλλον ὅτι ἡ μικρὰ καὶ ἐντιμὸς πολίτῃς, ἥτις ἐξαφνα ἔτυχε τῆς τιμῆς νὰ γίνῃ ἡ πρώτη τοῦ πλουσίου εἰς ἐλπίδας βασιλείου, δὲν εἶχε καλῶς μελετηθῆ ὑπὸ τὴν ἐποψὴν ταύτην. Γέρων συμπολίτης, εἰς τὴν ἀνεξάντλητον μνήμην τοῦ ὁποίου πολλακίς κατέφυγα, διὰ νὰ ἀνασύρω πάντοτε πολυτίμους πληροφορίας, μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι ὅταν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἦλθε διὰ πρώτην φοράν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐκεῖνο ἀκριβῶς ὅπερ ἐξέπληξεν αὐτὸν ἦτο ἡ καλλονὴ τῶν γυναικῶν. Ὁ γέρον οὗτος ἐνεθυμείτο μίαν νεάνίδα Ἀσπασίαν Δοντᾶ, τὴν ὁποίαν ἠγάπησε παραφόρος ὁ τότε διοικητὴς ὡς τυχαίως τὴν εἶδεν. Ἡ νεᾶνις αὕτη ὑπαν-

Ἡ κ. Ἑλένη Θεοτόκη.

δρεύθη ἓνα πλούσιον ἀγγειοπλάστην Ἀθηναῖον ἀπέθανε δὲ κατὰ τὸ 1870 ἐν ἡλικίᾳ ἐξήκοντα ὀκτὼ ἐτῶν, διατηρούσα μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς ὄλην τὴν λάμπην ἐκτάκτου καλλονῆς.

Ἐπίσης ἡ κόρη τοῦ ἀξιοματικοῦ Ἀλαμάνου ἐφημίσθη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς. Ὅταν εἰς τὰς ἐξετάσεις τοῦ Παρθεναγωγείου—πιθανῶς τῆς Χιλ—εἶδε τὴν κόρην ταύτην ὁ πρόξενος τῆς Ἀγγλίας, ἐζήτησε νὰ γράψῃ τὴν εἰκόνα τῆς, τὸ καλλιτέχνημα δὲ ἐστάλη εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τι περιοδικὸν ὡς τύπος γησιώτατος ἑλληνικῆς καλλονῆς. Δύναται ἐπομένως νὰ συμπεράνη κανεὶς ἀσφαλῶς ὅτι αἱ ὠραῖαι γυναῖκες δὲν ἔλειψαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δυσχερεστάτη ἦτο ἡ ἐπιδείξις αὐτῶν, ὡς ἐκ τῆς ἀύστηρότητος τῶν ἡθῶν, ἐξαιρετικῶς ἰδίως διὰ τὰς Ἀθήνας ὅπου ὁ ζυγὸς ἦτο βαρὺς καὶ οἱ Γούρκοι ἐδίψων ἰσῶς πλειότερον.

Ἦλθεν ἐν τούτοις ἡ αὐλὴ καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ἤρχισε δὲ ἡ κοινωνικὴ κίνησις ζωηρὰ καὶ περὶ τὸν Ἀνακτὰ ἤρχισε νὰ σχηματίζεται ὁ κύκλος τῶν αὐλικῶν οἰκογενειῶν, αἰτινες καὶ μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας ἐξελέγοντο καὶ διέλαμπαν ἔπειτα κατὰ τὸν σηματοπισμὸν τοῦ πρώτου ἀθηναϊκοῦ κόσμου τῶν αἰθουσῶν.

Μεταξὺ τῶν πρώτων αἰτινες ἦλθον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐκίνησαν τὴν γενικὴν προσοχὴν ἦτο ἡ ἐξ Ἀργους Ἐλένη Γεωργαντᾶ, ἡ πρώτη Ἑλληνὶς μετὰ τῆς ὁποίας ἐχώρευσε ὁ βασιλεὺς Ὄθων, κατὰ τὸν πρώτον καὶ μόνον χορὸν τοῦ Ἀργους.

Ἡ Ἐλένη Γεωργαντᾶ, περὶ τῆς ὁποίας λέγεται ὅτι ἦτο ὄχι μόνον ὑπέροχος ὡς ὠραία, ἀλλὰ καὶ ὡς πεπαιδευμένη, ἀπέθανε μετὰ τινα ἔτη ἐκ φθίσεως. Ὁ θάνατός τῆς παρέσχεν εἰς τὸ κοινὸν τῆς πόλεως τὴν θλιβερὰν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδηλώσῃ τὸν θαυμασμὸν τοῦ πρὸς τὴν περικαλλῆ γυναῖκα, μία δὲ ἐκ τῶν ἀπολεσθεισῶν εἰκόνων τοῦ ζωγράφου Δούκα ἦτο καὶ ἡ προσωπογραφία τῆς νεάνιδος ταύτης, ἐν βαρυτίμῳ ἑλληνικῇ στολῇ.

Ἡ Ἐλένη Γεωργαντᾶ μετὰ τῶν δύο θυγατέρων τοῦ Ἀντιβασιλέως Ἀρμανσπέργ, τῆς Ἰουλίας καὶ Σοφίας, ἀπέτέλεσε τὴν πρώτην τριάδα χαρίτων ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τῶν θυ-

Ἀλκατερίνη Μπούτσορη.

γατέρων τοῦ Ἀρμανσπέργ ἡ μὲν πρώτη ὑπανδρεύθη τὸν πρίγκιπα Στέφανον Κατακουζηνόν, ἀπέθανε δὲ προώρως εἰς τὸ λοιμοκαθαρτήριον τῆς Ψυτταλείας ὅπου καὶ ἐτάφη, ἡ δὲ δευτερότοκος Σοφία, συζευχθεῖσα τὸν δεύτερον Κατακουζηνόν Δημήτριον, ἐχωρίσθη ταχέως ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἀπέθανεν ἐν Γερμανίᾳ.

Πρὸ τοῦ γάμου τοῦ Ὄθωνος διεκρίθη ἐν Ἀθήναις ἐπὶ καλλονῇ καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ Γεωργίου Ἀργυροπούλου, ἐγγονὴ δὲ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Καρατζᾶ, ἡ γενομένη σύζυγος τοῦ τότε πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας Ρουάν. Ἡ κ. Ρουάν ὡς πρέσβειρα διεκρίθη διὰ τὴν χάριν καὶ τὰ θελγητρὰ τῆς, ἐπ' αὐτῆς δὲ ἡ γαλλικὴ πρεσβεία τῶν Ἀθηνῶν ἔγεινε κέντρον πνευματικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀξιοσημειώμετων. Δυστυχῶς ἡ διαφορὰ τῆς ἡλικίας ἀλλὰ καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν συζύγων ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὁ γάμος ἐκεῖνος διελύθη προώρως καὶ ἡ πρῶην κ. Ρουάν ἐξῆσεν ἀπομεινωμένη, στερήσασα τὴν ἀρτιπαγῆ κοινωνίαν τῆς καλλονῆς καὶ τῆς χάριτός τῆς.

Πρὶν ἢ τελειώσωμεν τὴν βραχεῖαν αὐτὴν περίδον, πρέπει ν' ἀναφερθῇ μία ἀκόμη ἀθηναϊκὴ καλλονῆ, τὴν ὁποίαν ἰδιαιτέρως ἐθαύμασεν ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος, παρεπιδημῶν τότε ἐν Ἀθήναις καὶ φιλοξενούμενος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ υἱοῦ του. Ἡ κ. Ζωὴ Μαυροκορδάτου κατόπιν κ. Ἀλμείδα ὑπῆρξε τύπος σπανίας καλλονῆς, ἀλλὰ καὶ γυναικὸς τοῦ κόσμου. Χορεύτρια ἐκ τῶν ἀρίστων ἡ κυρία Μαυροκορδάτου ἔσυρε τὸν χορὸν κατὰ τὴν πρώτην ἐπίσημον ἀνακτορικὴν ἑορτὴν,

τόσαι δὲ ἦσαν αἱ πρὸς αὐτὴν ἐκδηλώσεις τοῦ θαυμασμοῦ τῶν παρισταμένων καὶ τόση ἡ ἐκ τοῦ χοροῦ κόπωση, ὥστε ἡ χορεύτρια ἔπεσεν ἐπὶ τέλους λιπόθυμος.

Λέγεται ὅτι ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος, γράφων ἀργότερα τὰς ἐκ τῆς ἐπισκέψεώς του εἰς τὰς Ἀθήνας ἐντυπώσεις του πρὸς τὸν υἱὸν του, τοῦ ἔλεγε:

«Μὲ τὸ ὕλικόν, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὰς Ἀθήνας, μὲ τὴν περισσεῖαν τῶν ὠραίων γυναικῶν, αἰτινες ἐνθυμίζουσι τοὺς ἀμιγέστερους τύπους τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, ἡ αὐλὴ τῶν Ἀθηνῶν θὰ καταρτισθῇ ὀλίγον κατ' ὀλίγον μία τῶν μᾶλλον ἐπιζήλων αὐλῶν τοῦ κόσμου. Ἄς περισυλλεγῇ εἰς

τὰ ἀνάκτορα, ὅτι καλὸν καὶ ὠραῖον ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ ἑλληνικὴ πρωτεύουσα. Θὰ εἶναι μία ἀπόδειξις τῆς συγγενείας τῆς νέας Ἑλλάδος πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κόσμον, ὅστις μαζῇ μὲ τὸ πνεῦμα ἐλάτρευσε τόσον καὶ τὰ φυσικὰ χαρίσματα τῆς μορφῆς».

Ὁ Ἰδημοσιεύσας τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἰπότης Φράντς φὸν Χέλμερ προσθέτει ὑποσημείωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὅτι ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος, ἐπιστρέψας εἰς τὴν Βαυαρίαν, διένειμε τὸν θαυμασμὸν τοῦ μεταξὺ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἢ τόσον καλὰ ἐγνώριζε καὶ τόσον ἐξέτιμα, καὶ τῆς νέας, ἢν τότε ἐπ' ὀλίγον εἶχεν ἰδῆ, ἔλεγε δὲ ὅτι τὰς γυναῖκας τῆς Ἑλλάδος δὲν τὰς εἶχεν ἰδῆ οὔτε εἰς Βαυαρίαν οὔτε ἀλλαχοῦ ὅπου εἰς ξένας αὐλὰς ἐφιλοξενήθη. Καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ καλαισθήτου ἡγεμόνος δὲν βαρύνει βεβαίως ὀλίγον ἐπὶ τῆς φήμης τῆς πόλεως.

Περὶ τὴν πρώτην βασιλισσαν ἐσχηματίσθη ταχέως, εὐθὺς ἀμὰ τῇ καθόδῳ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα, θαυμάσιος κύκλος γυναικῶν, τῆς μῆς ὠραιότερας τῆς ἄλλης. Ἦδη ὅτε ἡ ἀδέκαστος ἱστορία ἀποκαθιστᾶ εἰς τὸ ἀκέραιον τὰς ἀρετὰς τῆς πρώτης βασιλίσσης, καιρὸς εἶναι νὰ λεχθῇ καὶ τοῦτο πρὸς τιμὴν τῆς, ὅτι ἠθέλησε νὰ περιστοιχισθῇ καὶ ὑπὸ τῶν ὠραιότερων γυναικῶν τοῦ κράτους, καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξαρθῇ τὸ γεγονός, διὰ ν' ἀναιρεθῇ καὶ ἡ κατηγορία ὅτι ἡ βασιλισσα οὐδὲ ταπεινῆς ζήλοτυπίας ἀπέναντι τοῦ Ὄθωνος ἦτο ἀπηλλαγμένη.

Ἐκ τῶν πρώτων γυναικῶν αἰτινες διεκρίθησαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ὄθωνος, ὑπῆρξεν ἡ Χρυσῆς Μαυρομιχάλη, νύμφη τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης. Ἡ Χρυσῆς διετήρησεν ἐν τῇ αὐλῇ τὸ ἔνδυμα τῆς πατρίδος, ὑπῆρξε δὲ μία τῶν ἰδιαιτέρων συμπαθειῶν τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας καὶ ἐπομένως ἐκ τῶν πλειότερον ὑπὸ τῶν ἀντιθέτων πολεμηθεισῶν. Ἡ φυσικὴ χάρις καὶ ἡ ἀφέλεια τῆς Χρυσῆς Μαυρομιχάλη ἀφώπλιζαν τοὺς πολεμοῦντας αὐτάς, ἀλλ' ὁ φθόνος παραιτεῖ πρὸς

στιγμὴν τὰ ὄπλα διὰ νὰ γίνῃ ἔπειτα ἐπιθετικώτερος. Καὶ ἐπὶ τέλους ἡ καλλονὴ ἐκείνη, διὰ τὴν ὁποίαν μετὰ τεσσαράκοντα ὀλόκληρα ἔτη ὑπερηφανεύετο διὰ τοῦ στόματος τοῦ Τζάνε ἡ πατρίς τῆς, ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ τῆς αὐλῆς τῷ 1850. Ἡ οἰκογένεια Μαυρομιχάλη, προνομιούχος εἰς καλλονάς, ἔδωκε μίαν ἄλλην ἀκόμη τοιαύτην εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ὄθωνος. Ὀνομαστὴ ὄχι πλέον διὰ τὴν κοινωνικὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τῆς Εὐρώπης ἀκόμη, ἀπέμεινε ἡ Φωτεινὴ Μαυρομιχάλη, ἡ ἰδιαιτέρα φίλη τῆς Ἀμαλίας, θαῦμα τελειότητος καὶ ἀρμονίας χαρακτηριστικῶν, ἔκτακτον δείγμα ὑπεροχῆς μορφῆς καὶ πνεύματος. Ὅταν κατὰ τὸ προτελευταῖον ταξίδιον τῆς Ἀμαλίας τῷ 1879 ἡ Φωτεινὴ Μαυρομιχάλη συνώδευσε τὴν βασιλισσαν εἰς τὴν Εὐρώπην, μία φωνὴ θαυμασμοῦ συνώδευσε καθ' ὅλον τὸ ταξίδιον τὴν ἔκπαυλον Καλαματιανὴν. Καὶ κατὰ τῆς Φωτεινῆς Μαυρομιχάλη ἐξεμάνη ὁ φθόνος καὶ ἡ ζήλοτυπία καὶ φαντασία πονηρὰ ἐπλάσε μυθιστορήματα ὅλα εἰς βάρος τῆς. Ἦδη ὅτε ἡ ἐποχὴ τοῦ φθόνου καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἔσβυσεν, ἄς ἀποδοθῇ τὸ δίκαιον εἰς τὴν ὑπέροχον Καλαματιανὴν, τῆς ὁποίας ἡ εἰκὼν κατετέθη εἰς τὴν εἰκονοθήκην τοῦ Μονάχου, μεταξὺ τῶν σπανιωτάτων τύπων τῆς διεθνούς ὠραιότητος.

Τῆς αὐτῆς διακρίσεως ἐκ μέρους τοῦ διαπρεποῦς ζωγράφου τοῦ Μονάχου ἔτυχε καὶ ἡ Αἰκατερίνη Μπότσαρη, ἡ ὠραία κυρία τῆς τιμῆς, ἡ γνωστὴ εἰς τὴν κοινωνικὴν ἱστορίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ρόζα, τὸ ὁποῖον τῇ ἀπέδωκαν εἰς τὴν Γερμανίαν.

Περὶ τὰς τρεῖς ταύτας ἐκτάκτους καλλονάς, ἄλλος ὠραῖος κόσμος εἶχεν ἀποτελέσῃ τὴν αὐλικὴν ἀκολουθίαν. Ἡ κ. Θεοχάρη, τὸ γένος Μπότσαρη ἐκ Σπετσῶν, διεκρίθη διὰ τὴν λεπτοφυσειστάτην καλλονὴν τῆς, διὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ἰδίως τοὺς ὁποίους ἔφαλε καὶ ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος, ἡ κ. Κατζίκου ἡ ζωηρότερα καὶ εὐφυσέστερα τῶν γυναικῶν τῆς αὐλῆς, χαριτωμένος τύπος διακρινόμενος εἰς τὸν ὄγκον ἐκείνου τοῦ κάλλους, διὰ τοῦ λεπτοτάτου ἰδίως πνεύματός τῆς.

Γ. ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐπεται τὸ τέλος.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

ΥΠΟ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΩΡΕΑ

ΦΙΛΟΣ ΚΑΙ ΦΙΛΩΝ*

Αξάφνα λόγια και μουρμουρητά ἀκούσθηκαν ἀπὸ μακρυὰ, σὰν ἀνθρώπων ποῦ λογόφερναν.

— Τί τρέχει! εἶπε ὁ Φίλων και σηκώθηκε ἀπὸ τὸ τραπέζι. Ποιὸς εἶνε ἐκεῖ ποῦ φωνάζει;

— Ἐνας στρατιώτης ἦρθε τρεχάτος και εἶπε:

— Ἀφέντη, ἓνας λωδιάρης ἦρθε και στάθηκε στὴν πόρτα τοῦ Πύργου. Ὁ ἀνθρώπος ποῦ εἶνε μαζί του μᾶς εἶπε: Χριστιανοί, κάμετε ἔλεος, δώστε κανένα ἀποφάγι, σ' αὐτὸν τὸν ἀρρωστιάρη. Ἡ πείνα τὸν θερίζει.

— Ὁ κακομοίρης! εἶπε ὁ Φίλων.

— Ἀφέντη, εἶπε ὁ στρατιώτης, αὐτὸς ὁ λωδιάρης εἶνε συχαμὸς νὰ τὸν ἰδῆ ἀνθρώπος. Τὸ πετσί του εἶνε ξερό και φουσκωμένο σὰν τὸ πετσί τοῦ ἐλέφαντα. Κάθεται ἀκουμπισμένος ἀπάνω στὸ σύντροφό του και ὄλο βογγάει και λέει: "Ὀχ! τὰ χεράκια μου εἶνε γεμάτα πληγές· τὰ πόδια μου δὲ μὲ βαστοῦν πιά, τὰ μάτια μου θόλωσαν και δὲν βλέπουν. Ἀλλοίμονό μου! Τὸ κορμί μου ὄλο βγάζει φωτιές. Ἄς κάνῃ ἔλεος ὁ Θεὸς νὰ μὲ πάρῃ νὰ γλυτώσω ἀπὸ τὰ βάσανα. Τέτοια ζωὴ βασανισμένη τί νὰ τὴν κάνω ὁ ἄμοιρος." Αὐτὰ λέει, ἀφέντη, ὁ λωδιάρης και κλαίει και δέρνεται.

— Και δὲν τὸν λυπηθήκατε τὸν δυστυχισμένο; εἶπε ὁ Φίλων στὸ στρατιώτη.

— Τὸν λυπηθήκαμε, ἀφέντη, εἶπε ὁ στρατιώτης, μὰ τὸν διώξαμε γιατί ἡ ἀρρώστεια του εἶνε κολλητική, ὁ Θεὸς νὰ φυλάγῃ!

Ὁ Φίλων τότε φωνάζει τὸν ὑπῆρέτη του.

— Ἐρρίκο, εἶπε, πάρε ψωμί και κρέας και πήγαινέ το ἔξω σ' αὐτὸν τὸν σακάτη· κέρασέ τον και παληὸ κρασί νὰ πῆ. Κί ἄμα πάρῃ λίγω ἀπάνω του, θὰ μπορέσῃ νὰ τραβήξῃ τὸ δρόμο του μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ὑπῆρέτης ἔτρεξε ἀμέσως και ὅταν γύρισε εἶπε στὸν Φίλωνα:

— Ἀφέντη, ἀκουσέ με, γιατί εἶδα ἓνα πράγμα ποῦ δὲν τὸ περίμενα.

— Λέγε, λοιπόν.

— Ἀφέντη, ἔχεις μιὰ ζύλινη κοῦπα, ποῦ δὲ βάζεις μπροστά της ὄλα τὰ σημοπότηρα και τὰ χρυσοπότηρά σου.

— Μὲ τοῦτο τί; εἶπε ὁ Φίλων.

— Λοιπόν, ἀφέντη, εἶπε ὁ ὑπῆρέτης, ὁ λωδιάρης ὅταν πήγα νὰ τὸν κέρασω κρασί, μούδειξε μιὰ κοῦπα ἀπαράλλακτη μὲ τὴ δική σου. Ὅταν τὴν εἶδα, εἶπα μέσα μου: "Νὰ ἡ κοῦπα τοῦ ἀφέντη μου!"

— Κί αὐτὸς τί σοῦ εἶπε; λέγε γρήγορα.

— Μοῦ εἶπε σιγά-σιγά. "Δὲν ξέρω τὴν κοῦπα τοῦ ἀφέντη σου· αὐτὴν ἐδῶ τὴν ἔχω πολλὰ χρόνια." Ἐτσι μοῦ εἶπε.

— Χριστὲ και Παναγία, εἶπε μέσα του ὁ Φίλων! Ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ μὴν εἶνε ὁ σύντροφός μου ὁ Φίλος.

Ἐπειτα εἶπε στὸν ὑπῆρέτη του:

— Πάμε γρήγορα. Πρέπει νὰ τὸν ἰδῶ κ' ἐγὼ αὐτὸν τὸν ἀνθρώπο.

Ὅταν ὁ κόμης ὁ Φίλων βρέθηκε μπροστά στὸν λωδιάρη, τὸν ἐκύτταξε καλά στὰ μάτια.

— Ἀδερφέ, τοῦ εἶπε, ἔτσι νάχῃς τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, πές μου ποιὸς εἶσαι;

Ὁ λωδιάρης, ποῦ ἀληθινὰ ἦταν ὁ Φίλος, ὁ ἱππότης, ἐγνώρισε ἀμέσως τὸ σύντροφό του, μὰ φοβήθηκε νὰ φανερωθῇ. Ἦξερε πῶς ὁ Φίλων θὰ τῶπερνε κατάκαρδα και δὲν ἤθελε νὰ τὸν στενοχωρέσῃ. Ὡστόσο τοῦ εἶπε πάλι:

— Γλυκὲ μου ἀφέντη, τί σὲ μέλλει ποιὸς εἶμαι ἐγὼ, ὁ φτωχὸς ὁ λωδιάρης, ἓνας τιποτένιος ἀνθρώπος.

— Ἀδερφέ μου, εἶπε πάλιν ὁ Φίλων, ἔμαθα πῶς ἔχεις μιὰ κοῦπα. Κάνε μου τὴν χάρι νὰ μοῦ τὴ δείξῃς.

— Τί τὴ θέλεις, ἀφέντη! Εἶνε ἓνα πρόστυχο, τιποτένιο πράγμα.

Ὁ Φίλων ὡστόσο ἐξύγωσε περισσότερο τὸν λωδιάρη, τὸν ἐκύτταξε καλά ἀπὸ πάνω ὡς κάτω και μ' ὄλες τίς πληγές και τὰ σπυριά ποῦ ἦταν γεμάτο τὸ πρόσωπό του, τὸν ἐγνώρισε πῶς ἦτον ὁ σύντροφός του.

— Ἀχ! ἔκαμε ὁ Φίλων, δὲν βασιτέμαι πιά, θὰ σὲ φιλήσω κί ἄς πεθάνω. Εἶσαι ὁ ἀγαπημένος μου ὁ σύντροφος, ὁ Φίλος, δὲν μοῦ τὸ κρύβεις πιά.

— Ἀχ! εἶπεν ὁ Φίλος, τάρρωστημένα μου μάτια γεμίζουνε δάκρυα. Γιατί νὰ μὲ γνωρίσῃς; Ἐμένα δὲν μπορεῖ ἀνθρώπος νὰ μὲ κυττάξῃ ἀπὸ τὴ συχασιά. Τί ἤθελες νὰ μὲ γνωρίσῃς. Θὰ εἶνε διπλὸς ὁ πόνος μας τώρα.

— Δόξα νάχῃ ὁ Θεός! εἶπε ὁ Φίλων. Ὀχι, ὄχι! Τὸ ἀρρωστημένο σου κορμί δὲν τὸ σιχαίνομαι ἐγὼ. Γιὰ μένα εἶνε πάντα γλυκὸ κί ἀγαπημένο.

Τὸν ἐπῆρε στὴν ἀγκαλιά του και κόλλησε τὰ χεῖλη του ἀπάνω στις πληγές τοῦ προσώπου του, μὲ κλάματα και ξεφωνητά.

Ὅταν ἀκουσε τίς φωνές του ἡ γυναῖκά του ἔτρεξε ὅπως ἦταν, μὲ τὰ μαλλιά ζέπλεχα.

— Καλέ μου ἀφέντη, τοῦ εἶπε, ποιὸς εἶνε αὐτὸς ὁ ἀνθρώπος ποῦ τοῦ κάνεις αὐτὴ τὴ μεγάλη τιμὴ;

— Ἀγαπημένη μου κυρά, θὰ σοῦ τὸ πᾶ. Εἶνε ὁ σύντροφός μου ὁ Φίλων.

— Ἀ! καλὲ και τίμιε ἱππότη, εἶπε ἡ Βαλισσάνδα, ποτὲ δὲ θὰ ξεχάσω τὴ παλληκαριά σου, ὅταν σὲ εἶδα νὰ κόψῃς τὸ κεφάλι τοῦ κακοῦ Χαρδρέ.

— Ἀγαπημένε μου σύντροφε, εἶπε πάλι ὁ Φίλων, ὁ Θεὸς στέλλει τίς ἀρρώστιες σὲ καλοὺς και σὲ κακοὺς, σὲ φτωχοὺς και σὲ πλουσίους. Μὰ πές μου πῶς ἐχώρισες ἀπὸ τὴ Λυβία, τὴ γυναῖκά σου, πῶς βρίσκεσαι μακρυὰ ἀπὸ τὴν κομητεία σου τοῦ Βλάνη και τριγυρνᾷς στις ροῦγες, ξεσπιτωμένος και νηστικός;

— Σύντροφε, εἶπε ὁ ἀρρωστος, ἡ σκληρότητα και ἡ ἀνομία τῆς Λυβίας μ' ἐκάμανε νὰ διακονεῦω σὲ χάρες και χωριά. Δὲν ἐστάθηκε ἀληθινὴ γυναῖκα γιὰ μένα και ὅταν ἔδωκε ὁ Θεὸς και μὲ χτύπησε ἡ λάβα, μὲ πέταξε μακρυὰ της, σ' ἓνα παληόσπιτο ὄξω ἀπὸ τὴ χώρα. Μάτια δὲν εἶχε ἀπὸ τότε νὰ μὲ ἰδῇ. Ὑστερα ἀφοῦ μοῦκαμε τόσα και τόσα κακά, βλέποντας πῶς ἀργῶ νὰ πεθάνω, ἔδωκε διαταγὴ νάρθουν νὰ μὲ πνίξουν. Κάποιος χριστιανὸς μοῦ τὸ μαρτύρησε, ἐτραβήξα κατὰ τὰ μάτια μου και πήρα τίς ροῦγες, ἔχοντας γιὰ μόνο μου σύντροφο αὐτὸν ἐδῶ τὸν πιστὸ μου ὑπῆρέτη, τὸν Ὀράτο, και γιὰ μόνῃ μου περιουσία αὐτὴ τὴν ἀγαπημένη κοῦπα, ποῦ μοῦ χάρισε ὁ Πάπας και ποῦ σ' ἔκανε τώρα νὰ μὲ γνωρίσῃς.

— Καλὰ μοῦλεγαν πῶς ἡ Λυβία ἦτον κακὴ γυναῖκα, εἶπε ὁ Φίλων. Ἐλα τώρα νὰ ξεκουρασθῇς μέσα στὴν κάμαρά μου. Θὰ καθίσῃς μαζί μας και ἄς γίνῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ὅ,τι ἔχομε θὰ τὸ μοιράσωμε σὰν ἀδέρφια.

Εἶπε τότε στοὺς δύο πιστοὺς ὑπῆρέτας, τὸν Ἐρρίκο και τὸν Ὀράτο νὰ σηκώσουν στὰ χεῖρα τὸ Φίλο και νὰ τὸν κουβαλήσουν στὴν κάμαρα. Ἐκεῖνοι τὸν ἐκουβάλησαν προσεκτικά, γιατί ὁ δυστυχισμένος βογγοῦσε ὄλη τὴν ὥρα.

— Ὀχ! σιγά, παλληκαριά μου, ὄλα μου τὰ κόκκαλα μὲ σφάζουν. Σιγά, παλληκαρία.

* Τέλος· ἴδε σελ. 296.

III

Μία νύχτα ποῦ ὁ Φίλος καὶ ὁ Φίλων κοιμώντουσαν στὴν ἴδια κάμαρα, ὁ Θεὸς ἔστειλε στὸν Φίλο τὸν ἀγγελὸ τοῦ Ραφαήλ καὶ τοῦ εἶπε :

— Φίλε, κοιμᾶσαι;

Κ' ἐκεῖνος ἐθάρρεψε πῶς τοῦ μιλοῦσε ὁ Φίλων καὶ ἀποκρίθηκε :

— Δὲν κοιμᾶμαι, ἀγαπημένε μου σύντροφε.

Καὶ ὁ ἀγγελὸς τοῦ εἶπε :

— Πολὺ καλὰ ἀποκρίθηκες, γιατί ἀπὸ τώρα εἶσαι σύντροφος τῶν ἀγγέλων. Ἀκολούθησες τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰώβ καὶ τοῦ Ταβία μὲ τὴν ὑπομονή σου. Εἶμαι ὁ Ραφαήλ, ὁ ἀγγελὸς τοῦ Κυρίου, καὶ ἔρχομαι νὰ σοῦ φέρω τὸ γιατρικὸ τῆς ἀρρώστιας σου, γιατί ὁ Θεὸς εἰσάκουσε τὴν προσευχὴ σου. Σήκω καὶ πὲς τοῦ Φίλωνος τοῦ συντρόφου σου νὰ σκοτώσῃ τὰ παιδιὰ του καὶ νὰ σὲ πλύνῃ μὲ τὸ αἷμά τους κ' ἔτσι θὰ βρῆς τὴν ὑγεία τοῦ κορμιοῦ σου.

— Ἄς μὴ δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ σκοτώσῃ τὰ παιδιὰ του ὁ σύντροφός μου γιὰ τὴν ὑγεία τῆ δική μου, εἶπε ὁ Φίλος.

Ἵ ἀγγελὸς ὁμῶς τοῦ ξαναεἶπε :

— Αὐτὸ εἶνε τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου.

Εἶπε αὐτὰ ὁ ἀγγελὸς καὶ χάθηκε. Καὶ ὁ Φίλων ποῦ εἶχε ἀκούσει ὁμιλίαι στὸν ὕπνο του, ἐξύπνησε καὶ εἶπε :

— Ποιὸς σοῦ μίλησε, σύντροφε;

— Κανένας, εἶπε ὁ Φίλος. Ἐκανα τὴν προσευχή μου.

Καὶ ὁ Φίλων εἶπε :

— Ὅχι, κάποιος σοῦ μίλησε.

Σηκώθηκε, πῆγε ὡς τὴ θύρα τῆς κάμαρας, τὴ βρῆκε κλειστὴ καὶ ξαναεἶπε :

— Πὲς μου, ἀδερφέ μου, ποιὸς σοῦ μίλησε αὐτὴ τὴ νύχτα;

Τότε ὁ Φίλος ἄρχισε νὰ κλαίῃ ἀπαρηγόρητα καὶ νὰ ἱστορῇ πῶς τοῦ μίλησε ὁ ἀγγελὸς Ραφαήλ : «Φίλε, ὁ Κύριος σὲ προστάζει νὰ πῆς στὸν Φίλωνα νὰ σφάζῃ τὰ παιδιὰ του καὶ νὰ σὲ πλύνῃ στὸ αἷμά τους καὶ θὰ γιατρευθῆς ἀπὸ τὴ λάβα».

Ἵ Φίλων καθὼς ἄκουσε τὰ λόγια αὐτά, τὸν πῆρε τὸ παράπονο.

— Φίλε, τοῦ εἶπε, ἐμοίρασα μαζί σου ὄλα μου τὰ καλὰ καὶ τώρα μοῦ λὲς πῶς τάχα ὁ ἀγγελὸς σοῦ μίλησε καὶ σοῦ εἶπε νὰ σφάζω τὰ παιδιὰ μου;

Καὶ ὁ Φίλος ἄρχισε νὰ κλαίῃ καὶ αὐτὸς καὶ εἶπε :

— Μ' ἐδίασες νὰ σοῦ πῶ ἓνα τρομακτικὸ πρᾶγμα καὶ τώρα τὰ βάζεις μ' ἐμένα. Ἵ μόνη χάρι ποῦ σοῦ ζητῶ εἶνε νὰ μὲ λυπηθῆς καὶ νὰ μὴ μὲ πετάξῃς σάν τὸ σκυλὶ ὄζω ἀπὸ τὴν πόρτα.

Ἵ Φίλων τότε τοῦ εἶπε πῶς ἐκεῖνο ποῦ τοῦ εἶχε τάξει θὰ τὸ φύλαγε ὄσο ζοῦσε.

— Ὅμως, τοῦ εἶπε, στὴν πίστη ποῦ ἔχομε ἀναμεταξύ μας καὶ στὴ φιλία μας καὶ στὸ βάπτισμά μας, ποῦ δεχτήκαμε μαζί στὴ Ῥώμη, σὲ ὀρκίζω νὰ μοῦ πῆς ἀνῆταν ἀγγελὸς ἢ ἄνθρωπος ποῦ σοῦ τὰ εἶπε αὐτά.

Καὶ ὁ Φίλος ἀποκρίθηκε.

— Ὅσο εἶνε ἀληθινὸ πῶς ὁ ἀγγελὸς μοῦ μίλησε ἀπόψε, τόσο καλὸ νὰ ἰδῶ στὴν ὑγεία μου.

Ἵ Φίλων ἄρχισε νὰ κλαίῃ μυστικὰ καὶ νὰ συλλογιέται μοναχὸς του.

— Αὐτὸς ἐθυσίασε τὴ ζωὴ του γιὰ μένα μπροστὰ στὸν Βασιλεῖα καὶ τώρα γιατί νὰ μὴ σκοτώσω κ' ἐγὼ τὰ παιδιὰ μου γι' αὐτόν; Αὐτὸς μοῦμεινε πιστὸς μέχρι θανάτου, γιατί νὰ μὴ τοῦ φανῶ κ' ἐγὼ παρόμοια πιστὸς;

Ἵσηκώθηκε καὶ τράβηξε ὄλοῖσα στὴν κάμαρα τῆς γυναίκός του καὶ, τῆς εἶπε νὰ

ἐτοιμασθῆ γιὰ νὰ πάῃ στὴν ἐκκλησιά, κ' αὐτὸς ἐπῆρε τὸ σπαθὶ καὶ ζύγωσε στὸ κρεββάτι τῶν παιδιῶν του. Τὰ βρῆκε ἀποκοιμισμένα. Ἐπῆσε ἀπάνω τους καὶ ἄρχισε νὰ κλαίῃ πικρὰ καὶ νὰ λῆη :

— Ποιὸς εἶδε γονιὸ νὰ σκοτώσῃ μοναχὸς του τὰ παιδιὰ του; Ἵλλοίμονό μου. Δὲν εἶμαι πιά πατέρας, εἶμαι καταραμένος φονηγᾶς.

Τὰ παιδιὰ ἐξύπνησαν ἀπὸ τὰ δάκρυα ποῦ ἔτρεχαν ἀπάνω τους, ἐκύτταζαν τὸν πατέρα τους καὶ ἄρχισαν νὰ γελοῦνε. Καὶ ὁ Φίλων εἶπε, στενάζοντας :

— Τὸ γέλοιο σας θὰ γίνῃ κλάμα, γιατί τὸ ἀθῶό σας αἷμα θὰ χυθῆ ποτάμι.

Τοὺς ἔκοψε τὰ κεφάλια, τὰ κόλλησε πάλι κοντὰ στὰ κορμιά καὶ ὕστερα σκέπασε τὰ δυστοχισμένα τὰ παιδιὰ, σάν καὶ πρῶτα, ποῦ ἔλεγες πῶς κοιμούνται ἀκόμῃ. Μάζεψε τὸ αἷμα σὲ μιὰ λεκάνη, πῆγε κοντὰ στὸν σύντροφό του καὶ ἀφοῦ τὸν ἔπλυνε προσεκτικὰ, εἶπε :

— Κύριε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστέ, Ἐσὺ ποῦ παράγγειλες τοὺς χριστιανούς νὰ εἶνε πιστοὶ σ' αὐτόν τὸν κόσμο, Ἐσὺ ποῦ γιατρεύεις τοὺς λωθιασμένους μ' ἓνα σου λόγο, κάμε τὸ ἔλεος νὰ γιατρέψῃς τὸν σύντροφό μου, ποῦ γι' αὐτόν ἔχυσα τὸ αἷμα τῶν παιδιῶν μου.

Καὶ ὁ Φίλος ἔγινε ἀμέσως ἀπὸ τὴ λάβα καὶ οἱ δύο σύντροφοι δοξολόγησαν τὸ Θεὸ λέγοντας :

— Δόξα σοι, Κύριε, ποῦ σώζεις ὄσους ἐλπίζουν σ' Ἐσένα.

Ἵ Φίλων ἔντυσε τὸ σύντροφό του μὲ τὰ καλλίτερά του ρούχα καὶ τὴν ὥρα ποῦ πῆγαιναν στὴν ἐκκλησιά, οἱ καρπάνες ἄρχισαν νὰ σημαίνουν μοναχὸς τους καὶ ὁ κόσμος ἔτρεχε ἀπ' ὄλες τὴς μεριεὶς γιὰ νὰ ἰδῇ τὸ θαῦμα.

Ἵ γυναῖκα τοῦ κόμητος ὄταν τὸν εἶδε μαζί μὲ τὸν σύντροφό του, νὰ μοιάζουν τόσο πολὺ καὶ οἱ δύο στὰ ρούχα καὶ στὸ πρόσωπο, εἶπε :

— Ἐχωρίζω τὰ ρούχα ποῦ φοροῦν, μὰ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο εἶνε ὁ ἄνδρας μου.

Καὶ ὁ κόμης εἶπε :

— Εἶμαι ὁ Φίλων καὶ αὐτὸς εἶνε ὁ Φίλος, ὁ σύντροφός μου ποῦ γιατρεύθηκε.

Καὶ ἡ κόμης ἐθάμαξε καὶ εἶπε :

— Τὸ βλέπω μὰ ἤθελα πολὺ νὰ μάθω πῶς γιατρεύθηκε.

— Δόξασε τὸ Θεὸ καὶ μὴ ρωτᾶς γιὰ τὰ ἄλλα, εἶπε ὁ κόμης.

Ἵπέρασε ὥρα πολλὴ καὶ οὔτε ὁ πατέρας οὔτε ἡ μητέρα εἶχαν μπῆ στὴν κάμαρα τῶν παιδιῶν. Ὁ πατέρας ὁμῶς ἐκλαίει κρυφὰ τὰ σκοτωμένα του παιδιὰ καὶ ἡ μητέρα ἤθελε νὰ τὰ ἰδῇ γιὰ νὰ χαροῦνε κί αὐτὰ μαζί του.

— Ἰφησε, καλὴ μου, νὰ κοιμηθοῦνε τὰ παιδιὰ, εἶπε ὁ Φίλων.

Κ' ἐμπῆκε μοναχὸς του στὴν κάμαρα γιὰ νὰ τὰ κλάψῃ καὶ τὰ βρῆκε νὰ παίζουν ζωντανὰ καὶ χαρούμενα ἀπάνω στὰ κρεββάτια τους. Μόνον τριγύρω ἀπὸ τὸ λαϊμό τους ξεχώριζε μιὰ κόκκινη γραμμὴ.

Τὰ πῆρε στὴν ἀγκαλιά του καὶ τᾶφερε στὴ μητέρα τους.

— Κάμε χαρὲς, καλὴ μου, γιατί εἶχα σφάζει τὰ παιδιὰ σου, ὄπως μὲ πρόσταξε ὁ Θεὸς κ' ἔπλυνε μὲ τὸ αἷμά τους τὸ σύντροφό μου γιὰ νὰ γιατρευθῆ. Καὶ τώρα τὰ παιδιὰ σου ἀναστηθήκανε.

Καὶ ὄταν τᾶκουσε ἡ κόμης τὰ λόγια αὐτά, εἶπε :

— Γιατί δὲν μ' ἐπῆρες κ' ἐμένα, νὰ μαζέψω τὸ αἷμα τῶν παιδιῶν μου καὶ νὰ πλύνω μὲ τὰ χέρια μου τὸν σύντροφό σου καὶ τὸν ἀφέντη μου, τὸν Φίλο;

Καὶ ὁ κόμης εἶπε :

— Καλὴ μου, ἄς ἀφήσωμε τώρα τὰ λόγια καὶ ἄς δοξολογήσωμε τὸν Κύριο, ποῦ ἔκαμε σῆμερα τόσο μεγάλα θαῦματα στὸ σπίτι μας.

ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ

Τὴν διήγησιν ταύτην ἤκουσα ἐκ στόματος τῆς κυρᾶ - Ρήνης Ἐλευθεραϊνας, τοῦ ποτὲ Ροδίτη, σεβασμίας γερόντισσας Ἀθηναίας.

Εἶχαμε ἓνα χρόνο στεφανωμένοι μετὸν μπάριπα - Λευθήρη, αὐτὸν ποῦ βλέπεις, καὶ ὅλον τὸν χρόνον δὲν ἔπαυσε νὰ εἶνε ἄρρωστος. Σοῦ ἔχω εἶπει πῶς με εἶχεν ἐλκύσει μετὰ χὰδιχ του, ἐνῶ ἦτον αὐτὸς τριαντάρης, καὶ ἐγὼ ἤμουν δώδεκα χρονῶν τρελλοκορίτσο, ποῦ νὰ μὴν πῆγαινα παραπάνω.

Σὰν ἦτον ἄρρωστος, ἓνα χρόνο καὶ παραπάνω, δὲν τοῦ ἔλειπεν ὁ πυρετός, ὅλη ἡ γειτονιά, καὶ ἡ συγγενισσὴ μου, καὶ ἡ κουμπάρης μου, ἔλεγαν πῶς εἶχε καταντήσει νὰ γένη φτισικός. Εἶχε χτικιάσει, μοῦ εἶπαν. Ὁ, συφορά μου! Γιατροί, γιάτρισσες, γιατρικά, μαντζούνια, τίποτε δὲν ὠφέλησαν. Ἡ φτώχεια μᾶς ἔδερνε. Νὰ δουλέψῃ ὁ ἴδιος, δὲν μπορούσε. Ὁ Θεὸς ξέρει πῶς τάφερα βόλτα, με φέμματα με ἀλήθεια.

Μοῦ εἶπε ἡ κουμπάρα μας μιὰ γνώμη, νὰ τάξω στὴν Καισαριανή, μεγάλ' ἡ χάρι της, νὰ σηκωθῶ νὰ τὸν πάω, ἴσως λυπηθῇ ἡ Παναγία καὶ τὸν κάμη καλά. Χάρες μεγάλες ἀκούονταν πῶς γίνονται τὸν καιρὸ ἐκεῖνο. Ἐγὼ σὰν τ' ἄκουσα, νὰ τί εἶπα μέσα μου, σοῦ ξομολογοῦμαι! «Καλά, ἀνίσως δὲν τὸν κάμη καλά, ἡ χάρι της, μπορεί, τὸ ἐλάχιστο, νὰ πεθάνῃ κειδὰ, νὰ τὸν θάψω, στὸ βουνό, γιὰ νὰ γλυτώσω ἀπὸ ἐξοδα ποῦ δὲν ἔχω, καὶ ἀπὸ ἄλλα βάσανα καὶ μπελάδες.» Τὸ χειρότερο, ἐφοβούμουν, ἂν πέθαινε στὸ σπίτι, μὴν κολλήσῃ τίποτε στὰ ρούχα, καὶ κολλήσω καὶ ἐγὼ. Ὅλοι μοῦ λέγανε πῶς τὸ χτικιὸ κολλάει.

Λεφτὸ δὲν εἶχα, οὔτε πολῦτιμο κανένα μέσ' τὴν κασσέλα μου, ἔξω ἀπ' τὸ δαχτυλίδι τοῦ ἀρραβῶνος ποῦ φοροῦσα. Εἶχα μερικά χαλκώματα. Ἐπῆρα ἓνα ταψὶ ποῦ εἶχα, καινούριο, κατακόκκινο, νὰ το, ἐκεῖ βρίσκεται—ἔδειξε πρὸς ἓνα ἀράφι, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦσαν ὀλίγα χάλκινα σκευή—καὶ ἐπῆγα στὴν γειτόνισσά μας, τὴν Παναγίνα.

—Κυρᾶ Παναγίνα, πάρε αὐτὸ τὸ ταψί, ἀμανάτι, νὰ με δανείσῃς τέσσερα σβάντζικα.

Θέλω νὰ πάω τὸν ἄνδρα μου, ποῦ τὸν ἔχω ἄρρωστο, στὴ χάρι της, στὴν Καισαριανή, καὶ λεφτὰ δὲν ἔχω.

—Νά, πάρε δύο σβάντζικα, εἶπεν ἡ Παναγίνα, αὐτὰ μοῦ βρίσκονται. Ἄφσε τὸ ταψὶ σου ἐδῶ, καὶ, σὰν εὐκολοθῆς, φέρε τὰ δύο σβάντζικα νὰ τὸ πάρῃς.

Ἐπῆρα τὰ δύο σβάντζικα, ἂν καὶ λίγα μοῦ ἔπεφταν γιὰ τὸ ταξίδι ποῦ ἤθελα νὰ κάμω, ἄφησα τὸ ταψὶ μου, καὶ εἶπα καὶ εὐχαριστῶ. Ἐκινήσαμε μετὸν ἄνδρα μου, παράμονη τῆς Ἀναλήψεως, βράδυ-βράδυ. Στὸ δρόμο πῦραμ' ἓναν καρροτσέρη, κουμπάρο μιανῆς συγγενισσᾶς μου. Τὸν ἐπερικάλισα καὶ ἐπῆρε τὸ Λευθήρη στὸ κάρρο του, τὸν πλειότερο δρόμο. Ἐγὼ ἐπῆγα μετὰ τὰ πόδια.

Ἐνύχτωνε ὅταν φτάσαμε στὴν Καισαριανή. Πρὶν φτάσουμε στὴν ἐκκλησιά, μέσ' τὸ ρέμμα, πῦραμ' ἓνα τσέλιγκα μ' ἓνα κοπάδι πρόβατα. Καθίσαμε ἐκεῖ κοντά, νὰ ξεποστᾶσουμε καὶ νὰ συγυρισθοῦμε, πρὶν πάμε στὴν ἐκκλησιά. Ἡ γυναίκα τοῦ τσέλιγκα μᾶς εἶδε ποῦ καθίσαμε, καὶ ἤρθε κοντά μας.

Ὁ Λευθήρης, ποῦ ἀπὸ βδομάδες μπροστὰ ἦτον κομμένη ἡ ὄρεξί του καὶ δὲν ἔτρωγε τίποτε, σὰν ἐκαθίσαμε, μοῦ λέει:

— Πείνασα, καυμένη γυναίκα. Κόψε μοῦ λίγο ψωμί.

Τοῦ ἔκοφα ψωμί, καὶ ἄρχισε νὰ τρώῃ μετὸσση ὄρεξι, ποῦ ἀπόρησα καὶ ἐγὼ. Τοῦ εἶχα κόψει μικρὴ φέτα, ξεύροντας πῶς δὲν μπορούσε νὰ φάῃ. Στὴ στιγμή τὴν ἔφαε, καὶ μοῦ γύρεψε νὰ τοῦ κόψω καὶ ἄλλο.

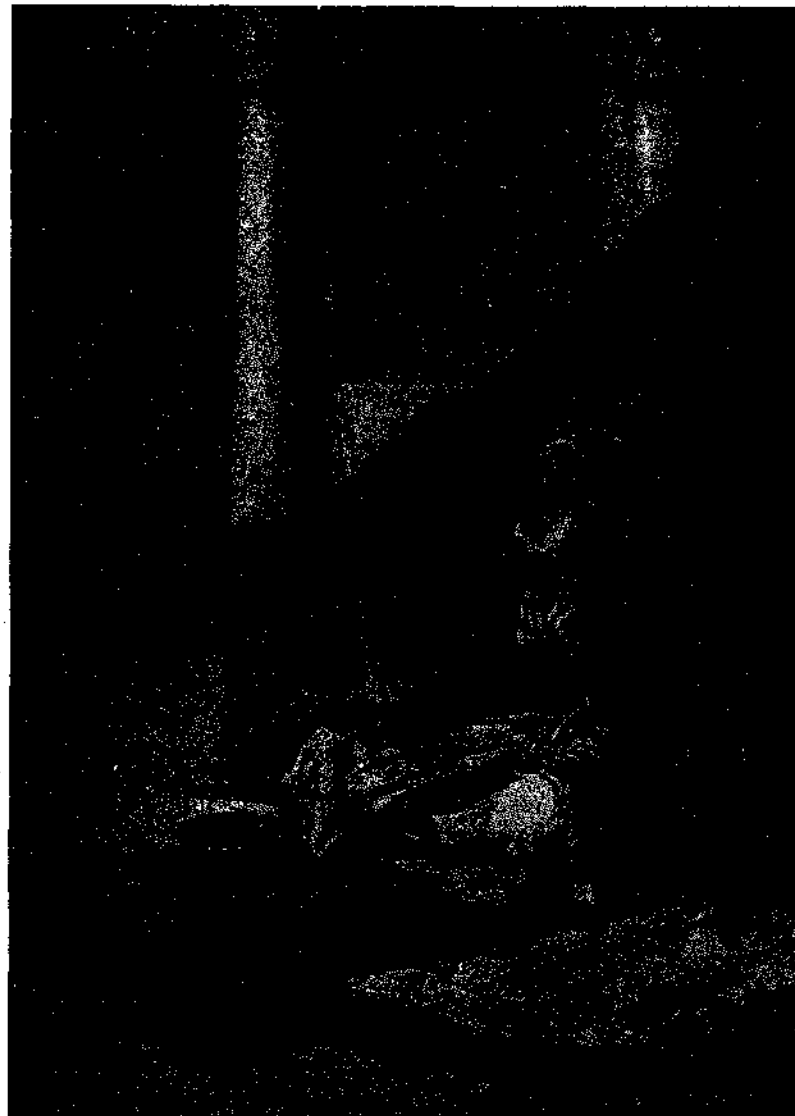
Ἡ τσοπάνισσα ποῦ ἤρθε κοντά μας, μοῦ λέει:

— Ἄνδρας σου εἶνε, τσοῦπα; σὰν ζαμπρῶνη τὸν γλιέπω. Πίνει γάλα, νὰ σᾶς φέρω;

— Πίνει, εἶπα ἐγὼ, γιατί εἶνε ἄρρωστος.

Ἐννοοῦσα ποῦ ἦτον Τετράδη. Μᾶς ἔφερ' ἓνα μεγάλο μπρίκι γεμάτο γάλα. Ὁ Λευθήρης ἐβουτούσε τὸ ψωμί του μέσα, ἐμάσασε τῆς μπουκιές, καὶ ἔροφοῦσε τὸ γάλα. Ἐγὼ ἔτρωγα ψωμί καὶ ἄλλες.

Ἡ τσοπάνισσα τότε, σὰν εἶδε ποῦ τὸ ψωμί μας ἦτον μπαγιατικὸ, δύο-τριῶν ἡμερῶν, μᾶς

Ο ΤΥΦΛΟΣ ΕΠΑΙΤΗΣ
ΕΛΑΙΟΓΡΑΦΙΑ Σ. ΣΑΒΒΙΔΟΥ

— Νά, πάρε κυρά Παναγίνα, τὰ δυὸ σβάντζικὰ σου, καὶ δώσέ μου τ' ἀμανάτι μου.

Εἶχα χαλάσει τὸ ἓνα σβάντζικο ἀπ' τὰ δυὸ ποῦ με εἶχε αὐτὴ δανείσει, ἕκαστα ὅλα τὰ ἐξόδα τοῦ ταξιδιοῦ, ἔφαγα καὶ ἤπια καλά, ἔφερα καὶ δυὸ μεγάλα κομμάτια τυρὶ στὸ σπίτι, καθὼς καὶ μισὸ καρβέλι ἀπὸ μαῦρο ψωμί χωριάτικο, ἔδωσα τὰ δυὸ σβάντζικὰ τὰ δανεικὰ, καὶ

μοῦ περισσεύσαν καὶ δυὸ ἀκόμα σβάντζικα.

— Νά, πᾶρ' το, κυρά Λευθέρα, τὸ ταψί σου, μοῦ λείπει ἡ Παναγίνα, ἀφοῦ ἐπῆρε τὰ δυὸ σβάντζικα.

Ἐπῆρα τὸ ταψί μου, καὶ νά το αὐτὸ εἶνε! βρῖσκετ' ἀκόμα, ὕστερ' ἀπὸ σαρανταοχτὼ χρόνια».

Ἐσηκώθη, ὕψωσε τὴν χεῖρα εἰς τὸ ράφι, καὶ μοῦ ἐπαρουσίασε χάλκινον ἀγγεῖον παλαιόν, ὀλίγον τρύπιον εἰς τὴν μίαν ἄκρην.

A. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

ΠΛΗΜΜΥΡΑ ΠΗΝΕΙΟΥ

Θεσσαλικὸς Πηνειὸς εἶναι ἐκ τῶν ὠραιότερων ποταμῶν καὶ ἀντάξιός τῆς ὠραίας Θεσσαλίας, ἥς πάντα τὰ ὕδατα ἐπιμελῶς συλλέγει καὶ διὰ τῶν μαγευτικῶν Τεμπῶν φέρει πρὸς τὸ Αἰγαῖον πελάγος. Ἡ ὠραιότης αὐτοῦ προσέδωκε τὸν Θεὸν τῆς χάριτος καὶ τοῦ κάλλους Ἀπόλλωνα, ὅστις τὴν κοιλάδα αὐτοῦ κατὰ προτίμησιν ἐξέλεγε ὡς σύνθητος ἐνδιαίτημά του. Ἐκεῖ δὲ τὴν χαρίεσσαν θυγατέρα τοῦ Πηνειοῦ ἠράσθη ὁ Ἀπόλλων, καὶ τὸσον μάλιστα μανιωδῶς, ὥστε ὁ φιλόστοργος πατὴρ διὰ τὴν σῶσιν ἐκ τῆς καταδιώξεως ἠναγκάσθη νὰ τὴν μεταμορφώσῃ εἰς δάφνην. Μέχρι δὲ τῆς σήμερον ὁ ἐρωτευμένος Ἀπόλλων ἀπηνῶς καταδιώκει τὴν Πηνειίδα δάφνην, ἥτις φύεται κατὰ μῆκος τῶν ὄχθων αὐτῆς, καὶ ἀναμνησχομένη ἀκόμη καὶ σήμερον τὴν ἀσεβῆ δίωξιν τοῦ Ἀπόλλωνος, προσλαμβάνει τῆς αἰδοῦς τὸ χρῶμα ἢ σεμνὴ παρθένης, ὅταν αἱ ἐρωτικαὶ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου προσπίπτουν ἐπ' αὐτῆς.

Ὁ ἥσυχος οὗτος ποταμὸς, ὅστις κατὰ τὸ θέρος καθίσταται εὐκόλως βρατός, ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ἀποβαίνει τρομερὸς ἐνεκα τῶν πλημμυρῶν του. Ἐκ πλείστων σημείων τῶν ὄχθων του ὑπερχειλίζει καὶ πλημμυρίζει διαφόρους ἐκτάσεις, ἄς γονιμοποιεῖ διὰ τῆς ἀποθέσεως τῆς ἰλύος, ἣν τὰ βορβορώδη του ὕδατα μεταφέρουσιν ἐκ πάντων τῶν θεσσαλικῶν ὄρεων.

Εἶναι δὲ λίαν περιέργον ὅτι ὁ Πηνειὸς παρὰ τὸ χωρίον Μπάκρανα ὑπερχειλίζει καὶ χύνει τὰ ὕδατά του εἰς τὴν γνωστὴν λίμνην Κάρλαν, οὕτω δὲ ἐλαττούμενος κατὰ τὸν ὄγκον τῶν ὑδά-

των του, δύναται ἀκωλύτως νὰ διέλθῃ διὰ τῆς στενῆς, παρὰ τὴν καταστραφεῖσαν γέφυραν Βερνεζίου, κοίτης του πλάτους μόλις 16 μέτρων.

Πρώτην φοράν εἶδον πλημμύραν κατὰ τὴν νύκτα τῆς 15 — 16 Δεκεμβρίου τοῦ 1896, ὅτε εὐρισκόμην εἰς Λάρισαν. Ὁ καιρὸς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ἐκτάκτως βροχερὸς καὶ πολλοὶ ποταμοὶ ἐγκατέλειψαν τὴν κοίτην των καὶ ἐχύθησαν εἰς τὰς πεδιάδας, φέροντες τὴν καταστροφὴν καὶ τὸν θάνατον. Τότε καὶ ὁ ἀφανὴς Ἰλισσὸς ἐπροξένησε τὰς γνωστὰς ἐκεῖνας καταστροφάς, ὧν τὰ ἔχνη φαίνονται ἀκόμη ἐκεῖ ὅπου εἰς προγενεστέραις ἐποχαὶ ὑψούντο τὰ διάφορα θερινὰ θέατρα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐβρεγην ἐπομένως καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐπὶ ἡμέρας δὲ πάντες οἱ ποταμοὶ αὐτῆς θορυβωδῶς εἰργάζοντο ὅπως σπύσσωσι νὰ ἐκκενώσωσι πρὸς τὴν θάλασσαν τὰ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καταπεσόντα ὕδατα. Ἡ δραστηριότης των ὅμως ἀπέβαιεν εἰς μάτην καὶ ἡ κοίτη των καθίστατο ἀνεπαρκής. Περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου τὰ ὕδατα τοῦ Πηνειοῦ ἔφθασαν εἰς ἀσύνητες ὕψος, παρατηρηθὲν τὸ πρῶτον παρὰ τὰ Τρίκαλα, ἐπειδὴ δ' εἶναι γνωστὴ ἡ ἀνύψωσις ἥτις ἐπιφέρει τὴν πλημμύραν, ἠγγέλθη τὸ γεγονός εἰς Λάρισαν, ἡ πεδιάς τῆς ὁποίας κυρίως ἀπειλεῖται ἐκ τῶν πλημμυρῶν τοῦ Πηνειοῦ. Ἡ εἰδοποίησις αὕτη εἶναι εὐεργετικὴ, διότι εἶναι τὸ μόνον προγνωστικὸν μέσον καὶ δίδει 24 ὥρᾶν προθεσμίαν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Λαρίσης, ὅπως ἂν δύνανται λάβωσι τὰ κατὰ τῆς πλημμύρας κατάλληλα μέτρα. Διὰ πολλοὺς λόγους γνωστοὺς εἰς πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν χώραν μας, ἡ

προειδοποίησις αὕτη δὲν ἐλαττώνει τὸ παράπαν τὰς ζημίας ἄς ἡ πλημμύρα ἐπιφέρει.

Ἐν Λαρίσῃ δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ δυνάμενον νὰ προφυλάξῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰς ιδιοκτησίας ἀπὸ τοῦ κινδύνου. Ὅταν δὲ παρουσιασθῇ ἀνάγκη τις, ἀμέσως λαμβάνονται μέτρα «ἐκ τῶν ἐνότων». Τὸ δὲ πάντων συνηθέστερον εἶναι νὰ ζητηθῇ ἡ συνδρομὴ τῆς στρατιωτικῆς ἀρχῆς. Συνεπῶς καὶ κατὰ τὴν περίστασιν τῆς πλημμύρας τοῦ Πηνειοῦ ζήτηθη βοήθεια ἀπὸ τὸν στρατὸν, χωρὶς οὐδὲ ὁ αἰτήσας ταύτην Δήμαρχος νὰ ἔχη ἀκριβῆ ἰδέαν τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὁ στρατὸς ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ. Ἴσως τὸ αἶσθημα τῆς εὐθύνης ἥτις ἐπεβάρυνεν αὐτόν, ἢ ἐνδόμυχος φωνὴ τῆς ἐξεγειρομένης συνειδήσεως, νὰ παρώτρυνον τὸν Δήμαρχον εἰς τὴν αἴτησιν του ταύτην. Ὁ Ἀρχηγὸς Θεσσαλίας ἀνέθεσε τὴν διεύθυνσιν τῶν κατὰ τῆς πλημμύρας ἔργων εἰς τὸν στρατιωτικὸν Μηχανικὸν Λαρίσης, ὅστις δὲν διέθετε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰμὴ τὴν καλὴν θέλησιν αὐτοῦ καὶ τοῦ ὀλιγαριθμοῦ προσωπικοῦ τῆς Διευθύνσεως, μέσα ἄλλως τε πολὺ ἀνίσχυρα ἵνα ἀνακόψωσι τὴν ὀρμὴν τῆς πλημμύρας.

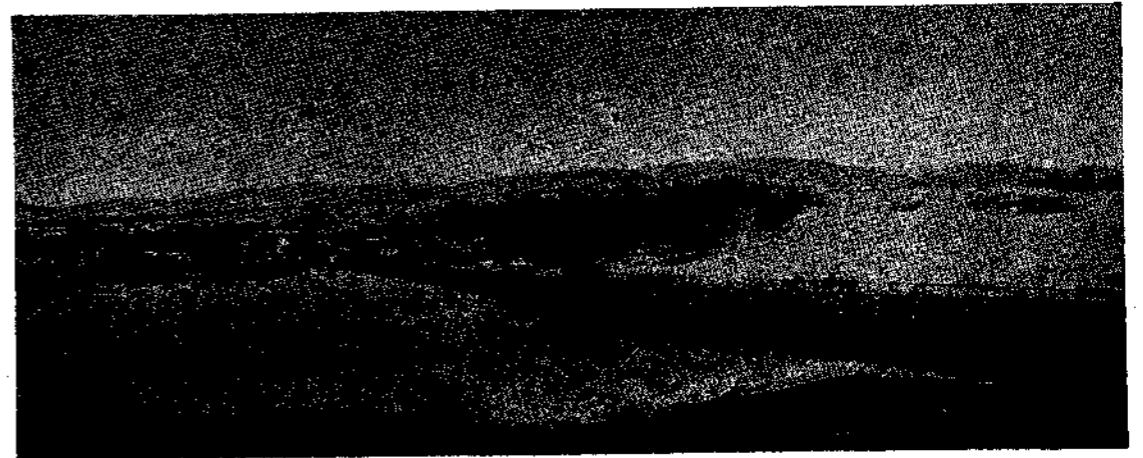
Ἡ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Πηνειοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας κεῖται καὶ ἡ Λάρισα, ὑπέρειται κατὰ πολὺ τῆς ἀριστερᾶς· τοῦτο φαίνεται καὶ εἰς τὴν παρακειμένην εἰκόνα, διότι τὸ κατὰστρωμα τῆς γεφύρας εἶναι ἐπικλινὲς ἐκ τῆς δεξιᾶς πρὸς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην. Ἡ ἀνύψωσις αὕτη τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ ἐξασφαλίζει τὴν Λάρισαν ἀπὸ πάντα ἐκ πλημμύρας τοῦ Πηνειοῦ κίνδυνον, μόνον δὲ πτωχικαὶ τινες οἰκίαι παρὰ τὰ Ταμπάκια, ἀπειλοῦνται ἐκ τῆς ἀνύψωσεως τῶν ὑδάτων. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὴν ἀριστερὰν

ὄχθην καὶ σπουδαῖον διατρέχει ἐκάστοτε κίνδυνον ἢ παρὰ τὴν ἐξόδον τῆς γεφύρας κειμένη συνοικία τοῦ Πέρα Μαχαλά, καὶ ὑπὸ βλαχικῶν οἰκογενειῶν οἰκουμένη.

Τὸ τοιοῦτον ἦτο γνωστὸν εἰς τὰς ἀρχὰς Λαρίσης καὶ ἐγκαίρως οἱ κάτοικοι τοῦ Πέρα Μαχαλά εἰδοποιήθησαν περὶ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου καὶ παρηγγέλθησαν μάλιστα νὰ ἐκκενώσωσι τὰς οἰκίας των καταφεύγοντες ἐντὸς τῆς πόλεως. Αἱ γυναῖκες ὅμως τοῦ μαχαλά δὲν ἔτρεφον μεγάλην ὑπόληψιν εἰς τὰς μετεωρολογικὰς γνώσεις τῆς παραγγελούσης Ἀστυνομίας καὶ ὑπέβηλον τὴν πρότασιν ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ μπακάλη τῆς συνοικίας. Ὁ σοφὸς μπακάλης, σκεφθεὶς ὠρίμως, ἀπεφάνθη ὅτι οὐδεὶς ἐπικεῖται κίνδυνος· ἡ δὲ γνώμη του εἶχε τὸσον κύρος, ὥστε οἱ κάτοικοι τοῦ Πέρα Μαχαλά ἔμειναν εἰς τὴν συνοικίαν των.

Ἡ πρώτη αἰσθητὴ ἀνύψωσις τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ παρατηρήθη τὴν 9 ἑσπερινῇ ὥρᾳ τῆς 15 Δεκεμβρίου· ἐν τούτοις καὶ κατόπιν τῆς αὐξήσεως ταύτης τοῦ ὄγκου τῶν ὑδάτων, ἢ διὰ τῆς γεφύρας ρύσις αὐτῶν ἀπέμεινε κανονικὴ καὶ δὲν ἠπειλεῖ ἀμεσὸν τινὰ κίνδυνον.

Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ ἀνυψωθῶσι πλείοτερον τὰ ὕδατα, ὁ στρατιωτικὸς Μηχανικὸς ἀποκατέστησεν ἐπὶ τῆς γεφύρας τοὺς ἀναγκαίους παρατηρητάς, μετὰ τὴν ἐντολὴν νὰ παρακολουθῶσι τὴν ἀνύψωσιν τῶν ὑδάτων· εἰδοποίησε δὲ ταυτοχρόνως τὸν Δήμαρχον νὰ ἔχη ἐτοιμοὺς φανούς, ὅπως ἐν ἀνάγκῃ φωτισθῇ ὁ ποταμὸς καὶ οὕτω καταστῇ δυνατὴ ἡ ἐργασία καὶ κατὰ τὴν νύκτα. Πᾶσαι ὅμως αἱ φροντίδες τοῦ Δημάρχου, πρὸς πρόληψιν τῆς καταστροφῆς τῆς γεφύρας, περιωρίσθησαν εἰς τὴν

Ἡ πλημμύρα τοῦ Πηνειοῦ κατὰ τὸ 1896.

διαταπιν χονδρού σχοινίου από της μιάς προς την άλλην όχθην του ποταμού και προς τὰ άναπτα της γεφύρας. Το σχοινίον τούτο, ουτινος τὸ χμηλότερον σημείον τῆς καμπύλης του άπλώς εφῆπτετο του ύδατος, ἦτο προσωρισμένον, κατά την γνώμην πάντοτε του Δημάρχου, νά εμποδίζη τὰ επιπλέοντα σώματα νά προσκρούσι κατά της γεφύρας. Ἄλλ' εἶτε διότι τὸ μέσον τούτου εἶναι ανεπαρκές, εἶτε διότι ἡ πρόσδεσις ἐγένετο πολὺ ύψηλά, τὸ σχοινίον δὲν ἐξεπλήρωσε τὰ άναπεθέντα αὐτῷ άστυνομικά καθήκοντα και ἐχρησίμευσεν άπλώς προς διασκέδασιν τῶν, εἰς πᾶσαν ὁμοίαν περίστασιν, πάντοτε συγκεντρουμένων χαρινίων. Πρὸς τούτους ὁ Δήμαρχος ἐτοποθέτησε κατά μήκος τῆς γεφύρας δάδας τινὰς ἐκ ρητινης, ὅπως φωτίση τὸν ποταμὸν κατά τὴν στιγμήν τῆς άνάγκης. Ἄλλ' ὅπως συνήθως συμβαίνει παρ' ἡμῖν, αἱ δάδες ἤφθησαν πολὺ πρὸ τῆς ὥρας και ὄταν παρέστη ἡ άνάγκη, εἶχον πρὸ πολλοῦ παύσει νά φωτίζωσι και οὕτω κατά τὴν στιγμήν του κινδύνου εἰς τὴν γεφυραν ἐβασίλευε βαθύτατον σκότος.

Περὶ τὴν 4ην πρωινήν ὥραν τῆς 16 Δεκεμβρίου τὰ ύδατα ἤρχισαν νά ύψωνται ἐπικινδύνως και νά κατακλύζωσι συνάμα τὸν Πέρα Μαχαλά, άσεβῶς διαφεύδοντα τὴν μετεωρολογικὴν πρόγνωσιν του μπακάλη.

Ἐβρεχε βαρδαίως και τὸ σκότος τῆς νυκτὸς δὲν διεκόπτετο ὑπὸ οὐδεμιᾶς άστραπῆς. Οἱ κάτοικοι του Πέρα Μαχαλά ἐβλεπον πλέον τὸν κινδυνον ὃν διέτρεχον και τότε μόνον ἔσπευσαν τεταραγμένοι νά ἐκκινώσωσι τὰς οἰκίας των και νά καταφύγωσι πρὸς τὴν πόλιν.

Ὅποσον θλιβερά ἡ εἰκὼν κατοίκων φευγόντων!

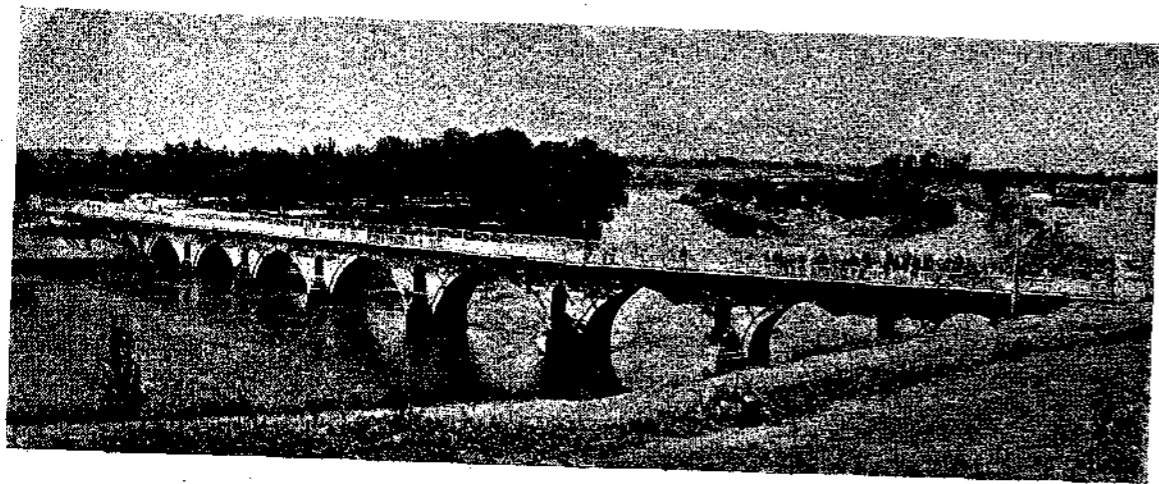
Ἐκαστος προσεπάθει νά σώση ὃ,τι εἶχε πολυτιμότερον. Ὁλόκληρος ὁ συνοικισμὸς ἦτο εἰς κίνησιν. Πάντες ἐζήτουν τὴν σωτηρίαν αὐτῶν και τῆς κινήτης των περιουσίας. Το βαθύ σκότος προσέδιδεν άγριωτέραν ὄψιν εἰς τὴν ταραχώδη κίνησιν.

— Εἶχον ἀκόμη καιρόν;

— Ὁ κίνδυνος ἦτο πράγματι μέγας;

— Ἡ ἀνύψωσις τῶν ὑδάτων θά ἐξακολουθήσῃ ἀκόμη;

Ὁ φόβος, ἡ ἐλπίς, ἡ ἀμφιβολία ἦσαν τὰ αἰσθήματα, αἵτινα ὡς φαντάσματα ἠγείροντο πρὸ τῶν δεισιδαιμόνων κατοίκων του Πέρα Μαχαλά και τοὺς ἠμπόδιζον νά λάβωσι γενναίαν τινὰ ἀπόφασιν. Κατ' ἀρχὰς ἔφευγον πρὸς τὴν Λάρισαν συναποφέροντες τὰ βρέφη των. Κατόπιν δὲ ἀφ' οὗ ἀφικόμενοι ἐπὶ τῆς δεξιάς όχθης ἐξησφάλισαν τὰ βρέφη και τοὺς γέροντας, ἐπανήλθον εἰς τὴν συνοικίαν των ἵνα σώσωσιν ὃ,τι ἦτο δυνατόν ἀκόμη νά σωθῆ. Τότε ἤρχισεν ἀδιάκοπος καλινδρομικὴ κίνησις πρὸς τὴν μίαν και τὴν άλλην διεύθυνσιν τῆς γεφύρας· μετ' ὀλίγον δὲ δὲν ἐβλεπέ τις εἰμὴ ἀνδρας, γυναίκας, παιδιά, ἀμάξας και ἵππους πυρετωδῶς σπεύδοντας νά μετακομίσωσι διάφορα οἰκιακά σκεύη. Βρεγμένοι, λασπωμένοι, ἀπλητισμένοι και φοβισμένοι ἐπηγαινοήρχοντο οἱ κάτοικοι τῆς μικρᾶς παροχθίου συνοικίας, μετὰ σπουδῆς και τρόμου, ἵνα προλάβωσι και σώσωσι τὴν κινήτην των περιουσίαν. Το ἀμυδρὸν φῶς μικροῦ φανοῦ ἐφώτιζε τὴν σκηνὴν ταύτην, και ἡ σκοτεινὴ αὐτὴ εἰκὼν ἔμεινε χαραγμένη εἰς τὴν μνήμην μου, ὅπως πᾶσαι αἱ εἰκόνες τῆς ἀνθρωπίνης ἀθλιότητος. Ἄν και βραδέως, ἐγκαίρως ὁμως πάντοτε ἐπρόφθασαν νά ἐκκινώσωσι τὴν συνοικίαν των και ἦτο ἤδη πράγματι καιρὸς

Ὁ Πηνειός.

διότι μετ' ὀλίγον τὸ ὕδωρ κατέκλυσε τὸν Πέρα Μαχαλά και ἡ ἐντὸς αὐτοῦ συγκοινωνία κατέστη ἀδύνατος. Το ὕδωρ ἐν τῇ ὀρμῇ του συμπαρέσυρε πᾶν τὸ προστυχόν και μετ' οὐ πολὺ πλείσται ζυλιναι οἰκίαι μετὰ θορύβου κατέπιπτον μετασηματιζόμεναι ἀκαριαίως εἰς ἀμορφον ὄγκον ζύλων, πλίνθων και κεράμων, ἀνωθεν του ὁποίου εἰς τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ἐφαίνετο τεφρόχουν νέφος κονιορτοῦ.

Πλὴν τῆς καταστροφῆς ταύτης, τὰ ὕδατα του ποταμοῦ διέσπασαν τὰ πρόχειρα ἀμυντικὰ ἔργα, αἵτινα οἱ κάτοικοι τῆς συνοικίας Ταμπάκιχα εἶχον κατασκευάσει, οὕτω δὲ τὰ ὕδατα κατέκλυσαν και τὴν συνοικίαν ταύτην.

Οἱ εἰς τὴν πεδιάδα εὐρεθέντες ἀνθρωποι ἔφευγον και ἔσπευδον νά σωθῶσι πρὸς τὰ ὑψηλότερα μέρη. Τέσσαρες ὁμως ἐργάται του ἀτμομύλου, του φαινομένου ἐπὶ τῆς δευτέρας εἰκόνας ὅπισθεν τῆς ἐξόδου τῆς γεφύρας, ἀγνωστον πῶς δὲν ἐπρόφθασαν νά φύγωσι και ἀπεκλείσθησαν οὕτως ἐντὸς του μύλου. Μέσα διασώσεως δὲν ὑπῆρχον, πλὴν μιᾶς μικρᾶς λέμβου εὐρισκομένης παρὰ τὴν γεφυραν· ταύτην διετάχθησαν νά ἀνασύρωσιν οἱ πυροβοληταὶ τῆς ἀγγαρίας και νά τὴν μεταφέρωσι πρὸς τὸν μύλον· οὕτω δὲ τῇ βοήθειᾳ τῆς λέμβου ταύτης ἐσώθησαν οἱ ἀποκλεισθέντες.

Ἄν και ἡ Λάρισα ἦτο ἐν ἀσφαλείᾳ, ἐν τούτοις πλείστοι κάτοικοι φοβούμενοι τὸν κινδυνον ἔμειναν ἀγρυπνοὶ καθ' ὅλην τὴν νύκτα και ἤρχισαν νά συρρέωσιν ἐπὶ τῶν λόφων τῶν ὑπερκείμενων τῆς γεφύρας. Οἱ θεαταὶ οὗτοι μετ' ἀγωνίας παρηκολούθουν τὰ συμβαίοντα. Περὶ δὲ τὴν ᾗην πρωινήν ὥραν, ὄταν τὸ βαθύ σκότος ἤρχιζε νά διαλύεται κάπως, ἠκούσθησαν φωναὶ ἐκ του πλήθους:

— «Ἐνα νησί ἔρχεται».

Παρατηροῦμεν προσεκτικῶς και ἡμεῖς και διακρίνομεν πράγματι μέλανα ὄγκον μεγάλων διαστάσεων ἐπιπλέοντα και μετὰ ταχύτητος φερόμενον κατά τῆς γεφύρας. Το σχοινίον του Δημάρχου δὲν ἠδυνήθη νά τὸν συγκρατήσῃ και μετ' ὀλίγον προσκρούει ἐπὶ τῆς γεφύρας μετὰ ἰσχυροῦ κρότου.

Ἡ πλημμύρα εἶχεν ἐπιφέρει και ἀλλαχού καταστροφᾶς· ὁ ποταμὸς ἵνα διέλθῃ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Λαρίσης ἀπὸ τῆς τῶν Τρικκάλων διασχίσει τὴν κεντρικὴν λοφώδη τῆς Θεσσαλίας σειρὰν, διερχόμενος πρὸ του χωρίου Κουτσοχέρου τριῶρον ἀπὸ τῆς Λαρίσης ἀπέχοντος. Παρὰ τὸ χωρίον ὑπῆρχε μεγάλη ζυλινὴ γέφυρα, ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ μεταξὺ Τρικκάλων και Λαρίσης· ταύτην δὲ τὴν γεφυραν ἐν τῇ ὀρμῇ του παρέσυρεν ὁ

ποταμὸς και ἐν τῶν ζευγμάτων αὐτῆς παρασυρθὲν ἔφθασε μέχρι τῆς Λαρίσης· τούτο δὲ τὸ ζεύγμα ἦτο ὃ ἐπὶ τῆς γεφύρας προσκρούσας ὄγκος.

Ἐπίστατο τότε κίνδυνος μήπως τὸ ζεύγμα, τῇ συνδρομῇ άλλων ἐπιπλέοντων σωμάτων και τῆς ἰλῦος του ποταμοῦ, φράξῃ τινὰ τῶν ἀφίδων τῆς γεφύρας και οὕτω στενοχωρηθῆ ἀκόμη πλείότερον ἡ ἤδη ἀρκοῦντως δυσχερῆς ροῆσι του ποταμοῦ ὑπὸ τὰς ἀφίδας τῆς γεφύρας. Ἀμέσως διετάχθησαν αἱ στρατιωτικαὶ ἀγγαρεῖαι νά ἀπαλλάξωσι τὴν γέφυραν του ζεύγματος. Εἰδικοὶ δὲ στρατιῶται κατήλθον ἐπὶ του ἐπιπλέοντος ζυλίνου ὄγκου και ἤρχισαν διὰ τῶν πελέκων νά διαλύωσι τούτο. Μετὰ πολὺῶρον και κοπιώδη ἐργασίαν, καθ' ἣν εἰς ἐκάστην στιγμήν οἱ ἐργάται ἐκινδύνευον νά παρασυρθῶσιν ὑπὸ τῶν ὀρμητικῶν ὑδάτων, κατώρθωσαν μόλις περὶ τὴν 8ην ὥραν τῆς πρωίας νά λύσωσι τὸ ζεύγμα και ν' ἀποφράξωσιν οὕτω τὴν ἀφίδα τῆς γεφύρας.

Ἐν τούτοις μ' ὄλας τὰς προσπαθείας ταύτας και τὴν κατάκλυσιν τῆς ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης πεδιάδος, τὸ ὕδωρ του ποταμοῦ ὑψούτο ἀπαύστως. Παρὰ δὲ τὴν γεφυραν, τὸ ὕδωρ εἶχε και άλλον λόγον νά ὑψούται, διότι αὐτὴ παρουσιάζει κάλυμα εἰς τὴν ἐλευθέραν ροὴν του ὕδατος· τὸ δὲ κάλυμα εἶναι κατά τοσοῦτο μεγαλειότερον καθ' ὅσον τὰ ὕδατα του ποταμοῦ εἶναι ὑψηλότερα. Πρόχειρος καταμέτρησις γενομένη τὴν πρωίαν ἀπέδειξεν ὅτι ἡ πρὸς τὰ άναπτα τῆς γεφύρας στάθμη του ὕδατος ἦτο κατά 15 ἐκατοστὰ του μέτρου ὑψηλότερα τῆς πρὸς τὰ κάταντα. Βεβαίως ἡ διαφορὰ αὐτὴ δὲν ἦτο μεγάλη και ἡ γέφυρα ἠδύνατο ἀκόμη ν' ἀνθίσταται κατά τῆς πίεσεως του ὕδατος, ἐν τούτοις δύσκολον δὲν ἦτο νά ἐπέλθῃ μεγαλειτέρα τις ἀνύψωσις.

Ἡ ὠραία γέφυρα τῆς Λαρίσης εἶναι κτίσμα βυζαντινὸν και ἐπιδιορθώθη ὑπὸ του Χασάν του υἱοῦ Τουρχάν του κατακτητοῦ. Το ἀρχικὸν κατάστρωμα τῆς γεφύρας ἦτο στενωτέρρον και κυρτόν· κατόπιν ὁμως τῆς κατὰ τὴν ἐπιστράτευσιν του 1885—86 γενομένης ἐπιδιορθώσεως ὑπὸ του στρατιωτικοῦ Μηχανικοῦ, τούτο ἔλαβε τὴν μορφήν ἣν σήμερον ἔχει και ἦν δεικνύει ἡ παρατιθεμένη εἰκὼν. Μετὰ τὴν ἀρχικὴν μορφήν του καταστρώματος, ἐπειδὴ τούτο ἦτο χαμηλότερον πρὸς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην, τὸ ὕδωρ του ποταμοῦ ὑψούμενον κατά τὰς πλημμύρας, ὑπερπήδα τὴν γέφυραν και ἔρρεεν ἀνωθεν αὐτῆς, οὕτω δὲ πᾶς κίνδυνος ἐπρολαμβάνετο ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἡδὴ ὁμως ὁ ἐκάστοτε μηχανικὸς πρέπει νά προσέχη πολὺ κατά τὰς πλημμύρας και νά φροντίζῃ νά ἀφίρῃ ἐλευθέραν τὴν ροὴν τῶν ὑδάτων.

Τὰ ὕδατα ἐξηκολούθουν νὰ ὑψώνται κατ' ὄλην τὴν πρωίαν, ἔφθασαν δὲ εἰς τὸ μεγαλύτερον αὐτῶν ὕψος τὴν 11 π. μ. καὶ διατηρήθησαν εἰς τὴν στάθμην αὐτὴν μέχρι τῆς 5 μ. μ., ὅτε ἤρχισαν νὰ καταπίπτωσι σχεδὸν ἀνεπαίσθητως. Παρὰ τὴν γέφυραν δὲν ὑπάρχει οὐδεμία βαθμονόμησις, ὅπως καθίσταται γνωστὴ ἡ ἀνύψωσις τῶν ὑδάτων· διὰ τοῦτο αἱ διαφοραὶ καταμετρήσεις ἐγένοντο μόνον προχείρως. Οὕτω λοιπὸν εὐρέθη ὅτι τὰ ὑψηλότερα ὕδατα ἔφθασαν μέχρι τῆς κατωτέρας ἐπιφανείας τοῦ πέλαγος τῆς τρίτης ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς ἐγκαρσίῳ σιδηρᾶς δοκοῦ τοῦ καταστρώματος. Ἡ εἰκὼν 2 ἐλήφθη ὅταν τὰ ὕδατα εἶχον ἤδη καταπέσει.

Μετὰ μεσημβρίαν τῆς 16 ἔφθασαν ἐκ Βόλου εἰς Λάρισαν σιδηροδρομικῶς δώδεκα λέμβοι, ἃς ἔφερον ἡ ἀστynomία ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς διάσωσιν τῶν εἰς τὴν πεδιάδα κινδυνευόντων. Ἡ ὑπηρεσία τῆς διασώσεως ἤρχισεν ἀμέσως καὶ αἱ λέμβοι διέσχισαν τὴν λίμνην τὴν σχηματισθεῖσαν ὑπὸ τῆς κατακλύσεως τῶν ὑδάτων, σώζουσαι τοὺς ἐπὶ τῶν δένδρων καὶ τῶν γηλόφων καταφυγόντας· οὕτω δὲ πολλοὶ ἐσώθησαν.

Ἡ το μεγαλοπρεπὲς τὸ θέαμα, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἡ πλημμύρα, τῆς ἀμυδρᾶν μόνον ιδέαν λαμβάνει τις ἐκ τῆς παρατιθεμένης εἰκόνας. Τὰ ὕδατα εἶχον φθάσει μέχρι σχεδὸν τοῦ Τυρνάβου καὶ ἡ μεγάλη πεδιάς ἐφαίνετο ὡς λίμνη μὲ μικρὰς νήσους. Ἡ ἀπὸ Λαρίσης εἰς Τυρνάβον ὁδός, ἂν καὶ εἶναι ἐν ἐπιχώματι, κατέστη ἀδιά-

βατος, διότι ἡ πλημμύρα κατέστρεψε τὰς παρὰ τὴν Γιάννουλην τρεῖς ξυλῖνας γεφύρας. Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἡ μεταξὺ Γιάννουλης καὶ Ἀλκαζάρ συγκοινωνία ἐγένετο διὰ πορθμείων· ἡ δὲ ἀμαξίτη ὁδὸς Τυρνάβου προσέλαβε μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς Ταυρλίδας, ἥτις διασχίζουσα τὴν λιμνοθάλασσαν Μεσολογγίου ἐνώνει τὴν πόλιν ταύτην μετὰ τῆς νησίδος.

Ἄλλ' εἶναι μόνον μεγαλοπρεπὲς τὸ θέαμα τοῦτο·

Ἐκ τῶν πλημμυρῶν τοῦ Πηνειοῦ πολλαὶ ἀνθρώπιναί ὑπάρξεις εὐρέθηκαν προῶρως τὸν θάνακτον μετ' ἀγωνιώδη καὶ ἀπεγνωσμένην πάλην κατὰ τῆς ὀρμητικῆς ροῆς τοῦ ποταμοῦ· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ἰδιοκτησία τῶν παροχθίων πλειστάκις κατεστράφη. Ἄν δὲ αἱ διαφοραὶ ἀρχαὶ ἐδείκνυον ὀλιγωτέραν στοργὴν πρὸς τὴν Ποίησιν καὶ ἐμερίμων πατριώτερον ὑπὲρ τῶν ἀτυχῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλίας, ἤθελον στερήσει μὲν ἡμᾶς τοῦ ἀγρίου τούτου καὶ μεγαλοπρεποῦς θεάματος, ἀλλ' ἤθελον σώζει κατ' ἔτος πολλὰς ἀνθρωπίνους ὑπάρξεις καὶ προφυλάττει τὰ πάντοτε ἐν κινδύνῳ κτήματα τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπομονητικῶν Θεσσαλῶν.

Καὶ ἂν μὴ τὸ αἰσθημα τῆς φιλανθρωπίας, τοῦλάχιστον τὸ πλουτολογικὸν θὰ ἦτο ἱκανὸν νὰ ἐμπνεύσει τοὺς ἀρχοντας ἡμῶν ὅπως φροντίσωσιν ὑπὲρ τῆς διασώσεως τῶν ἐν διαρκεί κινδύνῳ διατελούντων ἀτυχῶν Θεσσαλῶν, οὐχὶ χάριν αὐτῶν τούτων, ἀλλὰ τοῦλάχιστον τοῦ πάντοτε ἀνισορροποῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους.

ΝΙΚΙΑΣ ΔΕΛΤΑ

Ο ΤΟΛΣΤΟΜ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΗ

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς αισθητικῆς μέχρι σήμερα τὸ αἰώνιον ἐρώτημα «τί εἶνε τέχνη» δὲν ἔλαβεν ἀκόμη τὴν ὀριστικὴν, τὴν τελειωτικὴν ἀπάντησίν του. Ὁ Τολστόη ἀπὸ τὰς ὑπαρχούσας δοξασίας καμμίαν δὲν εὐρίσκει ἐπαρκῆ, ὅλαι δὲ τῶ φαινόνται σκοτειναὶ καὶ ὁμιχλώδεις. Ὁ ὀρισμὸς ὅτι ἡ τέχνη εἶνε ἡ δημιουργία τοῦ καλοῦ εἶνε κενὸς λόγος, κατ' αὐτόν, ἀφοῦ ἀγνοοῦμεν τί εἶνε τὸ καλόν. Ὡς γνωστόν, οἱ διαφοροὶ ὀρισμοὶ τοῦ καλοῦ δύνανται νὰ συγκολληθῶσιν εἰς δύο ἀντιθέτους ἀρχάς:

Α'. Τὸ καλόν εἶνε αὐτὸ, τὸ ὁποῖον ὑφίσταται κατ' ἑαυτό, μίαν ἀπὸ τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ Τελείου, τοῦ Ἀπολύτου, τοῦ Πνεύματος, τῆς Ἰδέας, τῆς Θελήσεως, τοῦ Θεοῦ.

Β'. Τὸ καλόν εἶνε ποιὰ τις εὐχαρίστησις, τὴν ὁποῖαν αἰσθανόμεθα, ἀναλόγως τῆς ἰδιαίτερας ἰδιοφυίας μας.

Ὁ Τολστόη εὐρίσκει φαντασιώδεις καὶ αὐθαίρετους καὶ τοὺς δύο ὀρισμούς. Ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἄννας Καρένιν δὲν ἐννοεῖ τὴν τέχνην ὡς ἐκδήλωσιν τοῦ «καλοῦ» δηλαδὴ τῆς τέρψεως, πιστὸς δὲ εἰς τὴν θεωρίαν του, τῆς ἀπλοποιήσεως, προτείνει τὸν ἐξῆς ὀρισμόν: «Ἡ τέχνη εἶνε εἰς ἐκ τῶν ὄρων τῆς ζωῆς, συγχρόνως δὲ καὶ μέσον τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους». Ἡ τέχνη, κατὰ τὸν Τολστόη, εἶνε ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, ἥτις συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἐκφράζει ἐνσυνειδήτως εἰς τοὺς ἄλλους, διὰ σημείων τινῶν ἐξωτερικῶν, τὰ συναισθήματα τὰ ὁποῖα ἠσθάνθη καὶ εἰς τὸ ὅτι οἱ ὅμοιοι του προσδέχονται τὰ συναισθήματα αὐτὰ καὶ τὰ συναίσθάνονται κατ' ἀντανάκλασιν.

Κατὰ τὸν Τολστόη λοιπὸν οἱ μεταφυσικοὶ ἀπατώνται βλέποντες εἰς τὴν τέχνην τὴν ἐκδήλωσιν μιᾶς μυστηριώδους ιδέας τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ Θεοῦ· ἡ τέχνη δὲν εἶνε, οὐδὲ ὅπως φρονοῦν οἱ φυσιολόγοι αισθητικοί, παίγιόν τι εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἀνθρώπος δαπανᾷ τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐνεργείας του, ἀλλ' εἶνε «μέσον ἐνώσεως μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, συνενεῶν αὐτοὺς εἰς τὸ αὐτὸ συναίσθημα, ἐκ τούτου δὲ ἀπαραίτητον διὰ τὸν βίον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ διὰ τὴν πρόοδόν της εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐτυχίας». Ἡ τέχνη εἶνε ὄργανον τῆς

ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος μεθερμηνεῶν διὰ τοῦ συναισθήματος τὴν συνείδησιν τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ τέχνη λοιπὸν, προσθέτει ὁ Τολστόη, πρέπει νὰ εἶνε προσιτὴ εἰς ὅλους· πρέπει νὰ εἶνε καταληπτὴ ὑφ' ὅλων, νὰ προξενῇ ἐντύπωσιν καὶ νὰ μεταδίδῃ συγκινήσεις, ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς. Ἄν δὲν δύναται νὰ τὰς μεταδώσῃ, δὲν εἶνε τέχνη. Ἀνθρώπος τις, ἐξακολουθεῖ ὁ Τολστόη, ἄνευ οὐδεμιᾶς προσπάθειας ἐκ μέρους του, ἐνώπιον τοῦ ἔργου ἐνός ἄλλου ἀνθρώπου προσδέχεται μίαν ἐντύπωσιν, ἥτις τὸν ἐνώνει πρὸς τὸν ἀνθρώπον τοῦτον καὶ πρὸς ἄλλους ἀκόμη, οἵτινες προσεδέχθησαν συγχρόνως πρὸς αὐτόν τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν· τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἔργον ἐνώπιον τοῦ ὁποῖου εὐρίσκειται εἶνε ἔργον τέχνης. Ἐν ἔργον δυνατὸν νὰ εἶνε ὠραῖον, ποιητικόν, ἐνδιαφέρον, δὲν εἶνε ἔργον τέχνης ἂν δὲν ἐξεγείρῃ ἐν ἡμῖν τὴν ἰδιαίτεράν ἐκείνην συγκίνησιν, τὴν χαρὰν τοῦ νὰ συναίσθανώμεθα ἡμᾶς αὐτοὺς εἰς καλλιτεχνικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν καλλιτέχνην καὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, μὲ τοὺς ὁποῖους ἀπὸ κοινοῦ ἀναγινώσκουμεν, βλέπομεν, ἀκούομεν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργον. «Ἡ τέχνη καλὴ, μεγάλη, παγκοσμία δυνατὸν νὰ εἶνε ἀκατάληπτος εἰς στενὸν τινα κύκλον διεσφραμμένων ἀνθρώπων, ἀλλ' ὅχι εἰς ὄλην τὴν μεγάλην πλειονότητα τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων».

Ὁ Τολστόη ἀντὶ νὰ ζητήσῃ νὰ μνησῇ «τὴν πλειονότητα τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων» εἰς τὰ ὑψηλότερα ἔργα τῆς τέχνης, ἀληθῆ καλλιτεχνήματα θεωρεῖ μόνον ὅσα εἶνε προσιτὰ εἰς τοὺς ἀμαθεῖς καὶ εἰς τὰ στοιχειώδη πνεύματα. «Ὁ λέγων ὅτι ἐν ἔργον τέχνης εἶνε καλὸν καὶ δυσχυριζόμενος ἀφ' ἑτέρου ὅτι δὲν εἶνε ἀντιληπτὸν ἀπὸ ὅλων, λέγει ὅτι ἐν φαγητὸν εἶνε ἐξαιρετὸν, ἀλλ' ὅτι οἱ ἀνθρωποι δὲν δύνανται νὰ τὸ φάγουν». Εἰς τοῦτο ἀποκρινόμεθα ὅτι τὸ φαγητὸν δυνατὸν νὰ εἶνε ἐξαιρετὸν, ἀλλὰ νὰ μὴ εὐχαριστῇ ὅλους, νὰ μὴ προσαρμόζεται εἰς ὅλας τὰς γεύσεις. Ἄν ἐν ἔργον τέχνης δὲν ἀρέσκῃ εἰς τὸ πλῆθος ἢ μὲν ἀκατάληπτον εἰς αὐτό, δὲν ἔπεται ὅτι πρέπει νὰ τὸ ἀποκηρύξωμεν. Βεβαίως προορισμὸς τοῦ καλλιτέχνου εἶνε νὰ διερμηνεύῃ καὶ νὰ μεταδίδῃ τὰς συγκινήσεις τὰς ὁποῖας αἰσθάνεται, ἀλλὰ πρέπει καὶ

εκαίνοι εις τους οποίους μεταδίδονται να είνε εις κατάστασιν να τὰς αισθανθῶσι, να τὰς ἐνοήσωσιν. Αἱ συγκινητικαὶ ὅπως καὶ αἱ διανοητικαὶ ἡμῶν ἐνέργειαί· διανύουν πορείαν ἐξελίξεως. Ὑπάρχουν δὲ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι εἶνε ψυχολογικῶς ἀνίκανοι να αισθανθοῦν δεδομένην συγκίνησιν. Τέλος δέ, δὲν αισθάνονται ὅλοι τὰς αὐτὰς συγκινήσεις. Αἱ συγκινήσεις, τὰ συναισθήματα, αἱ ἰδέαι, τὰς ὁποίας ἐξεγείρει εις δέκα ἀνθρώπους ἐν ἔργον τέχνης, ἐν τοπίον, ἐν οἰονδήποτε γεγονός, δὲν ὁμοιάζουν. Μήπως αἱ καλλιτεχνικαὶ συγκινήσεις τὰς ὁποίας ἐξεγείρουν ἡ «Ἄννα Καρένιν» καὶ ὁ «Πόλεμος καὶ ἡ Εἰρήνη» εἶνε αἱ αὐταὶ εις ὅλους; Ἐκαστον ἄτομον αισθάνεται, βλέπει, ἀναλύει, διανοεῖται, θέλει κατὰ τὴν ἰδιοσυγγρασίαν του, δηλαδή ἀναλόγως τῆς πνευματικῆς, συναισθηματικῆς ἢ βουλητικῆς ἰκανότητός του.

Ἄλλα τὰ ἔργα τῆς τέχνης μᾶς ἀποκαλύπτουν ἄρα γε διὰ μᾶς τὰ μυστικά των; Κατ' ἀρχὰς ἐξεγείρουν τὴν περιέργειάν μας, ἀπαιτεῖται δὲ μὲν ὁρῶσιν τις διὰ να εἰσδύσωμεν εις τὸ κάλλος των. Ποσάκις πρέπει να ἐπιστρέψωμεν εις τὸ Σιζτινὸν παρεκκλήσιον διὰ να κατανοήσωμεν τὸν Μιχαὴλ Ἄγγελον; Βεβαίως ἡ αισθητικὴ μὲν ὁρῶσιν δὲν εἶνε προνόμιον ὀλίγων, ἀλλὰ πρέπει να ὑποβληθῆ εἰς τὴν δοκιμασίαν μακρᾶς μαθητείας. Δὲν ἐννοεῖ πᾶς ὁ θέλων ἐν ἔργον τέχνης. «Διὰ να ἐξεγείρῃ μία εἰκὼν ἐν ἐμοὶ μίαν καλαισθητικὴν τέρψιν, καὶ ἡ πράξις ἐνός ὁμοίου μου μίαν ἠθικὴν συγκίνησιν, δὲν ἀρκεῖ να μοῦ ἀποκαλύψουν τὴν ὑπαρξίν των αἱ αἰσθήσεις, πρέπει να τὰς ἐνοήσω καὶ τὸ πνευμά μου», λέγει εις σύγχρονος ψυχολόγος. Οἱ μὴ αισθανθέντες ποτὲ τὴν ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν ἐμποεῖ ἐν καλλιτεχνικόν ἔργον, εἰμποροῦν να φαντάζωνται, ὅτι οἱ νευρικοὶ ἐρεθισμοὶ οἱ πρραγόμενοι ἐν αὐτοῖς ἀποτελοῦν καλλιτεχνικὰς ἐντυπώσεις.

Τὴν πτωχείαν τῆς συγχρόνου τέχνης ἀποδίδει ὁ Τολστόφ εις τὰς «σχολὰς» καὶ εις τὴν ἀναζήτησιν τοῦ σκοτεινοῦ. Ἄλλ' ἡ κυρία αἰτία κατ' αὐτὸν ἔγκειται εις τὴν ἑλλειψιν πίστεως τῶν ἀνωτέρων τάξεων. Ὅπως εις τὸν πνευματικὸν κύκλον μία σκέψις ἔχει ἀξίαν μόνον ὅταν εἶνε νέα καὶ δὲν περιορίζεται εις ἐπανάληψιν τῶν ἤδη λεχθέντων, ὁμοίως ἐν ἔργον τέχνης ἔχει ἀξίαν μόνον ἐὰν χύσῃ εις τὸ ρεῦμα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἐν νέον αἶσθημα. Κατὰ τὸν Τολστόφ ἡ τέχνη ἀπεστερήθη τὴν πηγὴν ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἠδύνατο να ἐκρέουσιν τὰ συναισθήματα, τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἤρχισε να ἐκτιμᾶ τὰ

συναισθήματα οὐχὶ κατὰ τὴν θρησκευτικὴν των ὑπόστασιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν εὐχαρίστησιν τῶν καλλιτεχνῶν. Ἐκ τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀπέρρευσαν τὰ τὸσον νέα, τὸσον σημαντικὰ, τὸσον ποικίλα συναισθήματα, τὰ ὁποία εὐρίσκομεν εις τὸν Ὅμηρον καὶ εις τοὺς μεγάλους τραγικοὺς. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εις τοὺς Ἰουδαίους, οἵτινες ἐφθασαν εις τὴν θρησκευτικὴν ἀντίληψιν τοῦ ἐνός καὶ μόνου Θεοῦ· ἐκ τῆς συγκινήσεως ταύτης ἀπέρρευσαν τὸσον νέα καὶ τὸσον μεγάλα αἱ συγκινήσεις, τὰς ὁποίας ἐξέφρασαν οἱ προφῆται· τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εις τοὺς ποιητὰς τοῦ μεσαιῶνος· ἀθὰ συνέβαινε δὲ καὶ σήμερον, λέγει ὁ Τολστόφ, εις τὸν καλλιτέχνην, ὅστις θὰ ἐπανήρχετο εις τὴν θρησκευτικὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀληθοῦς χριστιανισμοῦ.

Βεβαίως ἡ θρησκεία παρέσχεν εις τὴν τέχνην ὑψίστας ἐμπνεύσεις, ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις ὑπῆρξεν ἀμοιβαία. Οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ γλύπται ὑπῆρξαν οἱ ἀληθεῖς θεολόγοι τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἄλλως δὲ ἡ ἐπίδρασις τῆς θρησκείας ἐπὶ τῆς τέχνης ὑπῆρξεν ἄλλοτε μὲν εὐεργετικὴ, ἄλλοτε ὅμως ὀλεθρία.

Ὁ ἰσλαμισμὸς, ὅπως καὶ ὁ ἰουδαϊσμός, προέγραψαν τὰς πλαστικὰς παραστάσεις. Ὁ χριστιανισμὸς δὲν παρεδέχθη τὴν προγραφὴν ταύτην, ἀλλ' ὁ προτεσταντισμὸς ἐσταμάτησε τὴν πορείαν τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς. Διατί ἄρα γε ὁ καλλιτέχνης ν' ἀντλή τὰς ἐμπνεύσεις του μόνον ἐκ τῆς θρησκευτικῆς πηγῆς; Οὕτω θὰ περιώριζε τὸ εὐρύ, τὸ ἐλεύθερον, τὸ παγκόσμιον πεδίον τῆς τέχνης. Ἡ ζωὴ, ἡ φύσις, οἱ ὠραῖοι ὀρίζοντες, τὰ ὠραία ὄρη, ἡ ὠραία μουσικὴ, τὰ ὠραία σώματα καὶ αἱ ὠραῖαι ψυχαὶ δύνανται να ἐμπνεύσουν τὸν καλλιτέχνην, να τὸν κάμουν να αισθανθῆ συγκινήσεις ἰσχυράς, βαθείας, ἀξίας να διερμηνευθοῦν διὰ τῆς ζωγραφικῆς, τῆς μουσικῆς, τῆς ποιήσεως. Ὁ καλλιτέχνης δύναται να πιστεῦῃ εις τὰς ἰδέας τοῦ Ναζωραίου, ἀλλὰ καὶ εις τὸ κάλλος τοῦ σύμπαντος καὶ εις τὴν ἀγαθότητα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, καὶ ἡ πίστις αὕτη δύναται να τῷ ἐμπνεύσῃ ὠραία ἔργα. Ὁ καλλιτέχνης δύναται να ἔχῃ πίστιν εις τὴν τέχνην του ὡς ὁ φιλόσοφος εις τὰς ἰδέας του, ὡς ὁ χριστιανὸς ἰσρεὺς εις τοὺς λόγους ἐνός Ἀποστόλου. Ἡ τέχνη εἶνε θρησκεία. Ὁ καλλιτέχνης τὴν ἀγαπᾷ, τὴν λατρεύει ὡς θεότητα, ἀπ' αὐτὴν ἀντλεῖ τὴν δύναμίν του, τὴν μέθην του, τὴν εὐτυχίαν του· θεωρεῖ ἰσχυρὰν καὶ ὑπέροχον τὴν θρησκείαν του, διότι μόνη αὕτη κάμνει ν' ἀναβρῶν ἐκ τῆς ψυχῆς του ἡ ζωντανὴ πηγὴ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. «Αἰσθήματα νέα» ἐκπηγάζουν καὶ ἀπὸ τὴν στοργήν, τὸν οἶκτον, τὴν

ἠθικὴν δύναμιν. Ἡ φύσις παρέχει εις πάντα καλλιτέχνην ἄπειρα θέματα χρωμάτων, μορφῶν, ἰδεῶν, δηλαδή νέων αἰσθημάτων. Μήπως τὸ Ἰερὸν ἄλσος τοῦ Πουβίς Δὲ Σαβὰν εἶνε ἠθικῶς ὑποδεέστερον τῆς Χριστιανικῆς του ἐμπνεύσεως; Διατί τὰ ἔργα τοῦ Μπετόβεν, τοῦ Λίστ, τοῦ Σχοῦμαν, τοῦ Σοπέν, τοῦ Βάγνερ, εἶνε κατώτερα τῶν Ἀθλίων τοῦ Οὐγγῶ, τοὺς ὁποίους ὁ Τολστόφ θαυμάζει τὸσον, ἢ τῶν Διμημάτων τοῦ Δίκηνς; Ἐκαστος τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν ἐκφράζει τὴν σκέψιν του, τὰς συγκινήσεις του κατὰ ἴδιον τρόπον. Ἀπὸ τὸν καλλιτέχνην πρὸ παντός ζητοῦμεν εἰλικρίνειαν. Καὶ αὐτὸς ὁ Τολστόφ ὁμολογεῖ ὅτι ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς εἰλικρινείας τοῦ καλλιτέχνου ἐξαρτᾶται ὁ βαθμὸς τῆς μεταδόσεως τῆς καλλιτεχνικῆς ἐντυπώσεως. Ἄν ὁ καλλιτέχνης εἶνε εἰλικρινής, θὰ μας παράσχη βαθεῖαν ἠθικὴν ἐκφρασιν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς θρησκευτικῆς ἢ τῆς ἄλλης τέχνης. Αὕτη εἶνε κατὰ βάθος ἡ ἐπιθυμία τοῦ Τολστόφ. «Ἡ τέχνη, λέγει, πρέπει να εἶνε ἠθικὸν ὄργανον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς», πρέπει να ἐξαγνίζη, να ἐξευγενίζη ὅ,τι ἐγγίζει.

Ὁ Βρουνετιέρ δισχυρίζεται ὅτι εις πᾶσαν μορφήν τέχνης ἐνυπάρχει εἶδος τι ἀνηθικότητος, ὅχι μόνον εις τὰ κατώτερα εἶδη ἀλλὰ καὶ εις αὐτὰ τὰριστοουργήματα τῆς ὑψίστης τέχνης· κατ' αὐτὸν ἡ δῆθεν ἀγνότης τῆς πλαστικῆς εἶνε ὑποκρισία· ἡ τέχνη ἐπενεργεῖ ἐφ' ἡμῶν διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν αἰσθήσεων. Εἰς τὴν φράσιν

ταύτην τοῦ Βρουνετιέρ ἐνυπάρχει Τολστόφ, ἀλλ' ἀτελής, παρεξηγημένος καὶ κακῶς διερμηνευθεῖς Τολστόφ. Ὁ συγγραφεὺς τῆς Γασνάγια Πολιάννα φρονεῖ ὅτι ἡ φύσις εἶνε ὠραία καὶ ἠθικὴ. Ὁ Βρουνετιέρ λέγει ὅτι πᾶσα ἠθικὴ εἶνε ἀντίδρασις κατὰ τῆς φύσεως καὶ ὅτι ἡ μίμησις τῆς φύσεως θὰ ὀδηγήσῃ πάντως εις τὴν ἀνηθικότητα. Εἰς Γερμανὸς αἰσθητικὸς διατείνεται ὅτι εἶνε καθαρὰ παραφροσύνη να ζητῆ κανεὶς τὴν ἠθικότητα εις τὴν τέχνην. Ἄλλ' οἱ δισχυρισμοὶ οὗτοι, ὅταν ἐκφράζωνται τὸσον ἀπολύτως, εἶνε παραδοξολογία. Ὅπως ἡ ἀγνοτάτη θρησκεία, ἡ τέχνη ἐγκλείει ἐντός της τὸ μυστήριον ὅτι μᾶς μαθηθάνει να ζῶμεν ὠραίαν καὶ ἠθικὴν ζωὴν. Διότι εις τὴν ποίησιν, τὴν ζωγραφικὴν, τὴν μουσικὴν ἀντλοῦμεν συχνὰ τοὺς ἐνθουσιασμοὺς, τὰς ἐλπίδας μας, αἰτίνας εἶνε ἀπαραίτητοι διὰ τὰς θλίψεις καὶ τὰς ἀποθαρρύνσεις τῆς ζωῆς. Μεθ' ὅλας λοιπὸν τὰς ἐπιφυλάξεις μας σχετικῶς πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν τοῦ καλλιτέχνου, παραδεχόμεθα μετὰ τοῦ Τολστόφ, ὅτι ἡ τέχνη καθίσταται ὄργανον τελειοποιήσεως τῆς ἀνθρωπότητος, ὅτι συντελεῖ εις τὸ να ἐπιτευχθῆ ἐπὶ τοῦ κόσμου ἡ ἀγάπη, ἡ ἐνωσις καὶ ἡ εὐτυχία, καὶ ὅτι, ὅπως τὸσον ὠραία λέγει ὁ μέγας συγγραφεὺς, «ὁ προορισμὸς τῆς τέχνης συνίσταται εις τὴν μεταφορὰν ἀπὸ τῆς περιοχῆς τοῦ λογικοῦ εις τὴν τοῦ συναισθήματος τῆς ἀληθείας ταύτης· ἡ εὐτυχία τῶν ἀνθρώπων συνίσταται εις τὴν ἐνωσίν των».

ΑΓΓΕΛΟΣ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΝΟΣ

Ἐπὶ τῇ βίσει ἀρθρον τῆς «Revue Philosophique».

Ο ΚΡΙΣΠΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐκ τοῦ ἡμερολογίου τοῦ Ἀθμ. Γεωργιάδου Λογίου.

24 Αὐγούστου 1858.

Ἀπεσταλμένος τοῦ σεβαστοῦ προέδρου Ἀντωνιάδου ἐκάλεσέ με ἐν σπουδῇ διὰ τὴν μεσημέριαν ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Ὁ ἀπεσταλμένος εἶχεν ἐντολὴν νὰ μοὶ εἴπῃ, ὅτι ὁ σεβαστὸς πρόεδρος ἤθελε νὰ μὲ ἴδῃ καὶ συνεννοηθῶμεν, καθότι σπουδαιότατον ξένον πρόσωπον, διερχόμενον ἐξ Ἀθηνῶν, ἐπρόκειτο νὰ διέλθῃ μεθ' ἡμῶν τὴν ἐσπέραν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου τῆς «Πολιτικῆς Ἀναμορφώσεως».

Ἔσπευσα πάραυτα παρὰ τῷ προέδρῳ Ἀντωνιάδῃ, παρ' ᾧ προεγεματίζεν ἤδη καὶ ὁ ἀπόστρατος ἀξιωματικὸς Μανούσος καὶ ὁ πολιτικὸς συνταξιοῦχος Κανέλλος, ὡς καὶ τὶς νέος, ὃν τότε πρῶτον μοὶ συνέστησεν ὡς Δημοσθένην Σπανόπουλον, μόλις τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἀφιχθέντα ἐξ Ἰταλίας ὅπου ἐσπούδασεν ἐν τῇ σχολῇ τῆς Πίσσης.

Μετὰ τὰς ἀναγκαίας φιλοφρονήσεις ὁ κ. Ἀντωνιάδης μοὶ εἶπεν:

— Ἦλθε χθὲς τὸ ἐσπέρας εἰς Ἀθήνας σπουδαιότατον πολιτικὸν πρόσωπον ἐν Ἰταλίᾳ, ὁ δικηγόρος καὶ πολιτευτὴς Φραγκίσκος Κρίσπης. Τοῦτον, ταξιδεύοντα ὅπως ἀποφύγῃ δικαστικὴν καταδίωξιν ἐπὶ τοῖς πολιτικοῖς αὐτοῦ φρονήμασι, θέλομεν φιλοξενῆσαι τὴν ἐσπέραν ταύτην ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου. Ὑποπτεύομαι ὅτι σπουδαία ἔχει νὰ ανακοινώσῃ ἡμῖν ὁ Ἰταλὸς πολιτευτὴς, πρὸς τοῦτο δὲ ἐκάλεσα τοὺς παρόντας ἀδελφοὺς καὶ Σέ, ἀγαπητὲ φίλε, ὅπως συνεννοηθῶμεν περὶ τῶν θεμάτων, ἅτινα δεόν νὰ συζητηθῶσι κατὰ τὴν συνέντευξιν ταύτην.

Παρέμεινα παρὰ τῷ προέδρῳ μέχρι τῆς τρίτης μεταμεσημβρινῆς ὥρας, ἀπεφασίσασμεν δὲ ὅπως θίξωμεν πάντες τὰ σχετικὰ πρὸς τὰς σχέσεις τῶν δύο ἀδελφῶν κρατῶν ζητήματα καὶ ἐν γένει ἐκανονίσασμεν τὸν τρόπον καθ' ὃν εἶδει ἡ συνέντευξις αὕτη νὰ κανονισθῇ.

Ὁ διδάκτωρ Δημοσθένης Σπανόπουλος, ὅστις εἶχε γνωρίσῃ τὸν Κρίσπην ἐν Ἰταλίᾳ, συνεδέετο ἰδίως στενῶς μετὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ, τοῦ Ματζίνη, μεγαλοιδεάτου καὶ τούτου πολιτευτοῦ. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν οὗτος νὰ ποιήσῃται τὴν εἰσήγησιν.

Περὶ τὴν τετάρτην ἐσπερινὴν ὥραν καθήμενοι εἰς τὸ ζαχαροπλαστεῖον Βελισσαρίου μετὰ τοῦ προέδρου Ἀντωνιάδου, εἶδομεν διερχομένους τὸν ἀξιωματικὸν Μανούσον καὶ τὸν δόκτορα Σπανόπουλον, ἔχοντας εἰς τὸ μέσον ἄνδρα ὑψηλόσωμον ζωηροτάτης καὶ ἐντόνου μορφῆς καὶ βλέμματος αἰκινιήτου. Ὁ δόκτωρ Σπανόπουλος διὰ καταλλήλου μορφασμοῦ εἰδοποίησεν ἡμᾶς καὶ ὁ πρὸς τοὺς διερχομένους χαιρετισμὸς μας ὑπῆρξε πλήρης εὐγενείας ἀλλὰ καὶ σεβασμοῦ. Ὁ Κρίσπης ἀπεκαλύφθη καὶ ἀνέκοψε τὸ βῆμα, τοῦτο δὲ ἠνάγκασεν ἡμᾶς νὰ ἐγερθῶμεν. Ἐπλησιάζασμεν ἀσκεπείς καὶ ὁ Κρίσπης ἀποκαλυφθεὶς καὶ αὐτὸς ἐχαιρέτησεν ἡμᾶς διὰ θερμῆς ἀδελφικῆς χειραψίας.

Μετὰ τὰς δεούσας συστάσεις καὶ εὐχὰς ὁ Φραγκίσκος Κρίσπης μᾶς εἶπεν:

— Οἱ συμπορευόμενοι ἀξιοτίμοι κύριοι μοὶ εἶπον ἤδη, ὅτι τὸ ἐσπέρας θὰ ἔχω τὴν τιμὴν καὶ τὴν εὐτυχίαν νὰ γνωρίσω τοὺς ἀδελφοὺς Ἕλληνας τοὺς ἀγωνιζομένους καὶ ἐνταῦθα τὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνικου μεγαλείου, ὃν διεξάγομεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ἀδελφικὴν ἐκείνην χώραν. Περιττὸν κρίνω, κύριοι, νὰ διαβεβαιώσω ὑμᾶς πόσον ἀνυπομονῶ. Διερχόμενος τῆς χώρας ταύτης, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ πατρίς τῶν πατέρων μου, χαίρω ὅτι ὑπὸ τὸν ὠραῖον καὶ ποιητικὸν τῆς οὐρανὸν καὶ τὸν θαλπερόν τῆς ἡλίου καλλιεργείτε ὑμεῖς τὸ δένδρον τῆς ἐλευθερίας, τὸ ὅποιον ὀλίγοι θερμοὶ πατριῶται ἠθελήσαμεν καὶ ἡμεῖς νὰ φυτεύσωμεν ἐκεῖ κάτω.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἰταλιστὶ διεξαγομένη συνδιάλεξις προὐκάλει ἤδη τὴν προσοχὴν τῶν παρακαθημένων καὶ δυσφορία τις φαίνεται ὅτι ἐξωγραφῆθη ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ προέδρου Ἀντωνιάδου. Ταύτην ἀντιληφθεὶς ὁ Κρίσπης ἐχαιρέτησε καὶ πάλιν εὐλαβῶς καὶ ἀπεμακρύνθη μετὰ τῶν συνοδῶν του.

Περὶ τὴν ἐνάτην ἐσπερινὴν ὥραν εὐρέθημεν πάντες συνηθροισμένοι εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Συλλόγου. Συνεπεία νέας διασκέψεως μετὰ τοῦ προέδρου Ἀντωνιάδου καὶ τοῦ γραμματέως Κα-

νέλλη, εἶχεν ἀποφασισθῇ ὅπως πάντα τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου παραστῶσιν εἰς τὴν ἐσπερίδα ταύτην, ἣτις οὕτω προσελάμβανε χαρακτῆρα πανηγυρικόν.

Μετὰ τὴν ἐνάτην ὀλίγον, ὁ πρόεδρος Ἀντωνιάδης, εἰδοποιηθεὶς, κατῆλθε μετ' ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ προεδρείου, εἰς τὸ μέσον τῆς κλίμακος καὶ ὑπεδέχθημεν τὸν κ. Κρίσπην.

Ὁ Ἰταλὸς πολιτευτὴς εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν κατεχόμενος ὑπὸ ζωηρᾶς συγκινήσεως τῷ παρεχωρήσαμεν θέσιν παρὰ τὸν πρόεδρον καὶ ἡ συνεδρίασις ἤρξατο.

Ὁ πρόεδρος Ἀντωνιάδης λαβὼν τὸν λόγον προσεφώνησε τὸν διαπρεπῆ πολιτευτὴν, τὸν ὅποιον ἐχαιρέτησεν ὡς Ἰταλὸν ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τῆς εὐκλεοῦς αὐτοῦ πατρίδος. Ὁ Μανούσος καὶ ἐγὼ παρακαθήμενοι μετεφράζομεν τὴν προσαγόρευσιν τοῦ Ἀντωνιάδου, οὕτως ὥστε οὐδεμία λεπτομέρεια τοῦ ἐνθουσιώδους ἐκείνου λόγου νὰ διαφύγῃ τὸν διαπρεπῆ συναγωνιστήν.

Ὁ Κρίσπης ὀρθῶς ἠκροᾶτο ἐν προφανεῖ συγκινήσει, ὅτε δὲ ὁ Ἀντωνιάδης ὑπέμνησεν ὅτι οἱ ἀγῶνες ἀμφοτέρων τῶν ἔθνων δὲν ἐληξαν εἰσέτι καὶ ὅτι βαρὺ καὶ ἐπιμοχθον εἶναι τὸ ἔργον τῶν πατριωτῶν τῶν δύο ἔθνων, ὁ κύριος Κρίσπης ἔφερε τὸ μανδύλιον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἀπέμαξε δάκρυ.

Ὁ πρόεδρος Ἀντωνιάδης ἀποπερατώσας τὴν σύντομον ἀλλὰ πλήρη ἐνθουσιασμοῦ προσλαλιάν του, παρεχώρησε τὴν θέσιν του εἰς τὸν κύριον Κρίσπην, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἀπεποιήθη προσπαθῶν νὰ πείσῃ τὸν πρόεδρον νὰ μείνῃ. Ἐπὶ τέλους πεισθεὶς ἐκαθέστη εἰς τὴν ἀπέριττον προεδρικὴν ἔδραν, ἀπὸ τῆς ὁποίας εὐθὺς ἠγέρθη διὰ νὰ παντήσῃ ὡς ἐξῆς:

— Ἀδελφοί! Συγχωρησατέ μοι νὰ ὀμιλήσω ὑμῖν εἰς τὴν ἰταλικὴν. Θλίβομαι ἐγκαρδίως ὅτι ἀγνοῶ τὴν γλῶσσαν, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ γλῶσσα τῶν πατέρων μου. Διότι, ἀδελφοί, εἶμαι Ἕλλην τὴν καταγωγὴν, ζωηροτάτη δὲ ἀναμένει εἰς τὴν μνήμην μου ἡ παραδόσις τῆς οἰκογενείας μου, καθ' ἣν ὁ πρόππαπὸς μου κατέφυγεν ἐξ Ἑλλάδος εἰς Ἰταλίαν, φέρων ἐν ἑαυτῷ καθαρῶς ἑλληνοαλθωνικὸν αἷμα. Τὸ μόνον τὸ ὅποιον μὲ παρηγορεῖ εἶναι ἡ σκέψις ὅτι τὸ αἷμα ἐκεῖνο διὰ τὸ ὅποιον ὑπερηφανεύομαι δὲν ἐνοθεύθη δι' ἀναμίξεως εὐτελοῦς καὶ ταπεινῆς. Ἑλλάς καὶ Ἰταλία ὑπῆρξαν ἀδελφαὶ ἐν εὐτυχίαις καὶ ἀτυχίαις καὶ ἠδελφωμένοι διηλθον διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ὁ Ἕλλην ἐπομένως ὅστις καθίσταται Ἰταλὸς ἀπομένει πάντοτε εἰς τὸ ὕψος τῆς καταγωγῆς, ὡς καὶ ὁ Ἰταλὸς ὅστις ἐκ τῆς φορᾶς τῶν πραγμά-

των καθίσταται Ἕλλην. Εἰς μίαν ἄκραν τῆς Ἑλλάδος εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ σώζεται ἔτι τὸ ὄνομα τῶν Κρίσπην καὶ εἰς πόθος ἐνδύμυχος τοῦ ἐξορίστου καὶ τοῦ καταδιωκομένου θὰ ἦτο νὰ ἀναπαύσῃ μίαν φορὰν τὸ καταπεπονημένον σῶμα ὑπὸ τὴν στέγην, ἣτις ἐστέγασε τοὺς πατέρας του. Ὅπως δὴποτε οὐδεὶς εἶναι κύριος τῆς ἑαυτοῦ τύχης καὶ ὅλοι οἱ θνητοὶ ὑποκείμεθα εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῶν περιστάσεων, εἰς τὴν δύναμιν τοῦ πεπρωμένου. Τὴν καρδίαν μου πληροῖ ἡ εὐφροσύνη ὅτι εὐρίσκομαι μετὰ ἀδελφῶν, ἀφ' ὧν μὲ ἀπεμάκρυνεν ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων, μὲ συνδέει ὁμως τὸ πατροπαράδοτον αἰσθημα ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ὁ μέγας καὶ διακαὴς πόθος τοῦ μεγαλείου τῆς. Ἐρμεινάτε, ἀδελφοί, εἰς τὰς ἀρχὰς ὑμῶν καὶ τοὺς πόθους σας. Πικραὶ καὶ ἀπογοητεύσεις δὲν ἀπολείπουσι βεβαίως ἀπὸ παντὸς ἀγωνιστοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. Εἰς τὸ τέλος ὁμως τοῦ ἀγῶνος ὑπάρχει εὐγενὲς καὶ τίμιον τὸ ἔπαθλον τὸ βεβαυμένον διὰ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων.

Ἡ συνέλευσις ἤκουσε δακρύουσα τὴν ὠραίαν ἀγόρευσιν τοῦ ὀμιλητοῦ. Ὁ σεβαστὸς πρόεδρος κλαίων προσῆλθε καὶ ἔσφιγγε τὰς χεῖρας τοῦ κυρίου Φραγκίσκου Κρίσπην, ἐπίσης δὲ καὶ τὰ ἄλλα ἀξιοτίμα μέλη.

Μετὰ τινὰς ἄλλας ἐπουσιώδεις ὀμιλίαις, γλυκίσματα προσεφέρθησαν καὶ οἶνος καὶ ἡ συνεδρίασις ἔληξε.

Τὴν ἐπομένην περὶ τὴν δεκάτην τὸ προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου τῆς «Πολιτικῆς Ἀναμορφώσεως» μετέθη παρὰ τῷ κυρίῳ Κρίσπην εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Ἑλλάδος ὅπου κατέλυσεν. Σπουδαιότατα ἦσαν τὰ λεχθέντα κατὰ τὴν συγκέντρωσιν ταύτην διαφεύγοντα τὰ ὄρια τῆς ἀναγραφῆς ἐν οὕτω ἀπλοῖς ἀπομνημονεύμασιν.

Ὁ κύριος Κρίσπης εἶπεν εἰς ἡμᾶς, ὅτι τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τῆς μερίδος, ὑπὲρ ἧς καὶ οὗτος ἀγωνίζεται, προορίζει μακρὰν καὶ πολυσχιδῆ δρᾶσιν ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ. Μὴ ἀρκούμενον εἰς τὴν ἐπιδιωκομένην συγκέντρωσιν τῶν Ἐνωτικῶν καὶ τὴν ἀνιδρυσιν τοῦ πανιταλικοῦ μεγαλείου, προσπαθεῖ νὰ κανονίσῃ τοιαύτας μετὰ τῶν πείριξ κρατῶν σχέσεις, ὥστε ἡ Ἰταλία νὰ γένηται ἡ προστάτις ὄλων ἐκείνων τῶν λαῶν, ὅσοι ἔχουσιν ἀνεκπληρώτους ἔτι τοὺς ἔθνικους πόθους.

Ἡ τελευταία αὕτη δήλωσις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν σεβαστὸν πρόεδρον Ἀντωνιάδην νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς προσαρτήσεως τῶν Ἰονίων Νήσων. Ὁ κύριος Κρίσπης ἀνέφερε τὰς τότε προηγουμένας ἐνσργείας τοῦ ὑπουργοῦ Ματζίνη, αἰτι-

νες έτεινον εις την άποκατάστασιν ταύτην και είπεν ότι προς τούτο, εν καταλλήλῳ χρόνῳ, θέλει μεταχειρισθῆ την επιβολήν τῆς έξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Ἰταλίας παρὰ τῆ Ἀγγλικῆ κυβερνήσει. Εἶχε δὲ διδόμενα ἐκ τῶν προηγουμένων τούτων ενεργειῶν και ἰδίως ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ δουκὸς τῆς Γενούης νὰ πιστεύῃ, ὅτι και πρὸ τριῶν ἐτῶν τὸ ζήτημα ἐκεῖνο εἶχεν ἀνακινήθῃ, ὅτι δὲ εὐθὺς ὡς ἤθελον ἔλθει εις τὴν ἀρχὴν οἱ ὑπὸ τοῦ κυρίου Κρίσπη προστατευόμενοι, ἤθελον ἐπιληφθῆ τοῦ ζητήματος.

Ὡμιλήσαμεν εἶτα περὶ τῆς Κρήτης και ὁ ὀξύνοος Ἰταλοῦ ἑλληνας πολιτικὸς ἐφάνη τελείως κάτοχος τοῦ ζητήματος. Ἡ Κρητικὴ ἐπαναστατικὴ ἐπιτροπὴ εἶχεν ἤδη ἀπὸ μακροῦ χρόνου συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως και οἱ ἐπτακόσιοι Ἰταλοὶ ἐθελονταί, οἱ στρατολογηθέντες κατὰ τὸ 1854, δι' ἀναφορὰς τοῦ ἀρχηγοῦ Ἀγχινοῦρη, εἶχον συνεννοηθῆ ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ κ. Κρίσπη. Ὁ κύριος Κρίσπη μὴ θεωρῶν πάντα ταῦτα ἐπαρκῆ παρεκάλασέ με ἰδιαιτέρως

νὰ τῷ ὑποβάλω ἐν ὑπόμνημα τῆς τρεχούσης ἡδὴ πολιτικῆς ενεργείας, πρὸς τούτο δὲ μοὶ ἔδωκεν ἰδιαιτέραν σφραγίδα, ἧς ὁμοίαν εἶχεν ἐν τῇ ἀλύσει τοῦ ὠρολογίου του, και ἐφ' ἧς συγκεκινημένος ἀνέγνωσα ἑλληνιστὶ τὴν ἐπιγραφὴν «Νῦν και διὰ παντός».

Μετὰ τοῦτο ἡ ὁμιλία περιστράφη εις τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἐπίσης κατὰ βάθος ἐγίνωσκεν ὁ κύριος Κρίσπη. Ἐθεβαίωσε δὲ ἡμᾶς ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔδει νὰ προβλέψῃ και εις τὴν ἐνωσί τῆς μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ ἐκεῖνου στοιχείου, ἡ Ἀλβανία δὲ ὡς πλησιεσττέρα πρὸς τὴν Ἀνω Ἰταλίαν χώρα ἤθελε χρησιμεύσει διὰ τὸν στενωτόν σύνδεσμον Ἰταλίας και Ἑλλάδος και εις συμμαχίαν, ἧτις ἤθελε καταλήξει εις ἰσχυρότατον παράγοντα καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν.

Μετὰ τέσσαρας ὥρας ἡ συνδιάλεξις ἔληξε και ὁ κ. Κρίσπη μᾶς ἀπεχαιρέτησε. Κατὰ τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς διαμονῆς του ἐν Ἀθήναις πολλὰς ἡμέρας συνηντήθημεν. Ἡ συνεννόησις ὅμως αὐτὴ ἀπετυπώθη ἀλυσμόνητος εις τὴν μνήμην μου...

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΖΩΗ:

Γρηγορίου Ξενοπούλου: Διηγήματα. Σειρὰ Πρώτη 1901.

Ὁ κ. Γρηγόριος Ξενοπούλος εἶνε παιδικὸς μου φίλος. Θὰ ἦτο ἴσως ἐντελὲς περιττὸν και ἀδιάφορον νὰ τὸ ἀναφέρω, ἐὰν εις τὴν στιγμὴν αὐτὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ συγγραφεὺς τῶν «Διηγημάτων» φαίνεται διατεθειμένος νὰ μᾶς παρουσιάσῃ εις μίαν σειρὰν, τῆς ὁποίας ἔχομεν ἤδη τὸ πρῶτον τεῦχος, τὸ καλλίτερον μέρος τοῦ διεσκορπισμένου φιλολογικοῦ του ἔργου, δὲν ἤθελα νὰ περιβάλω μ' ἓνα γενικὸν και ταχὺ βλέμμα τὸν συγγραφέα και τὸν ἄνθρωπον εις τὴν ἐξέλιξιν του διὰ μέσου μιᾶς περιόδου φιλολογικῆς, τόσον χαρακτηριστικῆς, ὡς αὐτὴ τὴν ὁποίαν ἐξήσαμεν μαζὶ και τὴν ὁποίαν μᾶς εἶνε εὐχάριστον νὰναποδώμεν.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ποῦ ἐπρωτογνώρισά τὸν συγγραφέα, πολλὰ πράγματα ἤλλαξαν και ἡ φιλολογία μᾶς ἔκαμεν ἓνα δρόμον γεμᾶτον ἀπὸ περι-

πετειᾶς και ἀπὸ ἐκπλήξεως. Εἰς τὸν δρόμον αὐτὸν εὐρέθημεν συνοδοιπόροι. Ἐγνωρίσθημεν μέσα εις τὰ φοιτητικὰ δωμάτια τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκράτου ἀκόμη στερεὰ τὰ σκῆπτρα ὁ Ροιδῆς, ὁ Ραγκαβῆς, ὁ Βλάχος, εις τὸν ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς τῶν «Διηγημάτων» ἀνέθετε τὸ πρῶτόν του ἡμιτελὲς ἔργον, «Τὰ Θαύματα τοῦ Διαβόλου», ἐν δὲν ἀπατῶμαι, τὴν ἐποχὴν ποῦ ἦνθει ἀκόμη τὸ πνεῦμα τοῦ Εἰρηναίου Ἀσωπίου, εις τὴν οἰκίαν τοῦ ὁποῖου μὲ τὰς μεγάλας βιβλιοθήκας, ἐσυχνάζομεν οἱ δύο ὡς εις προσκύνημα, δίδοντες τὰ πρῶτά μᾶς δοκίμια εις τὸ «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον», τὴν ἐποχὴν ποῦ ὁ Δροσίνης και ὁ Παλαμᾶς και ἡ ἄλλη πλειὰς ἦσαν ἀκόμη οἱ νέοι και ἡμεῖς οἱ νεώτατοι, μίαν κρίσιμον στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν μίᾳ ἐποχῇ φιλολογικῆ ἀπέθνησκε και μίᾳ νέα ἀνέτελλε, μὲ ὅλας τὰς

περιφρονήσεις και τὰς ὑπερβολὰς τῆς μιᾶς πρὸς τὴν ἄλλην, ποῦ παρουσιάζουσι αἱ κρίσιμοι αὐταὶ στιγμαί. Ἡ πρώτη στροφὴ τότε πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ζῶην ἤρχισε νὰ φέρῃ μίαν εὐεργετικὴν πνοὴν βουῶν και λόγγων εις τὴν φιλολογίαν μᾶς και νὰ δημιουργῇ ταυτοχρόνως μὲ τὴν ἀπαράιτητον ὑπερβολὴν και κατάχρησιν, μίαν ψευδοβουκολικὴν τέχνην, ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ ἐκπνέῃ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀφοῦ ἀφῆκεν ὅ,τι καλὸν και ὅ,τι κακὸν εἶχε νὰ φέρῃ εις τὴν τέχνην και τὴν γλῶσσαν. Διὰ τὴν τελευταίαν μάλιστα ὅλη αὐτὴ ἡ διαρρέουσα ἐποχὴ ὑπῆρξε σημαντικωτάτη.

Αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, ἀπὸ τότε ἕως τώρα, τὴν πλήρη ταραχῶν και ἐρίδων και ἀποπλανήσεων, ἀλλὰ και σχετικοῦ σφρίγγου ταυτοχρόνως, τὴν ἔζησεν ὁ Ξενοπούλος μεταξὺ τοῦ «Τριακονταβάθμου Ἐπάθλου Ἑλληνικοῦ Ἀγώνος» (ἦτο δεκαεξαετής τότε (ἴδε «Ἀπολογίαν μου») και τοῦ «Ἐσταυρωμένου Ἐρωτος», μέσα εις τὴν ἀνόρθωσιν και κατακρήμνισιν εἰδώλων, μέσα εις τὴν ἀνησυχίαν τῶν νέων τάσεων και μιμήσεων, μέσα εις τὴν παραφροσύνην τῆς νεομανίας. Ὁ Ξενοπούλος ἐκτοτε μοὶ ἔκαμεν μίαν ἐντύπωσιν, ἡ ὁποία δὲν μετεβλήθη οὐσιωδῶς, ἐντύπωσιν συγγραφέως, τοῦ ὁποῖου ἐὰν δὲν εἶχεν ἐγγίσει τὸ μέτωπον ὁ Θεὸς, τὸν εἶχε προικίσει ὅμως μὲ ἓνα ἐκλεκτὸν τάλαντον, μίαν ἀντίληψιν φωτισμένην, μὲ καλαισθησίαν πρὸ πάντων και χάριν και θηλυκότητα πνεύματος. Ὁ κ. Ξενοπούλος ἐγραψε πολλὰ πράγματα ἐκτοτε: διηγήματα, μυθιστορήματα (ἡ Μαργαρίτα Στέφα δὲν εἶνε ἀπὸ τὰ καλλίτερα ποῦ ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἡ ἐμβρυώδης φιλολογία μᾶς), δράματα, χρονογραφήματα, κριτικὰς μελέτας. Ὅλα τὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς, τὰ ἡμερολόγια, αἱ ἐφημερίδες εἶνε γεμᾶτα ἀπὸ τὸ ὄνομα του. Ἀπὸ τὰ «Ἐκλεκτὰ Μυθιστορήματα» και τὴν «Ἐστίαν» μέχρι τῆς «Τέχνης» και τῶν «Παναθηναίων» δὲν ὑπῆρξε δημοσίευμα, εις τὸ ὁποῖον νὰ μὴ συνειργάσῃ, ὁ πολυγραφώτερος και πολυτροπώτερος ὄλων μᾶς. Διὰ μέσου ὄλου αὐτοῦ τοῦ φιλολογικοῦ και κριτικοῦ ἔργου μίᾳ τάσει και μίᾳ ἀνησυχίᾳ ἀνακαινίσεως προδίδεται, μίᾳ αὐτοαναζήτησις τοῦ συγγραφέως, μαζὶ μὲ μίαν μεταβολὴν γνώμων και ἀντιλήψεων, ἐκπίπτουσαν κάποτε εις παραδοξολογίαν και ἀντιφάσεις (διάφορα φιλολογικὰ ἄρθρα), μίαν ἐγκόλπωσιν κάθε νέας τάσεως και τροπῆς, εις τὴν ὁποίαν ἐν δὲν διέφυγεν ἰσχυρῶς τὰ ὄρια τῆς στενῆς μιμήσεως, δὲν ἐγλίστρησεν ὅμως και ποτὲ ἐπικινδύνως εις τὰ ὄρια τῆς παραφροσύνης ἡ τοῦ ἐπαρχιωτισμοῦ. Ὁ κ. Ξενοπούλος ἐλάτρευσε κατὰ σειρὰν τὸν Δωδὲ (ἡ πρώτη ἐπίδρασις), τὸν

Φλωμπέρ, τὸν Λεμαίτρ, τὸν Ἴψεν και ἡ ἐπίδρασις ὄλων αὐτῶν φαίνεται κατὰ σειρὰν εις τὰ διηγήματά του, τὰ μυθιστορήματα, τὸ δράμα και τὴν κριτικὴν του. Ἡκολούθησε μ' ἓνα φιλονεισμόν, καινομανίαν κάποτε, ἧτις κατὰ τὰ πρῶτά του ἔτη τὸν ἔκαμε νὰ ἐγκολπωθῇ μόνος ἴσως αὐτός, και τὴν ἰδιότονον γραφὴν τοῦ μακαρίτου Σκυλίση, κάθε νέαν τάσιν και αἵρεσιν, ἔλαβε μέρος εις ὅλας τὰς φιλολογικὰς μικροεπαναστάσεις, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ὀλίγων συντακτῶν τῆς «Τέχνης», δεχθεὶς γενναίως μαζὶ μᾶς τὸ χρίσμα τοῦ μαλλιανοῦ και εἶνε πολὺ πιθανὸν ὅτι θὰ συνεργασθῇ αὐριον και εις τὸν ἐρυθρὸν «Διόνυσον». Ἐγραψε τὴν ὑπερκαθαρεύουσαν, τὴν μεσοκαθαρεύουσαν, τὴν δημοτικὴν και ἐναλλάξ. Μὲ ὅλα αὐτὰ ὑπῆρξε πάντοτε ἓνας συγγραφεὺς ἀναγινωσκόμενος εἰς ὅ,τι γράφει, μὴ κινῶν οὔτε τὴν ἀγανάκτησιν οὔτε τὴν ἀηδίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συμβαίνει πολὺ συχνὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη και τοῦ ὁποῖου ἀφίνει μὲν ἴσως κανεὶς τὸ βιβλίον κάπου ἀπὸ ἀνίαν, χωρὶς νὰ τὸ πετάξῃ ὅμως ἀπὸ ἐξάντλησιν ὑπομονῆς.

Εἶνε πολὺ γνωστὸν και κοινὸν τὸ παράγγελμα: «Ἐὰν δὲν ἔχῃς τάλαντον, φρόντισε νὰποκτήσῃς μεγαλοφυίαν». Ἐδῶ εἶνε τὸ μυστήριον. Ὁ κ. Ξενοπούλος εἶχεν ἀρκετὸν τάλαντον, ὥστε νὰ μὴ κάμῃ τὸ ἐπικίνδυνον κυνήγι τῆς μεγαλοφυίας. Αὐτὸ τὸν χαρακτηρίζει ἀρκετὰ καθ' ἑαυτὸν και ἐν συγκρίσει πρὸς πολλοὺς ἐκ τῶν νεωτέρων.

Εἰς τὸν νέον τόμον τῶν «Διηγημάτων» τοῦ ὁ κ. Ξενοπούλος προσπαθεὶ νὰ αὐτοχαρακτηρίσῃ τὸ ἔργον του εις ἓνα πρόλογον, ὁ ὁποῖος τὸν δεικνύει περισσότερο τοῦ δέοντος ἐνασχολούμενον μὲ τὸ ἔργον του, τὴν ἐπιτυχίαν του και τοὺς κριτικούς του. Θὰ ἔλεγε κανεὶς μόνον ἀπὸ τὸν πρόλογον, ὅτι πρόκειται περὶ συγγραφέως ἐργαζομένου πολὺ τεχνητῶς, ἐνσυνειδήτως και ἐπομένως ἀντικαλλιτεχνικῶς. Ὅσοι γνωρίζουν τὸν ἄνθρωπον ἐννοοῦν ὅτι εὐτυχῶς δὲν πρόκειται καθ' ὅλοκληρίαν περὶ τούτου. Εἶνε ἀφέλεια και ἀθωότητες ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος διετήρησε κάτι τι ἀπὸ τὸ παιδικὸν και πεισματῶδες τῆς ἡλικίας, διὰ τὴν ὁποίαν μὲ τόσην ἀξιοσύνην διευθύνει ἓνα μοναδικὸν περιοδικόν. Ἐὰν μὲ μίαν εὐλογον στοργὴν πρὸς τὰ ἔργα παλαιότερας περιόδου, ὑποδεικνύῃ ὅτι μόνον ἐπαίνους θὰ ἤθελε νὰκούσῃ ἀπὸ τοὺς κριτικούς του, αὐτὸ δὲν μὲ φέρει καθόλου εις δύσκολον θέσιν τὴν στιγμὴν ποῦ ἀνέλαβα νὰ ἐνασχοληθῶ μὲ τὸ βιβλίον του και τὸν ἴδιον, διότι δὲν θὰ ἐνασχοληθῶ ὡς κριτικὸς. Ἐξέ-

φρασα κάποτε ἐν παρόδῳ μίαν ιδέαν ποῦ ἔχω περὶ τῆς ἀχρηστίας καὶ τῆς ἀφυσικότητος ἴσως τῆς κριτικῆς τῶν ἡμερῶν μας, ἢ μᾶλλον τῆς βιβλιογραφικῆς λογοδοσίας ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ὑποχρεώσεως καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος, ἐνὸς ἐπαγγέλματος ὀλίγον γελοίου, ὅπως κατ' ἀνάγκην κατήντησεν εἰς τὸν σύγχρονον φιλολογικὸν καὶ καθημερινὸν τύπον, μίξας κριτικῆς ἐκ φυλλομετρῆματος, τὴν ὁποίαν ἤρχισαν νὰ μὴ ἀνέχονται καὶ τὰ ἐκλεκτότερα πνεύματα εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου οἱ τόμοι κατακλιζοῦν τὰ γραφεῖα κριτικῶν πληρωνομένων διὰ νὰ μὴ ἀναγινώσκουν τὰ βιβλία καὶ νὰ λέγουν ὅπως-ὅπως τὴν γνώμην των. Ἀντιλαμβανόμενος τὴν κριτικὴν ἀπλῶς ὡς ψυχολογίαν τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ ἔργου, παρατηροῦσαν ἀπλῶς, θαυμάζουσιν ἢ παραβλέπουσαν, μὴ ἔχουσιν νὰ κάμῃ ἐπιτιμήσεις ἢ νὰ ἐπιβάλῃ τρόπον ἢ νὰ χειραγωγῆσιν εἰς δρόμους, κάτι τι ἐπίσης δημιουργικὸν ὡς ἡ τέχνη, δὲν θὰ εἶχα καμμίαν ικανότητα νὰ κάμω τὸν ἐξ ἐπαγγέλματος κριτικὸν καὶ ὑποθέτω ὅτι ὁ κ. Ξενοπούλου θὰ εἶνε εὐχαριστημένος διὰ τοῦτο. Ἐὰν ἐνασχολοῦμαι σήμερον μὲ τὸ ἔργον του καὶ μὲ τὸν ἴδιον, τὸ κάμνω διότι καὶ αὐτὸς καὶ τὸ ἔργον του, συμπληρωτικὰ καὶ τὰ δύο δι' ἐμέ, μοῦ δίδουν ἀφορμὴν νὰ εἰπῶ μερικὰς σκέψεις, χωρὶς καμμίαν ἀξίωσιν καὶ ἀπαίτησιν ἀπὸ τὸν συγγραφέα καὶ ἀπὸ τὸ κοινόν του.

Τὸ νέον καὶ ὀλίγον παλαιὸν βιβλίον τοῦ κ. Ξενοπούλου περιέχει ὁμολογουμένως μερικὰ ἐκ τῶν καλλιτέρων διηγημάτων τοῦ συγγραφέως, διότι ὁ συγγραφεὺς ἔχει τέκνα ἀνηκούστου ἀνομιότητος.

Τὰ διηγήματα αὐτὰ τοῦ κ. Ξενοπούλου, ἐὰν εἶνε ἀνάγκη νὰ τὰ κατατάξῃ κανεὶς, δὲν ἀνήκουν οὔτε εἰς τὴν ἠθογραφίαν, οὔτε εἰς τὸ διήγημα χαρακτήρων. Ἡθογραφίαν λέγων δὲν ἀντιλαμβάνομαι τὴν ψυχρὰν καὶ περιγραφικὴν ἐκθεσὶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, μὴ ἔχουσιν κανὲν κοινὸν μὲ τὴν τέχνην καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔχει συμφορηθῆ, ἐκτεταμένον μέρος τῆς νεοελληνικῆς διηγηματογραφίας, διεκδικοῦν δι' αὐτὸ καὶ μόνον τὸν χαρακτήρα τοῦ ἐθνικοῦ καὶ παρασύρον εἰς ἀξιοδράκρυτον φλυαρίαν ὄλους τοὺς νεηλῦδας καὶ τοὺς πρωτοπείρους ὅσοι ἔζησαν μίαν ἡμέραν ἢ πολλὰς ἡμέρας εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἢ τὸ βουνόν. Ἡθογραφικὸν ἀντιλαμβάνομαι τὸ διήγημα ἢ τὸ μυθιστόρημα, τοῦ ὁποίου οἱ ἦρωες ἀντιπροσωπεύουν τὸ ἦθος, τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἐξέεις μεγάλων κοινωνικῶν ομάδων καὶ εἶνε οὕτως εἰπεῖν ἀντιπροσωπευτικοὶ ἦρωες. Τοιοῦτοι δὲν εἶνε οἱ ἦρωες τοῦ κ. Ξενοπούλου, κανεὶς τοῦλάχιστον ἀπὸ τοὺς Πέτρους

(ἢ πλειονοψηφία φέρει τὸ ὄνομα αὐτὸ) καὶ τὰ ἄλλα διούλλαβα πρόσωπα τῶν καλλιτέρων διηγημάτων. Ἄλλ' οὔτε καὶ κυρίως διηγήματα χαρακτήρων εἰμποροῦν νὰ ὀνομασθῶν, δὲν εἶνε δηλαδὴ ψυχογραφικαὶ μονογραφίαι, καὶ οἱ ἦρωες τῶν δὲν διαγράφονται ζωηρῶς ἐκτυποὶ καὶ ἰδιότυποι, ἐντυπωνόμενοι ζωηρῶς καὶ ἀνεξίτηλως εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναγνώστου, ὅπως εἰς τὰ καλλίτερα καὶ ὀνομαστότερα διηγήματα τοῦ εἶδους. Οἱ ἦρωες καὶ αἱ ἡρώιδες τοῦ κ. Ξενοπούλου εἶνε μᾶλλον ὠχροὶ καὶ ἀδύνατοι, κοινοὶ χαρακτήρες, συγχέμενοι μὲ τὸ πλῆθος, εἰς τοὺς ὁποίους συμβαίνουν πράγματα συνήθη, ἀτυχία, ἀπογοητεύσεις, θλίψεις καὶ σπαραγμοί, γεγονότα εἰς τὰ ὁποῖα ὑποκείμεθα ὅλοι, καὶ κατὰ τῶν ὁποίων ἀντιδρῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον κατὰ συνήθη τρόπον. Θέλω νὰ εἰπῶ ὅτι γνωριμίας ἐξαιρετικῆς δὲν κάμνει κανεὶς εἰς τὰ «Διηγήματα» τοῦ κ. Ξενοπούλου. «Τὸ Παράθυρόν του», τὸ «Χωρὶς Ὄνομα», τὸ «Βορεινὸν Παράθυρον», τὸ «Μίσος», τὸ «Θῆλυ», τὰ καλλίτερα τῆς σειράς θὰ ἦσαν μᾶλλον διηγήματα ἀναλύσεως, διηγήματα συγνεύοντα μᾶλλον πρὸς τὸ λεγόμενον ψυχολογικὸν εἶδος. Ὁ συγγραφεὺς ἀναλύει ψυχικὰς καταστάσεις, ἐκτυλίσσει ψυχολογικὰ συμπτώματα, ἀποσταλάζει ἀπὸ τὰς περιπετειὰς τῆς ζωῆς μίαν οὐσίαν ἀβρὰν καὶ καλλιτεχνικὴν, ἢ ὁποῖα ὄχι σπανίως δίδει τὴν συγκίνησιν καὶ τὴν σκέψιν καὶ τὴν διάθεσιν τῆς ἀγνῆς καὶ ἀριστοκρατικῆς τέχνης, τῆς τέχνης ἢ ὁποῖα διευθύνει κάπου τὴν ψυχὴν χωρὶς νὰ τὴν σταματᾷ καὶ ἢ ὁποῖα ἀνοίγει ἕνα δρόμον ἐμπρὸς τὴν ψυχὴν, εἰς τὸν ὁποῖον τὴν ἀφίνει νὰ βαδίσῃ μόνη καὶ ἐλευθέρη. Καὶ εἶνε αὐτὸς ὁ χαρακτήρ εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῆς νέας τέχνης, μίας τέχνης κυρίως ὑποβλητικῆς καὶ ὑπαινικτικῆς, πρὸς τὴν ὁποίαν προσεγγίζει ὁ κ. Ξενοπούλος εἰς τὰ διηγήματά του ἀκριβῶς ἐκεῖνα, ὅπου δὲν κατατρίβεται εἰς τὴν φορτικὴν ἀνάλυσιν, τὴν φροντίδα τῆς σαφηνείας, τῆς ἐξοφλήσεως τῶν ἐκκρεμοτήτων καὶ τῶν ἐπιμυθίων.

Διότι πρέπει νὰ ὁμολογήσω, ὅτι πολλὰ ἐκ τῶν ὀλίγων αὐτῶν διηγημάτων θὰ εἰμποροῦσαν νὰ ἦσαν καλλίτερα χωρὶς τὴν φροντίδα αὐτὴν καὶ ὑποθέτω ὅτι αὐτὰ εἶνε καὶ τὰ παλαιότερα τοῦ συγγραφέως. Τοιοῦτοτρόπως ὁ «Ἀπόμαχος» π.χ. τελειώνει μὲ ἕνα ἠθικὸν συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἐνδιαφέρει καθόλου τὴν τέχνην, τὴν ἀδιαφοροῦσαν διὰ τὰς σκοπιμότητας, καὶ τὸ ὁποῖον εἰμποροῦσε νὰ συναγάγῃ κάθε ἀγαθὸς νοικοκύρης, ἐὰν ἤθελε. Ἡ ψυχολογικὴ ἀνάγκη τοῦ υἱοῦ νᾶνακουφίση τὸν πατέρα εἰς τὸ γῆρας του, αὐτὴ ἢ εἰκὼν ἀκόμη τῆς ἀντικαταστάσεως εἰς τὴν ζωὴν,

αὐτὴ ἢ μελαγχολία τῶν πραγμάτων ποῦ φεύγουν καὶ ἐπανέρχονται εἶνε τόσα πράγματα ποῦ ἔφθαναν διὰ τὸν καλλιτέχνην, συγγραφέα καὶ ἀναγνώστην. Τὸ ζήτημα τῆς ἀλληλεγγύης δὲν ἐνδιαφέρει οὔτε τὸν κ. Ξενοπούλου, ὁ ὁποῖος τὸ ἔγραψε, οὔτε ἐμὲ ὁ ὁποῖος τὸ διαβάζω. Ἰσως ἐνδιαφέρει τὸν κ. Καζάζην ἢ τὸν κ. Γουναράκη, οἱ ὁποῖοι, καθὼς καὶ κάθε ἱεροκλήρῃ ἀναπτύσσων τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Εὐαγγελίου, θὰ εἰμποροῦσαν ὅπωςδῆποτε νὰ ἐπικαλεσθῶν τὸ διήγημα τοῦ κ. Ξενοπούλου. Εἰς τὴν «Δυστυχισμένην» ἢ αὐτὴ φροντίς τοῦ συγγραφέως νὰ εἰπῇ καὶ τὴν τελευταίαν λέξιν, νὰ ἐξηγήσῃ τὸ πᾶν, νὰ θέσῃ τὸ χαρτόσημον τῆς ἐξοφλήσεως ὑπὸ τὴν ἀπόδειξιν. Εἰς τὴν «Ἀγωνίαν», μίαν σελίδα σπαρακτικὴν, γοργὴν καὶ συνταράσσουσαν, ὁ συγγραφεὺς μὲ μίαν ἀνέλπιστον καλωσύνην καὶ μ' ἕνα ἀδικαιολόγητον φόβον παρεξηγήσεως, σπεύδει νὰ καθησυχᾷ τοὺς ἀναγνώστας του, ὅτι πρόκειται περὶ ἀπλοῦ ὄνειρου, ἀπογεννήματος ἴσως βεβαρμένου στομάχου, ἐνῶ εἰμποροῦσεν ἀπλούστατα νὰ πρόκειται περὶ ὀπτασίας, ψευδαισθήσεως, παραληρήματος ἢ καὶ μηδενὸς ἀπὸ ὅλα αὐτά. Οἱ πρόλογοι καὶ τὰ ἐπιμύθια ἐξακολουθοῦν. Τὸ «Ὀνειρον» ἀρχίζει μ' ἕνα ἐντελῶς περιττὸν πρόλογον, ἐξηγοῦντα τὴν τηλεπάθειαν καὶ οὕτω καθεξῆς. Μὲ δ' αὐτὰ τὸ «Παράθυρόν του», τὸ «Χωρὶς Ὄνομα», ἢ «Ἀγωνία», τὸ «Μίσος», τὸ «Θῆλυ» καὶ τὸ «Βραχιόλι» (δὲν εἶνε καὶ ὀλίγα εἰς ἕνα τόμον 150 σελίδων), κατὰ σύμπτωσιν ἀκριβῶς ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ὁ συγγραφεὺς μᾶς κάμνει τὴν γυναικίαν ψυχολογίαν, θὰ ἔλεγα ὅτι εἶνε τὰ καλλίτερα τοῦ τόμου καὶ ἀπὸ τὰ καλὰ νεοελληνικὰ διηγήματα. Ἐνας λόγος νὰ μὴ τὰ ἐγγίσω μὲ τοὺς περιττοὺς λόγους τῆς κριτικῆς καὶ νὰ τὰ συστήσω ἀπλῶς εἰς ὅσους δὲν τὰ ἐδιάβασαν ἢ τὰ παρεῖδαν.

Τὸ ὄφρος τοῦ κ. Ξενοπούλου εἶνε λιτόν, ἐγκρατές, εἰλικρινές ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον καὶ ἐντιμὸν. Κυλίεται μὲ τὴν μονοτονίαν ἡσυχου ἀλλὰ καθαρὸν ρυακίον. Δὲν μᾶς παρουσιάζει λάμψεις καὶ ἀπρόοπτα καὶ ἡ θερμοκρασία του ἴσως δὲν φθάνει τοὺς ὑψηλοὺς βαθμοὺς. Ἐὰν τὸ ὄφρος εἶνε τὸ κολορί, ὁ χρωματισμὸς, κάτι τι κείμενον βαθύτατα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ ζωγράφου, συγγενές καὶ ὄχι ἐπίκτητον, καὶ ἐὰν ἡ περιγραφή εἶνε τὸ σχέδιον, ὁ χρωματισμὸς τοῦ συγγραφέως τῶν «Διηγημάτων» ὁμοιάζει μὲ τὸ σχέδιόν του ἐπίσης λιτόν καὶ ἄτονον, ἀλλ' ἀκριβές καὶ ἀπειριττον. Τόσον τὸ καλλίτερον! Ἐλέγηθι περὶ τῆς θεραπευτικῆς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὅτι: *notre thérapeutique en voulant s'enrichir elle ne fait que s'encombrer*. Τὸ ἴδιον θὰ εἰμποροῦσε νὰ ἐπαναλάβῃ κανεὶς διὰ τὸν χρωματισμὸν καὶ τὸ σχέδιον τῶν περισσοτέρων νεοελληνικῶν ἔργων τῆς φαντασίας. Ἀντὶ πλοῦτου ἔχομεν συμφορήσιν. Τὸ ὄφρος τῶν περισσοτέρων συγγραφέων μας κατήντησεν ἀφόρητον, ἐπαρχιωτικόν, νεοπλουτικόν, φορτωμένον μὲ ὄλας τὰς στιλπνότητας καὶ τὰ χρώματα, μὲ τὰ ὁποῖα στολιζοῦνται οἱ ἐπαρχιώται καὶ οἱ νεόπλουτοι τὸ σχέδιόν των ἀνάλογον, χωρὶς μίαν καθαρὰν γραμμὴν, χωρὶς ἕνα ἀκριβές περίγραμμα, χωρὶς καμμίαν προοπτικὴν. Μία συμφορῆσις πραγμάτων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου, κάτι τι φέρον κούρασιν, θάμβωμα καὶ ἄσθμα. Ὁ πλοῦτος ἠνωμένος μὲ τὴν λιτότητα, ἡ δύναμις μὲ τὴν ἐγκράτειαν, ἡ σύνθεσις ἐκδηλουμένη εἰς ἀπλότητα, ὅπως συντίθενται τὰ χρώματα τῆς ἱριδος εἰς τὸ λευκόν, εἶνε χάρισμα ὀλίγων, πολὺ ὀλίγων ἀκόμη μεταξύ μας. Καὶ προκειμένου νὰ ἐκλέξῃ κανεὶς μεταξύ τῶν δύο, π.χ. μεταξύ τοῦ κ. Ξενοπούλου καὶ τοῦ... (ἡ συμπλήρωσις ἀφίνεται ἐλευθέρη), ἡ ἐκλογή δὲν θὰ εἶνε δύσκολος. Τὴν ἰδικὴν μου ψῆφον τοῦλάχιστον τὴν ἔχει ὁ κ. Ξενοπούλος.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

τοπείρους ποιητάς, γίνεται από τὸ ἑβραϊκὸν *Μιράμ*, τὸ ὅποιον σημαίνει χάρις, κατ' ἐξοχὴν καλλονή.

Ἑλληνιστὶ τὸ ὄνομα Μαρία, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας καὶ τῆς ιδιοτροπίας ἢ φιλαρσεχείας τῆς φερούσης αὐτὸ γίνεται Μαρία, Μαρίκα, Μαριγώ, Μαριγούλα, Μάρω, Μαριέττα, Μαίρη, Μαρκέτα, Μαρχετούσα. ἄλλα τὰ τελευταῖα ταῦτα καὶ ἄλλα τινὰ εἶνε ξενικά. *Γαλλιστὶ* ἢ *Μαρί*, γίνεται Μαρία, Μαριέτ, Μαριόν, *Μιμή* ἄγγλιστὶ *Μαίρη*, *Μόλλι*, *Μόλλυ*, *Πόλλ*, *Πόλλυ* γερμανιστὶ *Μαρία*, *Μαρίχεν*, *Μίχχεν* ἄραβιστὶ *Μαριέμ* οὐγγριστὶ *Μαρέσα*, Ἰρμα *ἑσπανιστὶ* *Μαρίτα*, *Μαρκιόλα*, *Μαρκιολίτα*, *Μαριουτσα*, *Μαρούχα*, *Μάξα*, *Μαζούτσα* ἰταλ. *δουσσιστὶ* *Μάσα*.

ΕΙΣ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΣ διδάσκαλος ἐν Γαλλίᾳ ὑπέβαλε παράδοξον ἀναφορὰν εἰς τὴν Γαλλικὴν Βουλὴν. Φρονῶν ὅτι καὶ εἰς τὰς διασκεδάσεις καὶ εἰς τὰ παίγνια ἀκόμη πρέπει νὰ ἐκδηλώνεται ἢ πρὸς τὴν Δημοκρατίαν ἀγάπη προτείνει τὴν μεταρρύθμισιν τῶν παιγνιοχάρτων. Οἱ τέσσαρες θῆραι, οἱ βασιλεῖς, ν' ἀντικατασταθοῦν διὰ τῶν τεσσάρων προέδρων τῆς δημοκρατίας. Ὁ Θιέρσος νὰ γείνη ῥήγας σπαθί, ὁ Μακμαὸν ῥήγας καρῶ, ὁ Γρεβύ, ῥήγας πίκια καὶ ὁ Κερνὸ ῥήγας κούπα. Αἱ διάφοροι δόμαι ἐπίσης ν' ἀντικατασταθοῦν διὰ τῆς Ἰωάννας Δ' Ἀρκ. τῆς Δημήτρος τῆς Πατριδος, τῆς Δημοκρατίας. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχουν βαλέδες, ὁ συνταξιούχος διδάσκαλος προτείνει ν' ἀντικατασταθοῦν διὰ πολιτικῶν ὑπαλλήλων, οὕτως ὥστε ὅταν ὁ βαλές εὐρίσκειται μὲ τὸν ῥήγαν, πρᾶκτοφόρος ὑπάλληλος νὰ συνοδεύῃ τὸν πρόεδρον τῆς δημοκρατίας.

NEA BIBLIA

Ἑβραϊκὰ.

Ἐξεδόθησαν: *ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΚΡΙΑΟΣ* ὑπὸ *Ἀλέξ. Ν. Γεωργακοπούλου*, Ἀθήναι 1901, τυπ. «Νομικῆς», σχ. 16^{ον} σελ. 68, δραχ. 1.

ΛΟΓΟΛΟΓΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ, (1901 Ἀθήναι, τυπογρ. Ραφτάνη-Παπαγεωργίου).

ΤΟ ΕΓΩ ΕΚΤΟΣ ΠΑΣΗΣ ΑΜΕΣΟΥ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΥΚΕΙΩ ΣΧΕΤΙΚΟΥ ΤΕ ΚΑΙ ΑΠΟΛΥΤΟΥ ὑπὸ *Π. Α. Ἀγιοσοφίτου*, (Ἀθήναι 1901, τυπογρ. Κωνσταντινίδου σελ. 394, σχ. 8^{ον}).

Ἀγγέλλονται: *Ο ΠΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΛΕΑΝΑΡΟΥ* ἡμερολόγιον ἐκδιδόμενον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ *Ἀγγοιλάνου Ι. Ἀριστοκλή*.

ΛΕΥΚΩΜΑ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΝ ΑΓΩΝΩΝ, 1901 Ἀθήναι, τυπογρ. Ραφτάνη-Παπαγεωργίου, σχῆμα 4^{ον}, σελ. 88, μετὰ 30 εἰκόνων δρ. 3).

ΠΟΙΗΣΕΙΣ ὑπὸ *Κ. Μ. Ἀρχιλόχου*.

ΚΥΨΕΛΗ, φιλολογικὸν ἡμερολόγιον, ἔτος δευτέρον.

Ξένα.

Η ΣΤΗΛΗ, μυθιστόρημα ὑπὸ *Καρλόου Μαρριότ*, (Λονδίνον, 1901). Ὁ συγγραφεὺς τοῦ μυθιστορήματος τούτου, ἄγνωστος ἐτι γῆς, εἶνε σήμερον διὰση-

μος. Ἡ *Στήλη* εἶνε πράγματι ἐν τῶν βιβλίων τὰ ὅποια ἔσχον ἀναμφισβήτητον ἐπιτυχίαν τῷ 1901 ἐν πάσῃ ἀγγλοφώνῳ χώρᾳ.

Ἀποκλείει πᾶσαν τραχειὰν ἀνάλυσιν. Λέγομεν οὕτω μόνον ὅτι περί τῆς ἡρώδους, Δάφνης, νεανίδος ἐν ἣ ἀπολήγουν τὰ ἑλληνικὰ καὶ ἀγγλοσαξονικὰ κληρονομικὰ στοιχεῖα, διαγράφονται χαρακτηριστὴρες πρωτοτοπιώτατοι καὶ χαρακτηριστικώτατοι, ἀποκαλύπτοντες πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν ὅπως ἰδιόρυθμον. Ἡ *Στήλη* ἢ ὅποια προσδίδει εἰς τὸ βιβλίον τὸν τίτλον τῆς, ἐκοιμήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς Δάφνης καὶ συμβολίζει, διὰ τῆς μεταφορᾶς αὐτῆς εἰς γῆν ὑπερβορείαν, τῆς ὅποιας τ' ἀλήθῃ μνημεῖα εἶνε αἱ καπνοδόχοι τῶν ἐργοστασίων, τὴν ἀντίθεσιν ἢ ὅποια ὑφίσταται μεταξύ τῶν καλλιτεχνικῶν καὶ εἰδωλοατρικῶν ὁρμεψύτων καὶ τῶν διδαγμάτων τοῦ πρακτικοῦ, εὐπρεποῦς καὶ κατὰ συνθήκην βίου, τὰ ὅποια ἐρίζουσι περὶ τῆς κατοχῆς τῆς ψυχῆς τῆς νεανίδος. Γενομένη αὕτη σύζυγος καὶ μήτηρ, παραδίδει ἑαυτὴν πρῶτα τινὰ, ἐν ὁρμῇ ἀσυναίσθητῳ καὶ ἀκατασχέτῳ εἰς τὰ κύματα, τὰ ὅποια τὴν ἀναρπάξουν. καὶ ἀποδίδει εἰς τὴν φύσιν τὰς δυνάμεις τὰς συνδυασμένας εἰς ὃν πολυθέληττον, εἰς τὸ ὅποιον ἢ σθενέτερα κοινωνία δὲν παρῆγε ποσῶς τὴν πρέπουσαν θέσιν.

Ἡ ἱστορία αὕτη, ἦν ὑφαίνει ἢ πραγματικότης τῆς καὶ διαποικίλλει ἢ φαντασία, εἴρων, περιπαθῆς καὶ ἐπώδυνος, εὐτόλμως ποιητικὴ καὶ ἰσχυρῶς καταπλήττουσα, εἶνε τι πλεον ἢ μυθιστόρημα κινουὶν τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τῆς περιεργωτάτης ψυχολογίας του. Εἶνε ἀληθῆς καλλιτέχνημα.

ΕΝ ΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΩ. ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ ὑπὸ *Ch. Diehl*. Ἡ «Γενικὴ Ἐπιθεώρησις τῶν Ἐπιστημῶν» ὀργάνωσε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη κοσμικοῦς καὶ καλλιτεχνικοῦς διάπλους ἀνα τὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου. Ὁ *κ. Diehl* ὤρισθη ὡς ὁ ἱστοριογράφος τῶν διάπλων τούτων, ἀναμφισβήτητος δὲ οὐδεὶς ἄλλος ἦτο καταλληλότερος ὡς ἐκ τῶν περὶ ἑλληνικῆς καὶ βυζαντινῆς ἀρχαιολογίας μελετῶν του, ὅπως ὀδηγήσῃ τοὺς ταξιδιωτάς ἀνα μέσον τῶν ἀνακαλύψεων τῶν γενομένων ἐσχάτως εἰς τοὺς Δελάφους, ἀνα μέσον τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Σπαλάτο καὶ τῶν Σαλπίων, αἱ ὅποια δεικνύουσι τὸ τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τὰς πρώτας ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ἀνα μέσον τῶν ἐρείπιων τοῦ βυζαντινοῦ ἢ λατινικοῦ μεσαίωκου.

ΤΑ ΗΛΕΚΤΡΙΚΑ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ ὑπὸ *G. Secier* καὶ *A. Delasalle*.

Η ΥΓΕΙΑ ΔΙΑ ΤΟΥ ΜΕΛΙΤΟΣ ὑπὸ *A. L. Élément* et *L. Ichos*.

Ἐκδότης *Rogez a Chernoviz*. **LA SAINTE BIBLE POLYGLOTTE**, περιέχουσα τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον, τὸ ἑλληνικὸν κείμενον, τὴν λατινικὴν βουλγάταν, καὶ τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ ἄββᾶ *Chairé*, μετὰ τῶν διαφορῶν τοῦ ἑβραϊκοῦ, τοῦ τῶν *O'* καὶ τῆς βουλγάτας καὶ μετὰ εἰσαγωγῶν, σημειώσεων, χαρτῶν καὶ εἰκόνων. Τόμοι 8. Ὁ *A'* καὶ *B'* ἐξεδόθησαν ἤδη.

ΛΟΓΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ. Τελευταῖαι φιλοσοφικαὶ μελέται ὑπὸ *Α. Τολστόι*, γαλλιστὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ *Stöck*.